

PU arktisesta
taiteesta
ja muotoilusta

HEEN

VUO

ROJA

Timo Jokela, Silja Nikula ja Jonna Häkkilä (toim.)

PU arktisesta
taiteesta
ja muotoilusta

HEEN

VUO

ROJA

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND
Pohjoisen puolesta – maailmaa varten

Toimittajat

Timo Jokela, Silja Nikula ja Jonna Häkkilä

Taitto ja ulkoasun suunnittelu

Annika Hanhivaara

Kannen kuva sekä kuvat sivuilla 12, 66 ja 120

Marja Ylioinas

Painopaikka

Grano Oy

Julkaisija

Lapin yliopisto, Rovaniemi 2020

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja.

Sarja C, katsauksia ja puheenvuoroja, ISSN 1236-9616, nro 67

ISBN 978-952-337-219-1 (print)

ISBN 978-952-337-220-7 (pdf)

Julkaisuun on saatu tukea Suomen Akatemian myöntämästä rahoituksesta Yliopistojen profiloitumisen vahvistaminen kilpaillulla rahoituksella (Profi 2).
Rahoituspäätös 301771.

PU arktisesta
taiteesta
ja muotoilusta

HEEN

VUO

ROJA

Timo Jokela, Silja Nikula ja Jonna Häkkinä (toim.)

Sisällys

<i>Mauri Ylä-Kotola</i> Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta: taideyliopisto tiedeyliopiston sisällä	6
<i>Timo Jokela, Silja Nikula ja Jonna Häkkinä</i> Kohti arktisen taiteen ja muotoilun huippua	8
Suunnan näyttämisiä	12
<i>Timo Jokela</i> Viisi teemaa arktiselle taiteelle ja muotoilulle	13
<i>Satu Miettinen</i> Arktista taiteen ja muotoilun tutkimusta tarvitaan uudistamaan yhteiskunnan rakenteita	25
<i>Mirja Hiltunen</i> Päin pohjoista – ja sen yli Kuvataidekasvatuksen mahdollisia maailmoita	32
<i>Tuija Hautala-Hirvioja, Jonna Katajamäki ja Maija Mäkikalli</i> Taidetta ja tiedettä toreille ja turuille – taiteen ja kulttuurin tutkimus osana yliopiston kolmatta tehtävää	41
<i>Maria Huhmarniemi</i> Taiteiden tiedekunnan ja Lapin taiteilijaseuran yhteistyöstä voimaa	49
<i>Ana Nuutinen, Anu Kylmänen, Johanna Oksanen, Karoliina Laxström ja Päivi Rautajoki</i> Näkökulmia pohjoiseen pukeutumiseen	58

Polkujen avaamisia	66
<i>Jonna Häkkinen</i> Vuorovaikutuksen ja käyttäjäkokemuksen muotoilua pohjoisissa olosuhteissa	67
<i>Emmi Harjuniemi</i> Luonnoksista 3D-mallinnettuihin tiloihin ja interaktiivisiin tekstiileihin	74
<i>Heidi Pietarinen ja Eija Timonen</i> Poron matkassa Sapporoon ja Shanghaihin – poroaiheisten tuotteiden kulttuurilähtöinen tuotesuunnittelu	84
<i>Jenni-Liisa Yliniva ja Ritva Jääskeläinen</i> Tekstiilitaiteen opetus murroksessa	94
<i>Milla Johansson, Piia Pyrstöjärvi ja Jonna Häkkinen</i> Arktista muotoilua maailmalle – näkyvyyttä muotoilumessujen kautta	103
<i>Elina Härkönen ja Antti Stöckell</i> Maisema monitieteisenä taiteellisena prosessina	111
Luovia tähystyksiä	120
<i>Silja Nikula</i> Mielikuvieni Murmansk – kokemuksesta kuviksi	121
<i>Antti Stöckell</i> Uhanalainen lumi – muuttuva talvi	130
<i>Elisa Alaluusua</i> Pohjoinen viiva – ajatuksia piirtämisestä	138
<i>Laura Laivamaa</i> Taideteollisin keinoin arktisen muotoilun käsitteen kintereillä	145
Kirjoittajat	153

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta: taideyliopisto tiedeyliopiston sisällä

Mauri Ylä-Kotola

Lapin yliopiston rehtori 2006–2019, taiteiden tiedekunnan dekaani 1999–2005

Kun Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta perustettiin vuonna 1990, Suomessa oli neljä Valtioneuvoston asetuksen pohjalta toimivaa taideyliopistoa: vuonna 1848 perustettu Kuvataideakatemia, vuonna 1871 perustettu Veistokoulu eli Taideteollinen korkeakoulu, vuonna 1882 perustettu Sibelius-Akatemia ja vuonna 1943 perustettu Teatterikorkeakoulu. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta syntyi vuonna 1990 ikään kuin tyhjästä tähän semifennomaaniseen kokonaisuuteen. Se ei ollut yksinkertainen prosessi eikä sattumaa. Kuvaamataidon opettajien koulutuksella Pohjois-Suomeen oli selkeä koulutustarve, mutta audiovisuaalinen mediakulttuuri näyttäytyi mielikuvitustieteenä. Teollisen muotoilun osaamistarve korostui Meri-Lapissa.

Taiteiden tiedekunta perustettiin tiedeyliopiston sisään toisin kuin esimerkiksi Taideteollinen korkeakoulu, joka rakentui ateneumiseen traditioon. Tutkimuksellisuus oli 1990-luvulla Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan vahvuuksia muun muassa kulttuurihistorian opetuksen ansiosta.

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan toiminta on toteutunut enemmän ja vähemmän tiiviissä vuorovai-
kutuksessa yliopiston Arktisen keskuksen ja muiden tiedekuntien (kasvatus-, yhteiskunta- ja oikeustieteet) sekä myöhemmin Matkailun tutkimus- ja koulutusinstituutin kanssa.

Tiedekunnalla on ollut kolme toiminnan kenttää: kuvataide, teollinen muotoilu mukaan lukien tekstiili- ja vaatetusala sekä media. Näitä kolmea aluetta on lähestytty suunnittelullisen, kasvatuksellisen ja ymmärryksellisen tiedonintressin pohjalta.

Lapin yliopiston innovaatio oli yhdistää vuonna 1996 Rovaniemen käsi- ja taideteollisuusoppilaitos onnistuneesti yliopistoon. Ammattikorkeakouluja ei vielä tällöin ollut. Koulutushistoriassa tämä kertoo siitä, että Suomessa myöhemmin vakiintuneen duaalimallin, jossa yliopistot ja ammattikorkeakoulut ovat erillään, sijaan olisi voitu valita toinen koulutuspoliittinen tie muual-
lakin. Nykyinen yliopiston ja ammattikorkeakoulun yhdistävä Lapin korkeakoulukonserni on tulevaisuuden vahvuus taiteiden tiedekunnalle.

Lapin yliopiston taideteollisen alan tutkimuksen ja koulutuksen profiili poikkeaa muista suomalaisista yliopistollisista taidekouluista seuraavasti: kun Taideyliopiston akatemioiden idea on ollut klassisesti fine arts, puhdas taide, ja kun Kauppakorkeakoulun, Taideteollisen korkeakoulun ja Teknillisen korkeakoulun pohjalta rakennetun Aalto-yliopiston taidekoulutuksen idea on ollut yhtälö ”taide+kauppa+teknologia”, niin Lapin yliopiston taidekoulutuksen ideana voisi pitää kaavaa ”taide+yhteiskunta+luonto”. Yliopiston vahva rooli University of the Arcticissa tukee tätä kaavaa.

Taidemaailma on kaikessa kestäväen kehitykseen politiikassaan toiminut usein valistuksen universalismin ajatuksen alla, jossa kestäväälle kehitykselle on

etsitty yleisiä sääntöjä. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan romanttinen eetos on tarkoittanut sitoutumista alueen arktiseen erityisyyteen, luontoon ja kulttuurihistoriaan, paikan muistiin ja muistamattomuuteen. Samanaikaisesti esimerkiksi etäisyyksien hallinnan teema on globaalisti yleistettävissä, varioitavissa ja muokattavissa.

Elämme ajassa, jossa taiteet ja ajatusaistimukset syntyvät digitaalisella ja globaalilla markkinatorilla itseäänkopioivasti, walterbenjaminlaisen mekaanisen ja uudemman algoritmisen jäljentämisen kautta. Tässä maailmassa Lapin taiteiden tiedekunnalla on työtä tasapainoilla kriittisen, affirmatiivisen ja emansipatorisen välimaastossa.

Kohti arktisen taiteen ja muotoilun huippua

Timo Jokela, Silja Nikula ja Jonna Häkkinä

Tämä kirja juhlistaa Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan 30-vuotista taivalta teemalla *Arktinen taide ja muotoilu*. Tiedekunnan perustaminen vuonna 1990 oli rohkea ja laajakatseinen teko. Ajan postmodernissa hengessä se haastoi vallitsevan käsityksen, jonka mukaan taiteen ja luovuuden innovaatiot voivat kehittyä vain suurissa kaupungeissa ja kulttuurikeskuksissa.

Ensimmäisen vuosikymmenen aikana (1990–2000) tiedekunnan rakenteet luotiin lähes tyhjästä, ”pystytämällä taiteen ja muotoilun paalulinnoitus erämaan keskelle”. Alkoi nopea kasvu. Vaikka taideyliopistoa luotiin tiedeyliopiston sisään, käytäntöjä ohjasivat aluksi taideteollisen alan koulutuksesta periytyvät mallit. Tiedustelijana yliopiston pohjoisessa toimintapiirissä toimi kuvataidekasvatuksen ympäristö- ja yhteisötaide, joka ennakoiki arktista taidetta. Suurimmat odotukset kohdistuivat alussa kuitenkin median globaaleihin visioihin. Taideteollinen koulutus puolestaan laajeni käsittämään teollisen muotoilun lisäksi myös tekstiili- ja vaatetusala sekä graafista suunnittelua.

Toisen vuosikymmenen aikana (2000–2010) tiedekunnan opetuksen, tutkimuksen ja taiteen käytänteet asettuivat tärkeäksi osaksi tiedeyliopistoa. Paalulinnoit-

tuksesta rakentui Suomen kolmas taideyliopisto, jonka kilpailukykyisyys pääkaupungin taideyliopistojen kanssa todistettiin. Yhteydet pohjoiseen alueeseen vankistui-
vat. Muotoilualojen yritys yhteistyö käynnistyi, ja kuvataidekasvatuksen ympäristö- ja yhteisöprojektit laajenivat Barentsin alueelle. Soveltavan taiteen koulutukset lähensivät taiteen ja muotoilun käytänteitä toisiinsa. Kansainvälinen yhteistyö sekä tutkimus- ja kehittämissankkeet vakiintuivat tiedekunnan toiminnan arkeen.

Tiedekunnan kolmas vuosikymmen (2010–2020) käynnistyi keskustelulla, mitä arktinen taide ja muotoilu oikeastaan on. Millaisia ominaispiirteitä pohjoinen sijainti tuo toimintaamme tai miten se näkyy syntyvissä teoksissa? Vai onko se meissä? Käsite tuntui lipsuvan käsistä, mutta se pysyi elävänä ja kirkastui vähitellen. Siitä tuli strateginen käsite, joka nyt auttaa hahmottamaan tiedekunnan profilia osana koko yliopiston strategiaa. Samalla se mahdollistaa monialaisen ja moniäänisen pohdinnan taiteen ja muotoilun mahdollisuuksista ajassamme. Tutkimuksen, taiteellisen toiminnan ja koulutuksen vahva kolmiliitto yhdistää kansainväliset verkostot paikallisiin toimintoihin ja alueelliseen kehittämistyöhön. Näin pystymme vastaamaan globaalien muutosten asettamiin haasteisiin.

Kirjan pohjana on taiteiden tiedekunnan henkilökunnalle suunnattu kirjoittajakutsu teemalla *Arktinen taide ja muotoilu*. Julkaisussa on 16 ajankohtaista tekstiä 25 kirjoittajalta. Kyseessä ei ole historiateos, vaan enemmänkin kokonaisuus, joka valottaa tiedekunnan profiilia tämän päivän toimijana – tulevaisuuteenkin kurkkien, mutta myös niitä reittejä kuvaillen, joita pitkin nykyiseen on tultu.

Kirjan tekstit heijastelevat monimuotoisesti arktisen taiteen ja muotoilun ulottuvuuksia, sen hedelmällistä hierrettä, vastakohtaisuuksiakin. Ensinnäkin pohjoisuus tarjoaa taiteelle ja muotoilulle entiseen tapaan innoitusta ja materiaaleja, jotka kiinnostavat myös alueen ulkopuolella. Toisekseen se tarjoaa ainutlaatuisia haasteita sellaisten tuotteiden muotoilulle, joiden tarpeet syntyvät alueen erityisolosuhteista. Näiden lähestymistapojen lisäksi vielä voimakkaammin arktista taidetta ja muotoilua leimaa pyrkimys yhteissuunnitteluun arktisen alueen kanssa. Tätäkin pyrkimystä voi tarkastella kahdesta perspektiivistä: Arktinen alue asukkaineen nähdään usein hauraana ja haavoittuvana periferiana, jonka ekologisia, taloudellisia ja sosiaalisia ongelmia pyritään ratkomaan tutkimuksen, taiteen ja muotoilun keinoin. Toisaalta pohjoisten kulttuurien ja yhteisöiden tutkimus on mahdollistanut tavan ymmärtää pohjoista ja arktista sen asukkaiden elämän keskuksena ja voimavarana, sen sijaan että alue nähdään periferiana. Näin arktinen taide ja muotoilu haastaa myös pohtimaan innovaatioiden ja kulttuuriperinteen suhdetta, erityisesti silloin kun ollaan tekemisissä läheisessä luontosuhteessa elävien pohjoisten yhteisöjen kanssa. Lisää haastetta tarjoaa vielä se, että kulttuurit elävät ja muovautuvat yhteiskunnallisissa käytännöissä. Luonto ikään kuin punoutuu kulttuuriin ja reaalin sulautuu symboliseen.

Sekä tiede että taide etsivät alati uutta ymmärrystä maailmasta. Taiteen kentässä erityisesti muotoilijat tavoittelevat syntyneen ymmärryksen avulla innovaatioita. Innovaation käsitettä pidetään usein miltei vastakohtana perinteelle. Innovaatio liittyykin usein uutuuteen, jopa vallankumoukselliseen lähestymistapaan tai keksintöön. Taiteen ja muotoilun aloilla innovaatio kuvaa uusia ja epätavallisia ratkaisuja, joita voidaan soveltaa kaupallisiin tarkoituksiin, käyttäjälähtöisesti räätälöiden. Perinne puolestaan liittyy tapoihin, tottumuksiin, traditioihin ja jopa rituaaleihin. Arktinen taide ja muotoilu sijoittuu perinteen ja innovaation väliseen älylliseen ja käytännölliseen tilaan, mikä on hedelmällinen lähtökohta tiedekunnassa tehtävälle vastuulliselle kehittämistyölle. Ajankohtainen keskustelu uusmateriaalismista nostaa uudella tavalla esille pohjoisen tarjoamat materiaaliset mahdollisuudet, ja posthumanismin idea yhdessä tietämisestä voi ajankohtaistaa tutkimus- ja suunnittelumenetelmiä.

Niin taiteessa kuin muotoilussakin luovuus ja innovaatio on hyvin usein liitetty uuden teknologian kehittämiseen ja sen luovaan soveltamiseen. Lapin yliopistossa arktinen muotoilu ja uusi teknologia eivät assosioitu raskaaseen teknologiaan, kuten jäänmurtajiin tai kulkuvälineisiin vaan enemmänkin ketterään digitaalisuuteen, vuorovaikutukseen ja palveluihin. Yhä useammin innovaatiot myös pohjautuvat aineettomiin arvoihin. Esimerkiksi hyvinvoinnista on tullut keskeinen alue arktisen taiteen ja muotoilun parissa. Sosiaalisten innovaatioiden lisäksi luomme elämyksiä, merkittävinä ja mieleen jäävinä kokemuksina. Tällöin suunnittelussa korostuvat tunnevaikutelmat, mielikuvat ja tarinallisuus.

Arktisen taiteen ja muotoilun kehittämisessä ei ole kysymys ainoastaan vuorovaikutuksesta arktisen kanssa,

vaan myös taiteen ja muotoilun välisen suhteen uudelleen asemoinnista, siilojen purkamisesta. Länsimaisessa kulttuurissa taide ja muotoilu on nähty toisistaan eroavina aloina, eri tehtävineen, sidosryhmineen ja tukijärjestelmineen. Taiteen ja muotoilun tutkimus ja koulutus on sijoitettu usein jopa eri oppilaitoksiin. Lapin yliopistossa on ajateltu toisin. Tämä näkyy muun muassa kansainvälisessä *Arctic Art and Design* -maisteriohjelmassa, jossa soveltava taide sekä muotoilu, erityisesti palvelumuotoilu, on nivottu yhteen. Näin yhdistyvät kummankin alan parhaat ja vahvimmat puolet.

Arktinen taide ja muotoilu liittyy myös kriittiseen keskusteluun arktistumisesta ja taiteistumisesta, jotka ovat 2000-luvun kulttuurisia trendejä (ks. Chartier, 2018; Huhmarniemi & Jokela, 2020; Müller & Viken, 2017; Naukkarinen, 2012). Arktistumisella viitataan kehitykseen, jossa kiinnostus arktiseen ja sen resursseihin siirtää arktisen alueen rajaa koko ajan etelämmäksi, kohti pääkaupunkeja. Toisaalta arktistuminen viittaa eksotisoivaan tapaan kuvata ja esittää aluetta. Vaikka pohjoiset ja arktiset alueet ovat kulttuurisesti rikkaita ja monimuotoisia, ne esitetään usein kylminä ja lumisina kohteina, joilla ei ole ihmisen toimintaa. Arktistuminen on ollut tietoinen strategia pohjoisen ja arktisen alueen vetovoimaisuuden lisäämisessä. Se on tukenut erityisesti matkailualaa. Taiteistumisella puolestaan viitataan trendiin, jossa elämän eri osa-alueet estetisoituvat, ja niihin liittyy itseilmaisua ja itsetarkoituksellista taitojen hiomista. Vaarana on latistaa arktinen luonto ja paikalliset kulttuurit eksoottisiksi resursseiksi, joista hyötyvät ulkoiset osapuolet eivätkä arktisen alueen asukkaat itse.

Kulttuurisensitiivisesti, oikeudenmukaisesti ja kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti toteutettuina taiteistuminen ja arktistuminen voivat myös synnyttää

uusia mahdollisuuksia taiteen, muotoilun ja luovien alojen liiketoiminnalle sekä pohjoisten alueiden hyvinvoinnille. Arktinen taide ja muotoilu voidaan nähdä myös alueen taloudellisen kehityksen strategiana, joka stimuloi sekä kulttuurista että taloudellista kehitystä ja luo alueelle hyvinvointia.

Tämä kirja on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa *Suunnan näyttämissä* kirjoittajat piirtävät kuvaa mahdollisuuksista ja linjauksista, haasteistakin, sekä esittelevät koulutusalojensa toimintoja arktisen taiteen ja muotoilun kehittäjänä. Tiedekunta toimii myös tutkimuksen tulkkina tuomalla akateemista tutkimustietoa kiinnostavalla tavalla suuren yleisön tietoisuuteen.

Kirjan toinen osa *Polkujen avaamisia* esittelee opetus- ja tutkimushenkilökunnan koordinoimia käytännön kehittämis- ja opetusprojekteja. Koulutamme taidekasvattajia ja muotoilijoita, joilla on ymmärrystä kulttuurisista ja alueellisista erityispiirteistä sekä meillä että kansainvälisillä kentillä. Tiedekunnan koko opetus perustuu tutkimuksen lisäksi opettajien omaan, oppialakohtaisesti suuntautuneeseen taiteelliseen työskentelyyn. Myös uusia opetusmenetelmiä kokeillaan ennakkoluulottomasti, ja tekemällä tutkiminen on jo vakiintunutta. Lopulta Lapin yliopistosta valmistuneiden osaaminen mitataan sillä, miten he todentavat koulutuksessa hankkimansa monialaisen osaamisensa ja asiantuntijuutensa omissa työelämäverkostoissaan ja taiteellisessa toiminnassaan.

Kirjan kolmas osa *Luovia tähystyksiä* palauttaa luovijan luovan ajattelun lähtöpisteeseen. Se avaa visuaalista ja moniaistista ajattelua taiteilijoiden ja muotoilijoiden sisäisenä prosessina. Tekijät sanoittavat niitä mietteitä, joiden myötä alkuideat, sutut ja tekeleet ovat muuntuneet luonnoksiksi ja kehkeytyneet valmiiksi tuotoksiksi. Miten taiteellinen työskentely käy

vuoropuhelua talvisen ympäristön kanssa? Entä kun omat elämäkokemukset vievät grafiittikynää tai kuosit alkavat kuiskia pohjoisesta? Ilmiöiden tutkiminen oman taiteellisen työskentelyn kautta voi tuottaa tuoretta ja syvällistä tietoa, jota muunlaisella tutkimisen tavalla olisi mahdotonta saada.

Toivomme, että tämä julkaisu avaa kiinnostusta ja ymmärrystä koko ajan laajenevaan ja uudistuvaan arktisen taiteeseen ja muotoiluun. Toivomme julkaisun myös edistävän laaja-alaista kiinnostusta taiteen ja muotoilun ilmenismuotoihin sekä huomaamaan niiden merkityksen elinkeinoelämälle ja koko kulttuuriselle kanssakäymiselle.

Lähteet

Chartier, D. 2018. What is the “Imagined North”? Québec: Presses de l’Université du Québec.

Huhmarniemi, M. & Jokela, T. (2020). Arctic arts with pride: Discourses on Arctic arts, culture and sustainability. *Sustainability*, 12(2), 604. <https://doi.org/10.3390/su12020604>

Müller, D. K., & Viken, A. (2017). Toward a de-essentializing of indigenous tourism? Teoksessa A. Viken & D. K. Müller (toim.), *Tourism and indigeneity in the Arctic* (s. 281–289). Bristol: Channel View.

Naukkarinen, O. (2012) Variations on Artification . *Contemporary Aesthetics*. Special Volume 4. Haettu 30.6. 2020, https://digitalcommons.risd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1189&context=liberalarts_contempaesthetics

SUUNNAN
näyttämisiä

Viisi teemaa arktiselle taiteelle ja muotoilulle

Timo Jokela

Käsitteenä arktinen taide ja muotoilu on ollut käytössä jo vuosikymmenen ajan kuvattaessa taiteiden tiedekuntaa Lapin yliopiston pohjoisen ja arktisen profiilin toteuttajana. Mukaan mahtuu monta vaihetta: keskustelu avattiin Arktisen muotoilun hankkeella vuonna 2010, Arktisen yliopiston Arctic Sustainable Arts & Design (ASAD) temaattinen verkosto aloitti sirkumpolaarisen toimintansa vuonna 2012, Arctic Art and Design -maisterikoulutus käynnistyi 2015, Arktisen taiteen ja muotoilun osaamiskeskus -hankkeella varustettiin tiedekunnan laitteistoa ja luotiin ARCTA – Arktisen taiteen ja muotoilun laboratorion toimintamalli vuonna 2017 sekä käynnistettiin Arktisen muotoilun klusteri vuonna 2017 tukemaan monialaista aluekehitysyhteistyötä Lapissa. Kuin huippenuksena kehittämistyölle Arktisen taiteen huippukokous, Arctic Arts Summit, järjestettiin Rovaniemellä 4.–5. kesäkuuta 2019 teemalla ”Arktinen kestävän taide- ja kulttuuripolitiikan laboratoriona”.

Huippukokouksen avauspuheessa 4.6.2019 raotin tapahtuman nimeä seuraavasti: ”Arktinen laboratorio viittää uusia muotoja etsivään, innovatiiviseen yhteistyöhön taide- ja kulttuuripolitiikan, luovien alojen, elinkeinoelämän ja aluekehitystyön välillä. Arktinen monimuotoisi-

ne haasteineen toimii testikenttänä. Jos onnistumme täällä luomaan malleja kestävästä kehityksestä tukevalle taide- ja kulttuuripolitiikalle, voidaan kokemuksista ja arvioinneista hyötyä maailmanlaajuisesti.”

Huippukokouksen teeman taustalla olivat tutkimuksissa tunnistetut arktisella alueella meneillään olevat nopeutuvat muutokset ns. megatrendit, kuten ilmastomuutos, luonnonvarojen hyödyntäminen, globalisoituminen, urbanisoituminen ja väestön ikääntyminen (Nordic Council of Ministers, 2011; Stephen, 2018). Tapahtumassa arktisen alueen taide- ja kulttuuripolitiikan edustajat, tutkijat ja taiteen tekijät pohtivat taiteen ja kulttuurin keinoja vastata muutoksista johtuviin ekologisiin, kulttuurisiin, sosiaalisiin ja taloudellisiin haasteisiin sekä kysyttiin, voiko muutoksissa nähdä myös mahdollisuuksia. Mitä erityistä taide ja muotoilu voivat näiden kysymysten ratkaisuun tarjota? Entä taiteen ja muotoilun tutkimus ja yliopistokoulutus – mikä niiden anti on arktisen alueen ja pohjoisen hyvinvoinnille ja tulevaisuudelle? Huhmarniemi ja Jokela (2020) analysoivat keskustelua peilaten arktisen taiteen mahdollisuuksia pohjoisen kulttuurin, taiteen ja kestävästä kehityksen tutkimuksiin. Analyysin mukaan arktisen taiteen ja kestävästä kehityksen suhteisiin liittyvät käsitykset voidaan kuvata viidellä

teemalla: (1) globaali politiikka, ekologiset kriisit ja kestävä kehitys; (2) alkuperäiskansojen ja muiden kansallisuuksien taide sekä pohjoinen tietäminen; (3) paikkaperustaisuus ja revitalisaatio; (4) uusmaterialismi ja käsin tekeminen (5) taloudellinen kestävyys ja koulutus. Tar kastelen seuraavaksi näitä teemoja painottaen taiteiden tiedekunnan koulutuksen ja tutkimuksen näkökulmia. Pohjustan kuitenkin ensin arktisen taiteen taustoja hieman tarkemmin.

Arktinen taide uudelleen ajattelun työkaluna

Arktisen taiteen avoin käsite otettiin käyttöön ASAD-verkoston piirissä viittaamaan nykyaikaiseen, muotoiluun ja mediatuotantoihin, joissa käsitellään arktisia teemoja ja arktisen alueen kestävyttä (ASAD, 2020; Jokela & Coutts, 2018). Käsitettä on käytetty pääasiassa toiminnoista, jotka reflektivat ja uudistavat arktista kulttuuriperintöä tai luovat luonnon, kulttuurin sekä ajankohtaisten keskustelujen pohjalta uusia taiteellisia ilmaisumuotoja. Konseptiin sisältyy alkuperäiskansojen ja alueen muiden kansojen taide sekä niiden rinnakkaisuus ja limittyminen. Käsite on poliittisesti ja pedagogisestikin latautunut, koska sitä käytetään arktisen taiteen ja kulttuurin erityispiirteiden esille tuomiseen aina paikallistasolta kansainväliseen kulttuuripolitiikkaan sekä kestävyden ja monimuotoisuuden edistämiseen. Arktinen taide uudistaa ymmärrystä pohjoisesta ja arktisesta alueesta luoden yhteyttä sen menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välille. (Huhmarniemi & Jokela, 2020; Jokela, Huhmarniemi & Hautala-Hirvioja, 2019.)

Arktinen taide viittaa myös alkuperäiskulttuureista tuttuun vaihtoehtoiseen tapaan nähdä taide, muotoilu ja käsityö yhteen kietoutuneena ja päivittäiseen elämään

integroituneena kokonaisuutena – toisin kuin dualistisessa länsimaisessa kulttuurissa, jossa taide, muotoilu ja käsityöt erotetaan erillisiksi aloiksi ja koulutuksiksi. (Guttorm, 2015; Jokela, 2017.)

Lisäksi arktinen taide kiinnittyy posthumanistiseen keskusteluun ihmisen suhteesta ja asemasta luontoon ja ei-inhimilliseen (nonhumans) (Lummaa & Rojola, 2014). Vuorovaikutteinen ja jopa henkinen suhde ei-inhimilliseen ja luontoon on tärkeä elementti pohjoisissa kulttuureissa. Se myös heijastuu ja esiintyy usein taiteissa. Arktisella taiteella on potentiaalinen rooli kestävyden tutkijoiden peräämässä maailmanlaajuisessa tasa-arvoisen luonnon yhteyden edistämässä ja uudelleen ajattelussa.

Globaali politiikka, ekologiset kriisit ja kestävä kehitys

Arctic Arts Summit huippukokouksessa pohdittiin taiteen keinoja reagoida meneillään oleviin nopeisiin muutoksiin. Analyysi osoitti, että arktiset taiteilijat osallistuvat keskusteluihin geopolitiikasta, ilmastokriisistä, ympäristökonflikteista, sosiaalisista ja kulttuurisista kysymyksistä sekä ihmisten suhteesta luontoon ja maahan. Taiteilijat käsittelevät luonnonvarojen hyödyntämistä, tukevat paikallisten yhteisöiden luovaa toimintaa ja tulevaisuuden rakentamista sekä vaalivat globaalille talouskeskustelulle ja arktisille kliseille vaihtoehtoisia mielikuvia Arktisesta ja Pohjoisesta. Alueen alkuperäiskansojen taiteilijat ja taiteentutkijat ovat aktiivisesti määrittämässä arktisten diskurssien aiheita. (Huhmarniemi & Jokela, 2020.)

Poliittisesti latautunut ja erilaisia merkityksiä arktisen alueen suhteen sisältävä on myös tapahtumassa paljon esillä ollut kestävä kehityksen käsite. Yleisesti

kestävällä kehityksellä tarkoitetaan muutosta kohti tilaa, joka täyttää nykyhetken tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien kykyä vastata omiin tarpeisiinsa. Arktisen alueen suhteen tällainen kehitys on monimutkainen, koska esimerkiksi länsimainen kehitys, joka perustuu kasvaviin eteläisiin kaupunkeihin, korkeampaan elintasoon ja lisääntyneisiin luonnonvarojen tarpeisiin, on vaarantanut arktisten kulttuureiden ja toimeentulon jatkumisen. Arktisen kestävyiden keskustelua leimaa usein retoriikka herkistä ekosysteemeistä ja haavoittuvista alkuperäiskansayhteisöistä (Gad & Strandsbjerg, 2019). Tällöin kestävä kehityksen keskustelu helposti keskittyy muutoksen sijasta säilyttämiseen. Säilyttämiss politiikka taas aiheuttaa usein paikallisia konflikteja, koska monet alueen asukkaista ovat riippuvaisia luonnonvarojen käytöstä saatavista tuloista.

Yhteenvetona voi todeta, että arktisen alueen kestävä tulevaisuus vaatii kehitystä, joka kunnioittaa sen luonnon haurautta sekä paikallisten kulttuurien monimuotoisuutta ja jota ei määritä suurvaltojen voimapolitiikka tai globaali talouden retoriikka vaan alueen asukkaat itse. Kulttuurisen kestävyiden merkitys kestävä kehityksen neljäntenä osa-alueena nousee tärkeäksi ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyiden rinnalla (ks. Soini & Birkeland, 2014). Sen tulisi olla myös mukana taide- ja muotoilukoulutuksessa.

Alkuperäiskansojen ja muiden kansallisuuksien taide, pohjoinen tietäminen

Kuten Chartier (2017) korostaa, arktinen alue on moni-nietninen, monikulttuurinen ja monikielinen; alkuperäiskulttuurien lisäksi alueella on myös muita kulttuuri-vähemmistöjä, joilla on perintö, perinteet ja kulttuurinen

identiteetti. Arktisen alueen alkuperäiskulttuurien ja muiden kansojen elämäntapojen sekoittuminen on tyy-pillistä alueelle. Kulttuurista monimuotoisuutta pidetään myös arvokkaana ja suojelun arvoisena.

Stephenin (2018) mukaan arktisen alueen alkupe-räiskansoja pidetään ryhmänä, joka on alttiimpi muut-tuvan arktisen alueen yhteiskunnallisille vaikutuksille. Samanaikaisesti heidät ymmärretään yhä enemmän oikeudenhaltijoina ja aktiivisina hallintotavan, lain, poliitiikan ja tutkimuksen osanottajina. Nykytaiteessa sekä akateemisessa tutkimuksessa alkuperäiskansojen äänet ovat nousussa, ja huippukokouksen aikaankin monet alkuperäiskansojen taiteilijat edustavat kansakuntiaan kansainvälisissä taidetapahtumissa. Esimerkiksi saame-laistaiteilija Outi Pieski edusti Suomea, ja inuiittien vi-deotuotanto Isuma edusti Kanadaa Venetsian biennaa-lissa vuonna 2019.

Toisaalta on ansa nähdä arktinen taide vain alkupe-räiskansojen käytäntönä. Arktisen alueen monikulttuuri-silla yhteisöillä on monia yhteisiä piirteitä, kysymyksiä ja megatrendien luomia haasteita, joita taiteella voi käsi-tellä ja joiden ratkaisut vaativat yhteistyötä, neuvottelua ja yhteisymmärrystä alkuperäiskulttuurien ja muiden arktisen alueen kulttuurien välillä.

Nykytaiteen rinnalla alkuperäiskulttuureiden omasta tutkimuksesta löytyy arvokkaita suuntaviivoja arktisen taiteen laajempaan kehittämiseen. Muun muassa saame-laisen koulutus-, kulttuuri- ja yhteiskuntatutkimuk-sen luoma tieto on arvokasta arktisen taiteen ja muotoi-lun kehittämisessä ja kestävyiden lisäämisessä. Niiden merkitys ajattelun uudistajana ylittää selvästi alkuperäis-kulttuurit, koska monilla muilla kuin alkuperäiskansoilla on pohjoisessa samankaltainen historia, vastaavat tilan-teet ja haasteet.

Arktisen ja pohjoisen asukkaiden elämässä ekologisen, sosiaalisen ja kulttuurisen yhteys on tiivis. Yhteisestä syntyvää tietämistä voidaan käsitellä tutkimuksessa perinteisen tiedon, perinteisen ekologisen tiedon, alkuperäiskansojen tiedon, hiljaisen tiedon tai paikallisen tiedon näkökulmista (ks. esim. Helander-Renvall & Markkula, 2017; Porsanger & Guttorm, 2011; Valkonen & Valkonen, 2018). Arktisen taiteen yhteydessä on käytetty käsitettä pohjoinen tietäminen (northern knowledge) erotukseksi alkuperäiskulttuurien tietojärjestelmästä (indigenous knowledge systems). Pohjoinen tietämisen tapa yhdistää luontoon ja ekosysteemeihin liittyvän kulttuuriperinnön ja hiljaisen materiaalsen tiedon taiteen tekemiseen, käyttämiseen sekä kulttuurien visuaalisiin symboleihin.

Pohjoisen tietämisen käsite mahdollistaa tarkastelun ja toiminnan, jossa myös muilla kuin alkuperäiskansojen kulttuureilla on luontoon sidotut perinteet ja ylläpidon sekä elvyttämisen arvoista osaamista, sellaista joka ei ole etnisesti perittyä, vaan jota voidaan oppia, tutkia ja kehittää. Huippukokouksessa vaadittiinkin, että myös muut kuin alkuperäiskansojen arktiset kulttuurit sisällytetään kansallisiin poliittisiin arktisiin strategioihin, joista ne nyt tyystin puuttuvat (ks. Lempinen, 2019). Arktisen taiteen kulttuurisensitiivisten ja eettisten ulottuvuuksien vuoksi nykytaiteen dialogisten ja neuvottelevien menetelmien tulee kuulua taiteen opintoihin ja taideperustaisiin tutkimusmenetelmiin.

Kuva 1. Maria Huhmarniemi käsitteli väitöstutkimukseen ja siihen liittyvissä näyttelyissä ajankohtaisia ympäristökonflikteja ja niiden mahdollisia esittämisen- ja sovittelukeinoja. Näkymä Maria Huhmarniemen *Marjamatkat*-näyttelystä. Kuva: Maria Huhmarniemi, 2011.

Kuvat 2 ja 3. Talvitaiteen edistämiseksi kouluissa, kylissä ja matkailuyhteisöissä on ollut välttämätöntä käydä pedagogista vuoropuhelua nykytaiteen ja pohjoisten kulttuureiden kanssa. Työpajoissa Kautokeinon Saamelaiskorkeakoulun kanssa oli tavoitteena kehittää nykytaiteen työtapoja, joissa kunnioitetaan saamelaiskulttuurin arvoja mutta jotka tarjoavat avoimen tilan myös monietniseen vuoropuheluun. Kautokeino. Kuvat: Timo Jokela, 2018.

Paikkaperustaisuus ja revitalisaatio

Huippukokouksen keskeisiä kysymyksiä oli, miten alueiden elinvoimaa voidaan vahvistaa taiteen ja kulttuurin avulla. Yksi arktisen taiteen käyteytyimmistä keinoista on paikkaperustainen taide, joka kiinteästi liittyy muun muassa ympäristötaiteeseen (ks. Jokela, Huhmarniemi, Haataja & Isaksson, 2018). Paikkaperustaisuus voidaan ymmärtää taidetta laajemmin myös aluekehityksen strategiaksi. Tällöin tavoitteena on pyrkiä kohti alueen taloudellista ja kulttuurista kehitystä hyödyntämällä paikkojen luonnetta ja yhteisöjen kykyjä. Paikkojen ainetlaatuksilla ominaisuuksilla pyritään tukemaan olemassa olevia kulttuuritoimia tai luovan alan yrityksiä sekä luomaan uusia.

Paikkaperusteinen strategia voidaan ymmärtää myös reaktion tavanomaisia, ylhäältä alas suuntautuvia, yhden sektorin kansallisia kehityshankkeista vastaan. Siten paikkaperustaisuus liittyy myös syrjäseutujen ja reuna-alueiden identiteettipolitiikkaan. Sillä on yhteyksiä alkuperäiskansojen ja kulttuurisen aktivismin yhteydessä tunnetuksi tulleeseen dekolonialisaation (Smith, 1999) ja revitalisaatioon (Auclair & Fairclough, 2015; Soini & Birkeland, 2014). Revitalisaatiosta on tullut avainprosessi, jolla pyritään uudistamaan paikallisia, alueellisia tai jonkin kulttuurin perinteitä nykyhetkessä. Revitalisaatio ei tarkoita palaamista historiaan, kulttuuriin ja identiteettiin, jotka olisivat aitoja tai sekoittumattomia. Revitalisaatio perustuu aina historian tulkintaan, mutta myös yhteisöllisiin ja henkilökohtaisiin käsityksiin ja arvoihin.

Revitalisaatio voidaan nähdä pyrkimyksenä kohti kulttuurista kestävyyttä (Soini & Birkeland, 2014). Sen voima on kulttuurin jatkumisen mahdollistamisessa, kaotamassa olevien taitojen palauttamisessa ja paikallisten

Kuva 4. Kirjoittajan paikkasidon naiset julkiset teokset pohjoisissa ympäristöissä perustuvat paikallisiin rakennustekniikoihin ja tarinaperinteeseen. Paikallisten osallistuminen suunnitteluun ja toteutukseen on olennainen osa yhteisöllistä ympäristötaidetta. Ympäristöteos *Kirkkokuusikon tarina*. Kittilä. Kuva: Timo Jokela, 2008.

kulttuuri-identiteettien tukemisessa. Revitalisaatio voi olla sukupolvien välistä ja kulttuurien välistä, ja tarkoituksena on välittää perinteistä tietoa, kulttuurikäytäntöjä tai taiteellisen ilmaisun tapoja uusille sukupolville ja uusille yhteisön jäsenille.

Paikkaperustaisuus ja revitalisaatio ovat keskeisiä keinoja pohjoisen tietämisen tapojen jatkamiselle. Ne ovat välttämättömiä käsitteitä ja menetelmiä keskusteltaessa myös taide- ja muotoilukasvatuksen sisällöistä ja pedagogiikasta. Erinomaisia toteutuksia löytyy taiteiden tiedekunnan toiminnasta: unohdettuja symboleja, rituaaleja ja käsityötapoja on tutkittu ja uudistettu nykytaiteena, yhteisöllisenä taidekasvatuksena sekä taideperustaisen luovan matkailun toimintoina.

Uusmaterialismi ja käsin tekeminen

Paikkaperustaisuuteen ja revitalisaatioon liittyy läheisesti nykytaiteessa virinnyt kiinnostus arktisen alueen materiaalista kulttuuria ja käsin tekemisen taitoja kohtaan. Tämä uusmaterialismiksi nimetty paradigmanmuutos siirtää taiteen painopistettä käsitteellisistä ilmaisuista tiloihin, paikkoihin ja aineellisuuteen (Fox & Alldred, 2019).

Lapin yliopisto sai huippukokouksessa positiivista huomiota osakseen kahdesta Pohjoismaiden kulttuurirahaston handmade-rahoituksen tuella toteutetusta kansainvälisestä nykytaidehankkeesta (Huhmarniemi, Jónsdóttir, Guttorm & Hauen, 2017). Näissä, kuten monissa muissa arktisen taiteen hankkeissa käsin tekemistä sovellettiin kulttuurienväliseen vuoropuheluun. Ihmisillä on maailmanlaajuisesti, etenkin maaseutualueilta, kokemuksia käsityöstä, ja nämä jaetut kokemukset ovat arvokkaita yhteydenpidossa esimerkiksi muista kulttuureista tuleviin ihmisiin. Käsin tekemistä on toteutettu etenkin yhteisö- ja ympäristötaiteessa välitettäessä pohjoisen tietämisen tapoja, jotka koostuvat perinteistä, historiallisesta ymmärryksestä, vastuullisesta luontosuhteesta ja luonnonmateriaalien käytöstä. (Hiltunen, 2009; Härkönen, Huhmarniemi & Jokela, 2018.)

Talous, kestävä kehitys ja koulutus

Luovan talouden on usein ajateltu voivan hyvin ainostaan urbaaneissa keskuksissa, joissa luovien alojen yritysten määrä lisääntyy yrittäjien ja taiteilijoiden tukiessa toisiaan ja muita elinkeinoja. Petrovin (2014) mukaan taiteilijoilla ja kulttuuriorganisaatioilla onkin transformatiivinen vaikutus arktisen alueen talouteen, koska luova pääoma tukee alueen houkuttelevuutta. Samalla hän tarkentaa, että alkuperäiskansojen ark-

Kuva 5. Elina Härkösen, Maria Huhmarniemen, Miia Mäkisen ja Jari Rinteen teos *Shared Woollen Patterns* Arktisen taiteen huippukokouksen osana olleessa Frinfe-näyttelyssä 2019. Kuva: Kaisa-Reetta Seppänen, 2019.

Kuvat 6 ja 7. Taiteen soveltaminen uusiin tilanteisiin, kuten matkailuympäristöjen rakentamiseen vaatii tekijältä monialaisen yhteistyön osaamista. Timo Jokelan ympäristöteosta *Huttu-Ukon jäljillä* pystytetään liikenneympyrään Pyhänturilla. Kuva: Timo Jokela, 2009.

tiset yhteisöt ovat vahvoja kulttuurin luovassa pääomassaan, mutta usein heikkoja yrittäjöpääomassa, mikä haastaa alkuperäiskansojen yhteisöjen kulttuuritalouden kannattavuuden. Samaa koskenee muitakin arktisia yhteisöjä.

Huippukokouksen yhtenä keskeisenä kysymyksenä oli, kuinka arktiset kaupungit ja kylät voivat houkutella luovaa ja sosiaalista pääomaa. Pohjoismaiden ministerineuvoston (2018) mukaan Pohjois-Skandinaviassa on mahdollisuus tulla kansainvälisesti vakiintuneeksi luovan liiketoiminnan, kestävän kehityksen, innovaatioiden ja tutkimuksen edelläkävijäksi. Keino ei kuitenkaan on alueelle houkuttelu vaan asiantuntijoiden mukaan keino osaamisen ja luovan pääoman

lisäämiseen on investoiminen koulutukseen, jolloin nuoret voivat pysyä alueella (Karlsdóttir & Junsberg, 2015; Karlsdóttir ym., 2017; Olsen ym., 2016; Petrov, 2014). Siksi taideoppilaitosten sijainnit ja resurssit ovat ratkaisevan tärkeitä pohjoisen ja arktisen alueen kestäväille tulevaisuudelle ja asukkaiden kyvykkyydelle haasteiden edessä.

Onnistuminen edellyttää kuitenkin uusia sisältöjä, toimintatapoja ja malleja taiteilijoiden ja muotoilijoiden kouluttamiseksi. Perinteisen taiteilijakoulutuksen saaneilla taiteilijoilla puuttuu usein tahtoa ja taitoja työskennellä yrittäjinä ja palveluiden tuottajina pohjoisessa (Huhmarniemi & Jokela, 2019) tai heillä ei ole tarpeeksi pohjoisten ja arktisten olosuhteisen tietämystä, jotta

he kykenisivät soveltamaan taitojaan alueen haastaviin olosuhteisiin.

Lapin yliopiston soveltavan taiteen ja kuvataidekasvatuksen koulutukset, kehittämishankkeet ja tutkimukset ovat kuitenkin jo osoittaneet, että arktisen taiteen innovatiiviset sovellukset ovat mahdollisia myös kylissä ja syrjäisissä sijainneissa (Huhmarniemi & Jokela, 2020; Jokela, Huhmarniemi & Paasovaara, 2020). Luova talous ja sen sovellukset eivät rajoitu pelkästään kaupunkeihin ja innovaatiokeskuksiin.

Lopuksi

Arktiseen taiteeseen ja muotoiluun sisältyvät kestävyys ja vastuullisuus. Tässä lyhyessä tekstissä olen pyrkinyt avaamaan aihetta viiden teeman pohjalta, joiden toivon luovan

syvyyttä keskustelulle arktisesta taiteesta tiedekunnan toiminnassa. Taiteen ja kulttuurialan tutkimuksella ja koulutuksella on tärkeä rooli luovan kapasiteetin ja kestävä tulevaisuuden turvaamisessa pohjoisilla ja arktisilla alueilla. Kestävä kehitys vaatii monialaista tietoa ja luovia kykyjä. Kun taiteilijoita ja muotoilijoita koulutetaan alueella, alueen erityisoloja ymmärtäen ja hyödyntäen, he myös oppivat ja sitoutuvat harjoittamaan kulttuurisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävää toimintaa. Taiteellisissa prosesseissa luodut merkitykset, symbolit ja arvot ovat tärkeitä vahvojen identiteettien ja tulevaisuususkon kannalta. Taide, kulttuuri ja koulutus vaikuttavat arktisen alueen kestävyYTEEN, ei vain uusien taloudellisten innovaatioiden avulla vaan myös luoden tänä muutosten aikakautena tarvittavaa joustavuutta, muuntautumiskykyä, resilienssiä niin yksilöille, yhteisöille kuin kokonaisille alueille.

Lähteet

- ASAD. (2020). Arctic sustainable Arts and Design Thematic Network. Haettu 5.6.2020 <http://www.asadnetwork.org/>
- Auclair, E., & Fairclough, G. (2015). Living between past and future: An introduction to heritage and cultural sustainability. Teoksessa E. Auclair, & G. Fairclough (toim.), *Theory and practice in heritage and sustainability. Between past and future* (s. 1–22). Oxon: Routledge.
- Chartier, D. (2017). *What is the “Imagined North”? Ethical principles*. Quebec: Presses de l’universite du Quebec.
- Fox, N.J.; Alldred, P. (2019). New materialism. Teoksessa P. A. Atkinson, S. Delamont, A. Cernat, J. W. Sakshaug, M. Williams (toim.). *SAGE Research Methods Foundations*. London: Sage. doi: 10.4135/9781526421036768465.
- Gad, U. & Strandsbjerg, J. (toim.) (2019). *The Politics of Sustainability in the Arctic: Reconfiguring identity, space and time*. London: Routledge.
- Guttorm, G. (2015). Contemporary Duodji – a personal experience in understanding traditions. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (toim.), *Relate North. Art, heritage & identity* (s. 60–76). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Helander-Renvall, E. & Markkula, I. (2017). On transfer of Sámi traditional knowledge: Scientification, traditionalization, secrecy, and equality. Teoksessa A. Xanthaki, S. Valkonen, S. L. Heinämäki, & P. Nuorgam (toim.), *Indigenous peoples’ cultural heritage: Rights, debates, challenges* (s. 104–129). Brill.
- Hiltunen, M. (2009). *Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä*. (Väitöskirja). Acta Universitatis Lapponiensis 160. Lapin yliopistokustannus.
- Huhmarniemi, M. & Jokela, T. (2020). Arctic Arts with Pride: Discourses on Arctic Arts, Culture and Sustainability *Sustainability* 2020, 12, 604; doi:10.3390/su12020604
- Huhmarniemi, M., & Jokela, T. (2019). Environmental art for tourism in the Arctic: From handicraft to integrated art and reform on artists’ skills. *Synnyt/Origins*, 1/2019, 63–80. Haettu 26. 6. 2019 <https://wiki.aalto.fi/pages/viewpage.action?pageId=151504259>
- Huhmarniemi, M.; Jónsdóttir, Á.; Guttorm, G.; Hauen, H. (2017). *Interwoven Exhibition*. Rovaniemi: University of Lapland.
- Härkönen, E., Huhmarniemi, M., & Jokela, T. (2018). Crafting sustainability: Handcraft in contemporary art and cultural sustainability in the Finnish Lapland. *Sustainability*, 10(6), 1907. <https://doi.org/10.3390/su10061907>
- Jokela, T. (2017) Art, design, and craft interwoven with the North and the Arctic. Teoksessa M. Huhmarniemi, M., A. Jónsdóttir, G. Guttorm, H. Hauen, H., (toim.) *Interwoven*; (s. 4–11). Rovaniemi: University of Lapland.
- Jokela, T. & Coutts, G. (2018). The North and the Arctic: A laboratory of art and design education for sustainability. Teoksessa T. Jokela, & G. Coutts, (toim.), *Relate North: Art and design education for sustainability* (s. 98–117). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Jokela, T., Huhmarniemi, M. & Hautala-Hirvioja, T. (2019). Preface. *Synnyt 1/2019 special issue on Arctic Arts Summit*, 6–12. Haettu 6.6. 2020 <https://wiki.aalto.fi/pages/viewpage.action?pageId=151504259>
- Jokela, T., Huhmarniemi, M. Haataja, C. & Issakainen, T. (toim.) (2018). *Ympäristötaidetta Lapin matkailuun*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jokela, T.; Huhmarniemi, M. & Paasovaara, J. (toim.) (2020). *Luontokuvaus soveltavana taiteena*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Karlsdóttir, A., & Junsberg, L. (toim.). (2015). *Nordic arctic youth future perspectives*. Stockholm: Nordregio. Haettu 5.6. 2020 urn:nbn:se:norden.org:diva-4950
- Karlsdóttir, A., Olsen, L. Harbo, L., Jungsberg L., & Rasmussen, O. (2017). Future regional development policy for the Nordic Arctic: Foresight Analysis 2013–2016. *Nordregio report*, 2017:1. Stocholm: Nordregio.

- Lempinen, H. (2019). Indigenous cultures, local lifestyles? Culture in the northern strategies of the eight Arctic states. *Synnyt 1/2019 special issue on Arctic Arts Summit*, 13–24. Haettu 6.6. 2020 <https://wiki.aalto.fi/pages/viewpage.action?pageId=151504259>
- Lummaa, K. & Rojola, L. (toim.). (2014). *Posthumanismi*. Turku: Eetos.
- Nordic Council of Ministers. (2011). Megatrends. *TemaNord*, 2011:527. Haettu 5.6.2020 <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:702166/FULLTEXT01.pdf>
- Nordic Councils of Ministers. (2018). Arctic business analysis. Creative and cultural industries. <http://dx.doi.org/10.6027/ANP2018-708>
- Olsen, L., Berlina, A., Jungsberg, L, Mikkola, N., Johanna Roto J., Rasmussen, R., & Karlsdóttir A. (2016). Sustainable business development in the Nordic Arctic. *Nordregio working paper*, 2016:1. Stockholm: Nordregio.
- Petrov, A, N., (2014) “Creative Arctic: towards measuring Arctic’s creative capital”. Teoksessa L. Heininen; H. Exner-Pirot & J. Plouffe (toim.), *Arctic yearbook 2014: human capital in the north* (s. 149–166). Akureyri: Northern Research Forum.
- Porsanger, J. & Guttorm, G. (2011). Building up the field study and research on Sámi traditional knowledge (Arbediehtu). Teoksessa J. Porsanger & G. Guttorm (toim.), *Working with traditional knowledge: Communities, institutions, information systems, law and ethics*. (s. 98–125). Dieđut. Kautokeino: Sami Allaskuvla.
- Smith, L. T. (1999). *Decolonizing methodologies: research and indigenous peoples*. London: Zed Books.
- Soini, K. & Birkeland, I. (2014). Exploring the scientific discourse on cultural sustainability. *Geoforum*, 51, 213–223.
- Stephen, K. (2018). Societal impacts of a rapidly changing Arctic. *Current Climate Change Reports*, 4, 223–237. doi:10.1007/s40641-018-0106-1
- Valkonen, J.; Valkonen, S. (2019) On local knowledge. Teoksessa T.H. Eriksen, Valkonen, S. & Valkonen, J. (toim.) *Knowing from the Indigenous North. Sámi Approaches to History, Politics and Belonging* (s. 12–25) . Abingdon: Routledge.

Arktista taiteen ja muotoilun tutkimusta tarvitaan uudistamaan yhteiskunnan rakenteita

Satu Miettinen

Taide, taideperustainen ja taiteellinen tutkimus sekä muotoilu ovat eurooppalaisen ja kansainvälisen tutkimusrahoituksen hermolla. Taiteen rooli yhteiskunnallisessa tutkimuksessa avaa uusia näkökulmia perinteiseen politiikkatutkimukseen. Arktinen taideperustainen ja taiteellinen tutkimus ovat trendin harjalla ja yksi kansainvälisen rahoituksen saajista. Eurooppalaisen Horisontti-rahoitteisen tutkimuksen kohteina ovat sekä laajat sosiaaliset haasteet, kuten esimerkiksi nuorisotyöttömyys ja ikääntyminen Euroopan reuna-alueilla, että matkailun rooli aluekehityksessä ja -politiikassa. Kansainvälinen Atlanttia ympäröiviä valtioita yhdistävä akateeminen rahoitus lähti tukemaan globaalin pohjoisen ja etelän yhdistävää taideperustaista ja taiteellista tutkimusta nuorisotyöllisyyden tukemiseen. Rahoitettuja hankkeita yhdistää kansalaisten, aluekehittäjien ja poliitikkojen osallistaminen yhteiskehittämiseen sekä laajojen eurooppalaisten sidosryhmäpaneelien kanssa työskentely. Tässä kirjoituksessa tarkastellaan taiteen ja muotoilun tutkimuksen merkitystä yhteiskunnan muutosvoimana.

Taideperustaisen ja taiteellisen tutkimuksen menestyksen taustalla ovat aidosti monitieteinen työskentely, erinomaiset kansainväliset verkostot, hyvä hankepalveluiden tuki ja kansalaisille tärkeiden kysymysten nostaminen tutkimuksen keskiöön. Hyviä esimerkkejä tällaisesta monitieteisestä yhteiskunnalliseen kehittämiseen painotuneesta taiteellisesta tutkimuksesta ovat taiteiden tiedekunnan Palvelumuotoilun tutkimusryhmän Co-Starsin kansainväliset Euroopan Komission ja Suomen Akatemian rahoittamat tutkimushankkeet. Näiden keskiössä ovat uudenlaisten politiikkaohjelmien ja toimenpiteiden sekä tasa-arvoisen yhteiskunnan kehittäminen yhdessä ruohonjuuritason kanssa. Acting on the Margins: Arts as Social Sculpture (AMASS) -hankkeessa 2020–2022 etsitään vastauksia ja uudenlaisia politiikkatoimia taidetta hyödyntäen nuorten syrjäytymisen, ikääntymisen ja työttömyyden kysymyksiin Lapin kunnissa sekä muissa Euroopan reunamaissa. AMASS-hankkeessa yhdistyvät palvelumuotoilun tutkimus ja kuvataidekasvatuksen vahva osaaminen. Matkailun roolia aluekehittämisessä, aluehallinnossa sekä aluepolitiikassa puolestaan tutkii Smart Cultural Tourism as a Driver of Sustainable Development

of European Regions (Smartcultour) -hanke 2020–2023, jossa myös jalkaudutaan kuntatasolle ympäri Eurooppaa kehittämään uudenlaista kulttuurimatkailua. Smartcultour-hankkeessa palvelumuotoilun tutkimusryhmä ja MTI, matkailun koulutus- ja tutkimusinstituutti tekevät tiivistä yhteistyötä. Social Innovation through Participatory Art and Design with Youth at the Margins: Solutions for Engaging and Empowering Youth with Trans-Atlantic Mirroring (SeeYouth) -hanke 2020–2021 puolestaan kehittää ”white paper”-asiantuntija- ja politiikkaraporttia Atlanttia ympäröivien (Trans-Atlantic) valtioiden (Brasilia, Kanada ja UK) kanssa nuorten työllistämistä ja yrittämismahdollisuuksia kehittävään toimintaan nimenomaan palvelumuotoilua ja taiteen menetelmiä hyödyntäen. Hanketta tukevat Suomen Akatemian lisäksi Brasilian, Kanadan ja UK:n vastaavat Akatemit. Myös tässä hankkeessa tehdään käytännön kokeiluja kuntien ja järjestöjen kanssa. Palvelumuotoilun tutkimus linkittyy vahvasti aluekehityksen mahdollisuuksiin ja paikallisen innovaatiotoiminnan tukemiseen kunta-, järjestö-, organisaatio- ja yritystasolla.

Lapin yliopiston palvelumuotoilun tutkimusryhmä on lähtenyt mukaan kokeiluihin ja rohkeisiin metodologisiin avauksiin. Suomalaisella tutkimuskentällä tarvitaan sekä rohkeutta uusiin avauksiin että rakenteellisia uudistuksia. Taideperustainen, taiteellinen ja yhteiskunnallinen tutkimus pitäisi nostaa isompaan rooliin sekä TKI-toiminnan että infrastruktuurien kehittämisen tiekartoilla vähintäänkin lupaavana tulokkaana, joka mahdollistaa kohderyhmien osallistamisen ja ketterät kokeilut sekä laajemman populaarin alueellisen keskustelun. Yliopistojen tutkimusryhmätoimintaa pitäisi kehittää avaamalla niihin uusia taiteilijan, pääomasijoittajan ja filosofin rooleja perinteisten työelämäprofessorien rin-

nalle sekä tukea voimakkaasti yliopistolaisten mahdollisuuksia perustaa uusia yrityksiä ja toimia niissä työn tai opiskelun rinnalla. Tutkijoiden urapolkujen kilpailukyinen kehittäminen on elintärkeää. Tällä tavalla saataisiin yksittäisten professorien rinnalle tutkimusryhmien vetäjinä laajempi tiimi käymään yhteiskuntaa uudistavaa keskustelua. On tärkeää kehittää uudenlaisia toimintatapoja ja konsepteja yliopistoyhteisön ja ympäröivän yhteiskunnan välille. Yhteiskunnallisiin haasteisiin vastaaminen vaatii myös taide ja tiede edellä, alhaalta ylöspäin kulkevia kehityspolkuja poliittisen ohjelmatyön rinnalle.

Taiteellinen tutkimus keinona tuottaa uutta tietoa

Taiteellista tutkimusta toteutetaan vahvasti sekä taiteen ilmaisukeinojen ja työkalujen kehittämisen että yhteiskunnallisen keskustelun alueilla. Keskiössä on ajatus siitä, että näyttelyt, taiteen tekeminen, tutkimisen tavat ja yhteiskunnalliset teemat nivoutuvat toisiinsa. Taiteen tekeminen ja taiteellinen toiminta ovat taiteellisen tutkimuksen keskiössä. Ne voivat toimia keinoina tuottaa uutta tietoa taiteen tekemisestä itsestään tai sitten toimia keinona ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia. Taideperustaisen tutkimuksen menetelmiä ja toimintatapoja ovat kehittäneet erityisesti Leavy (2015, 2017) sekä Jokela, Huhmarniemi, Hiltunen (2018) ja Jokela, Hiltunen & Härkönen (2015) erityisesti pohjoisessa kontekstissa toimintatutkimuksen keinoin. Palvelumuotoilun ja taiteellisen tutkimuksen yhdistäviä menetelmiä sekä niiden soveltamista yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemiseen maailman ja Euroopan reuna-alueilla ovat kehittäneet Miettinen, Sarantou, Akimenko (2016a, 2016b) ja Sarantou, Kontio & Miettinen (2017).

Taiteellinen ja taideperustainen tutkimus hyödyn-
tävät sekä taiteen yhteiskuntakriittistä roolia että sen
potentiaalia ennakoida muutoksia ja löytää uusia näkö-
kulmia. Taiteen tekeminen osana tutkimusta osallistaa
yhteisöjä ratkaisujen määrittämiseen ja luotaa täysin uu-
sia tutkimusalueita, joissa yhdistyvät esimerkiksi taiteel-
linen ilmaisu ja vaikkapa tieteet, esimerkiksi biologian,
kemian tai fysiikan tutkimus. Tällaista taiteellista ja tai-
deperusteista tutkimusta voisi pitää innovaatiotoimin-
nan polttomootorina ja täysien uusien avausten luoja-
na. Taideperustaisen ja taiteellisen tutkimuksen teoriat
ovat kehitymässä ja tarjoavat uusia mahdollisuuksia
yhteiskunnan uudistamiseen. Tutkimus voi rakentua
taiteellisen prosessin ympärille tai sitten nojata vaikka
toiminta- tai tapaustutkimuksen viitekehykseen. Tut-
kimusstrategia kannattaa valita ratkaistavaa ongelmaa
silmällä pitäen. Tässä kirjoituksessa pohditaan taiteen ja
muotoilun roolia yhteiskunnallisen muutoksen tekijänä
ja politiikan kirjoittamisessa sekä määrittellen arktisen
taiteellisen ja taideperustaisen tutkimuksen yhteiskun-
nallista viitekehystä.

On selvää, että tarvitaan lisää kansainvälisiä taiteen
ja muotoilun alueen huippututkimuksen yksiköitä ja
ryhmiä, jotka mahdollistavat valmistuneiden taiteen
tohtorien sijoittumisen sekä kansainväliselle yritysken-
tälle että julkiselle sektorille. Kansainvälisen pilotoin-
nin ja toimintaympäristöjen voimakas kehittäminen
mahdollistaa tällaista toimintaa. Taiteellinen ja taide-
perustainen tutkimus voivat tuottaa uusia monitieteisiä
tutkimusavauksia ja toimintatapoja, jotka integroituvat
osaksi yritysten tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimin-
taa sekä alueellisella että kansainvälisellä tasolla. Uusia
tutkimuksen toimintatapoja voisivat olla esimerkiksi
kansainvälisten tilaustutkimukseen liittyvien toimin-

tatapojen tuominen taiteen ja muotoilun alueille sekä
kansainväliseen tutkimuksen alueen yritysrahoituksen
liittyvien toimintatapojen arkipäiväistäminen osaksi
korkeakoulu- ja ammattikorkeakoulusektorin toimin-
taa. Monitieteiset tutkimuksen avaukset voivat vastata
yhteiskunnallisiin haasteisiin tai sitten luoda sovelluksia
uusille teknologioille muotoilu- ja materiaaliosaamisen
ja muotoilun ja älykkäiden ympäristöjen alueilla sekä
vahvistaa innovaatioprosessia monitaiteisen työskente-
lyn hyödyntämisellä.

Taide ja muotoilu alueellisen innovaatioekosysteemin sydämessä

Taiteen ja muotoilun tutkimuksella on tärkeä rooli maa-
kunnan kehittämisessä. Palvelumuotoilun tutkimus-
ryhmä edistää pohjoisen yritysten innovaatiotoimintaa
ja kehittämistä käytännön tasolla. Yhtenä esimerkkinä
tällaisesta on Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan ja
Kainuun amk:n toteuttama Palvelumuotoilun monia-
lainen maisteriohjelma PAMA (2019–2022), jossa kou-
lutetaan teollisuuspalveluiden ja matkailun palveluihin
uusia maistereita Lappiin ja Kainuuseen. Koulutuksen
sisältöä on kehitetty yhdessä yritysten kanssa tekemäl-
lä laaja haastattelukierros yritysten tarpeista. Koulutus
toteutetaan yhdessä yritysverkoston kanssa tehden käy-
tännön projekteja osana koulutusta. Tämän lisäksi taitei-
den tiedekunnassa on juuri lähtenyt käyntiin kansallinen
LEADBEHA-hanke (2019–2022), jossa jalkautetaan te-
koälyä paikallisiin yrityksiin sekä avataan yrityksille ope-
tussuunnitelmasta opintojaksoja suoritettavaksi. Hanke
mahdollistaa yritysten pääsyn opintojaksoille, jossa ta-
voitteena on oppia ketterän kehittämistoiminnan ja pal-
velumuotoilun perusteita. Taiteiden tiedekunta tarjoaa

myös laajemmin ARCTA-palveluja, jotka mahdollistavat tuote- ja palvelukehitystukea yrittäjille sekä start up -yritysympäristön luovien alojen yrityksille. Näiden lisäksi tiedekunnalla on menossa lukuisa joukko yritysten toimintaedellytyksiä parantavia hankkeita. Kirjoituksessa pohditaan arktisen tutkimus- ja kehittämiskontekstin merkitystä käytännön innovaatiotoiminnassa.

Taiteelle ja muotoilulle pitäisi löytää paikka digitaalisen kehittämisen keskiössä. Pilvi (Cloud), IoT (Internet of Things) ja AI (tekoäly) sekä nopeus palveluiden kehittämisessä käyttäjien toiveista asiakkaiden käytössä oleviksi sovelluksiksi luonnehtivat tämän hetken trendejä, jotka muokkaavat muotoiluyrittäjyyttä ja -markkinointia pohjoismaissa. Talouden kasvun painopisteen jakautuminen lännen ja idän välillä näkyy myös pohjoismaisten muotoilutoimistojen sivupisteinä ja edustuksina New Yorkissa, Palo Altossa ja Shanghaissa. Pohjoismaisen muotoiluyrittäjyyden muutos ja siihen heijastuvat trendit tarjoavat herkullisen tutkimusalueen muotoilijan työn ja identiteetin muutoksesta. Pohjoismainen muotoilupolitiikka on viime aikoina korostanut muotoilun merkitystä julkisten palveluiden kehittämisessä ja käyttäjän mukaan ottamista palveluiden suunnittelussa. Estetiikka palvelumuotoilussa ja digitaalisten sisältöjen suunnittelussa pitäisi olla yhtä vahvana trendinä rinnalla. Pohjoismaisten muotoiluyrittäjien vahvuutena on tuottaa esteettisesti selkeitä ja rauhallisia palvelukokemuksia myös digitaalisessa muodossa. Digitaalinen kehittäminen ja sen tarjoamat työkalut ovat myös pohjoisen innovaatiotoiminnan ytimessä. Taiteiden tiedekunta on mukana kansainvälisessä Interreg Europe -ohjelman rahoittamassa Region Arts -hankkeessa (2018–2023), jossa pyritään vaikuttamaan aluekehittämiseen ja politiikkaan niin, että ICT-alojen yrittäjät ja taiteen alueen toimijat toimisivat yhdessä.

Palvelumuotoilun tutkimusryhmän hankkima rahoitus mahdollistaa uusia avauksia ja kokeiluja myös poliittiseen keskusteluun ja toimintatapoihin. On tärkeää, että tutkimus- ja koulutustoiminta tukee aluekehitystä ja uusien mahdollisuuksien tunnistamista. Palvelumuotoilu on jo vuosikymmenen ollut paikallistason kehittämistoimintaa. Tutkimusryhmän ja kulttuurilähtöisen palvelumuotoilun tohtorikoulun toiminta on lähtökohdiltaan kansainvälistä. Se on houkuttellut tohtoriopiskelijoita Chilestä, Kanadasta, Itävallasta, Saksasta, Kiinasta ja tietenkin Lapista. Tämä tarjoaa hienon innovaatioympäristön kotikansainvälistymiseen ja tutkimuksen trendien ennakointiin. Palvelumuotoilun keskiössä ovat yhteiskehittäminen, helposti lähestyttävyyys ja vallan jakaminen kehittämisprojekteissa. Palvelumuotoilu huomioi eettiset ja kestävä kehityksen kysymykset, jotka monilla reuna-alueilla ovat erityisen tärkeitä. Lähestymistapana palvelumuotoilu on sovitteleva ja ratkaisukeskeinen. ARCTA taiteen ja muotoilun laboratoriot kutsuvat kuntalaiset tutustumaan toimintaan. Tutkimusryhmän tavoitteena on toteuttaa palvelumuotoilun ihmisläheisiä arvoja ja olla tavoitettavissa. Palvelumuotoilu, taide ja muotoilu ovat erityisen tärkeä aluekehittämisen strategia. Tämän lisäksi voisi kysyä: lisääkö arktinen ja pohjoinen konteksti yrittäjien sisua ja nokkeluutta kehittää henkilökohtaisia ratkaisuja sekä urapolkuja? Voisiko tällaiset ominaisuudet valjastaa pohjoisen innovaatiotoiminnan käyttöön?

Yhteiskuntaa muutetaan osallistamalla kuntalaiset ja kehittämällä koulutusta

Julkisten palveluiden kehittämisessä käyttäjälähtöisyys, palveluiden yhdessä tuottaminen, yhteisöllinen budje-

tointi ja sektorirajat ylittävien palvelukokonaisuuksien tuottaminen ovat ajankohtaisia teemoja. Kuntalainen on omien palvelutarpeidensa paras asiantuntija. Palveluja tulisi pohtia kuntalaisen tarpeista ja näkökulmasta. Taideperustainen ja taiteellinen tutkimus sekä palvelumuotoilu hyödyntävät voimakkaasti kuntalaisen tai kansalaisen osallisuutta ja mukaan ottamista kehittämistyöhön sekä keskusteluihin omien palveluiden ja elinympäristöjen kehittämisestä (Sarantou & Miettinen, 2017). Nämä auttavat löytämään uusia innovaatioita tavassa sekä tavoissa osallistaa käyttäjiä palveluiden kehittämiseen ja rakentaa uudenlaisia arvoverkostoja sekä tuottaa ja toteuttaa palveluja (Miettinen, Sarantou & Kuure, 2019). Palvelumuotoilussa korostuvat ketterän teknologian sekä muotoilun ja taiteen keinojen hyödyntäminen kehittämistyössä (Miettinen, 2016).

Palvelujen käyttäjät osallistava innovaatiotoiminta antaa uusia mahdollisuuksia kuntapalvelujen ja kansalaisten kokeman demokratian kehittämiseen. Käyttäjälähtöisten kehittämismenetelmien avulla voidaan lisätä kuntalaisten tyytyväisyyttä tunnistamalla heidän tarpeitaan ja tuottamalla palveluita kuntalaisten kannalta sujuvina palvelupolkuina. Palveluhenkilöstön näkökulmasta käyttäjälähtöisyys jakaa palvelujen suunnitteluvastuuta ja lisää tyytyväisyyttä. Käyttäjälähtöiset palvelut voivat johtaa myös vähäisten palvelu- ja tuoteparannusten sijasta kunnan koko palvelutuotannon radikaaleihin muutoksiin. Taideperustaisen ja taiteellisen tutkimuksen avulla on mahdollista kehittää ja kuvitella kokonaan uudenlaisia ratkaisuja sekä pilotoida niitä keveästi yhteistyökumppanien kanssa.

Muotoilualueen kansainvälisessä koulutuksessa ja tutkimuksessa näkyy muotoiluosaamisen sisällöllisen painopisteen laajeneminen. Muotoiluosaamista on

taiteellisen prosessin sekä teollisten muodonannon ja suunnittelun prosessien osaamisen lisäksi aineettomien sisältöjen muotoilu. Aineettomia sisältöjä ovat esimerkiksi palveluiden (service design), kestävä kehityksen (creative sustainability), vuorovaikutuksen (interaction design), kokemusten (experience design) ja muutoksen hallinnan (transformation design) muotoilu. Taideopetuksessa näkyvät taiteenlajien rajapintojen ylitykset, digitalisaatio, kansainvälisyys, vahva yhteiskunnallinen kantaaottavuus sekä johtamisen ja tuotteistamisen tuominen osaksi taidealojen koulutusta. Tyypillisesti aineettomien sisältöjen muotoilussa hyödynnetään muotoilun menetelmiä käyttäjätiedon hankinnassa ja hyödyntämisessä sekä visuaalista osaamista tiedon ja sisältöjen konkretisoinnissa ja prototypoinnissa. Perinteisemmät muotoiluosaamisen alueet ovat säilyneet rinnalla ja monialaiset muotoiluohjelmat, joissa yhdistyy kaupallisen alueen, insinööritieteiden ja muotoilun alueen koulutus, ovat arkipäiväistyneet. Kotimaisen taide- ja muotoilukoulutuksen tilannetta on teemoittanut viime vuosikymmenellä kulttuurin alueen koulutuspaikkojen supistukset. Koulutuksen sisältöä on haluttu muokata työelämävastaavaksi, ja kulttuurin alueen työllistymistilannetta on haluttu parantaa. Ammattikorkeakoulusektorilla tämä on tarkoittanut koulutusohjelmien uudelleen sijoittamista ja uudelleen suunnittelua, joka on kuormittanut alan kehittymistä. Tarvitaan sisältöjen päivittämistä opetussuunnitelmissa sekä yhteisten oppimisympäristöjen kehittämistä valtakunnallisesti ja kansainvälisesti. Tiedekunta onkin mukana näihin haasteisiin vastaavassa kansallisessa muotoilukoulut yhdistävässä Finnish Design Academy -hankkeessa (2018–2020).

Tutkimus, koulutus ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen yhdistyvät taiteiden tiedekunnan toiminnassa vah-

vasti. Lukuisat tiedekunnan hankkeet yhdistävät kunta-
laisten osallistamista ja kehittämistyötä alueen yritysten
ja organisaatioiden kanssa. Tämä yhteistyö muodostaa
elävän oppimisalustan opiskelijoille. Uudella vuosikym-
menellä taideteollinen ala on hienoisessa kasvusuunnas-

sa. Pääsemme tekemään uusia koulutusalaajennuksia
sekä uusia maisteriohjelmia. Näillä vastataan muuttu-
van yhteiskunnan haasteisiin ja kehitetään opiskelijoille
ajankohtaisia ja kestäviä urapolkuja.

Lähteet

- Jokela, T., Huhmarniemi, M., & Hiltunen, M. (2018). Art-based action research: participatory art education research for the North. Teoksessa A.Sinner, R.L. Irwin & J. Adams (toim.), *Provoking the field: International perspectives on visual arts PhDs in Education* (s. 45–56). Bristol: Intellect.
- Jokela, T., Hiltunen, M., & Härkönen, E. (2015). Art-based action research – participatory art for the North. *International Journal of Education through Art*, 11(3), 433-448.
- Leavy, P. (2015). *Method meets art: Arts-based research practice*. New York: Guilford Publications.
- Leavy, P. (Ed.). (2017). *Handbook of arts-based research*. New York and London: Guilford Publications.
- Miettinen, S. (2016). Introduction to industrial service design. Teoksessa S. Miettinen (toim.), *An introduction to industrial service design* (s. 21-32). London and New York: Routledge.
- Miettinen, S., Sarantou, M., & Akimenko, D. (2016a). Art and storytelling as an empowering tool for service design: South Australian case study. Teoksessa P. Ryttilahti & S. Miettinen (toim.), *For profit, for good: Developing organizations through service design*, (s. 74-80). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja B, Tutkimusraportteja 11. Rovaniemi: Lapin yliopisto
- Miettinen, S., Sarantou, M., & Akimenko, D. (2016b). Narrative-based art as means of dialogue and empowerment. Teoksessa S. Golchehr, R. Ainley, A. Friend, C. Johns & K. Raczynska (toim.), *Conference proceedings Mediations: Art & Design Agency and Participation in Public Space*, (s. 137-149). London: Royal College of Art
- Miettinen, S., Sarantou, M., & Kuure, E. (2019). Design for care in the peripheries: Arts-based research as an empowering process with communities. Teoksessa *Proceedings of the 8th Bi-Annual Nordic Design Research Society Conference - Who Cares? 2-4th of June 2019*, Helsinki: Aalto yliopisto
- Sarantou, M. A., & Miettinen, S. A. (2017). The connective role of improvisation in dealing with uncertainty during invention and design processes. *Conference proceedings of the Design Management Academy Vol 4: Research Perspectives on Creative Intersections*. Bohemia, E., de Bont, C. & Svengren Holm, L. (toim.). London: Design Management Academy, Vol. 4. p. 1171-1186
- Sarantou, M., Kontio, T. & Miettinen, S., (2018), The Hero's Journey: An art-based method in social design. Teoksessa C. Groth, M. Mäkelä, H. Laakso & S. Helke (toim.), *Synnyt: taidekasvatuksen tiedonala*. 3/2018, (s. 129-149). Helsinki: Aalto University Haettu 18.6. 2020 .https://wiki.aalto.fi/download/attachments/145123907/Sarantou_Kontio_Miettinen.pdf?version=1&modificationDate=1549890933816&api=v2

Päin pohjoista – ja sen yli

Kuvataidekasvatuksen mahdollisia maailmoita

Mirja Hiltunen

Miltä keski-ikäinen taiteiden tiedekunnan kuvataidekasvatus näyttää? Miten pohjoinen on sitä kasvattanut, miten se pohjoista? Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kuvataidekasvatus aloitti toimintansa Lapin korkeakoulun taideosastona vuonna 1990 sen ensimmäisenä koulutusalanana. Tiedekunnan kehittämistyössä jo vuodesta 1994 mukana olleena otan tässä luvussa vapauden kuvitella ja hahmotella tulevaisuutta ja leikitellä ajatuksella mahdollisista maailmoista. Kuvataidekasvatus on kasvanut kolmessakymmenessä vuodessa koulutuksen alkuvuosista ja vakiintunut tärkeäksi osaksi Lapin yliopistoa ja maakuntaa. Aineenopettajana toimimisen lisäksi koulutusohjelmasta työllistytään kuvataiteen laajentuneen kansallisen ja kansainvälisen kentän moninaistuviin tehtäviin.

Vuosien mittaan olemme vakiinnuttaneet kuvataideopettajakoulutuksen tärkeäksi osaksi suomalaista kasvatuskenttää, aukoneet yhdessä uusia uria kansainvälisen taidekasvatuksen maastoon, puskeneet välillä kinoksienkin läpi ja toisinaan taas lasketelleet luistavasti laajenevien verkostojen ja yhteistyökumppaneiden kera ennalta arvaamattomiin maastoihin. Miltä kuvataidekasvatus voisi näyttää vuonna 2030, entä sen jälkeen?

Tarkastelen pääainettamme lähinnä kuvataiteen aineenopettajakoulutuksen näkökulmasta. Kasvatuksessa

on aina kyse hitaista prosesseista. Luon luvussani kolmen viimeaikaisen tutkimushankeen tulosten valossa katseita tulevaan ja tuon esille, millaisia askeleita ja ennakoiteja olemme jo ottaneet kohti kestävämpää tulevaisuutta. Luvun loppuksi punon nämä kehityslinjat yhteen ja pohdin kasvatusvastuutamme ekososiaaliseen sivistykseen ja elinikäiseen oppimiseen erityisesti pohjoisen, arktisen sijaintimme kannalta.

Moninaisuutta kunnioittava, voimavaraalähtöinen kuvataidekasvatus

Taidevaihte (2016–2018) -hankkeessa tuettiin taiteen menetelmillä sekä sosiaalityön yhteistyöllä nuorten kaksisuuntaista kotoutumista Rovaniemellä vuoden 2015 pakolaiskriisin jälkimainingeissa. Hankkeen toteuttajia olivat Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta sekä sosiaalityön oppiaine, Lapin taiteilijaseura ja Monitaideyhdistys Piste. Kokonaisuutta rahoitti lisäksi Euroopan sosiaalirahasto ja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus.

Sovelsimme ja hyödynsimme hankkeessa aikalais- taiteen toimintastrategiota eri oppimisympäristöissä yhteistyössä sekä koulun sisällä että koulun ulkopuolisten toimijoiden kanssa. Taidetyöskentelyyn liittyi

kokeilemista, monipuolisten oppimisympäristöjen hyödyntämistä, taiteidenvälisyyttä sekä yhteistyöprojekteja.

Keskeistä hankkeessa oli vuorovaikutuksen vahvistaminen moninaisista kulttuuritaustoista tulevien nuorten kesken, kohtaaminen ja tutustuminen toiminnallisesti taiteen parissa. Tutkimus- ja kehittämistyö hankkeessa kiinnittyi Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan ympäristö- taide- ja yhteisö (YTY) -opintokokonaisuuden ja taideperustaisen toimintatutkimuksen kehittämistyön piirissä saatuihin kokemuksiin sekä yhteiseurooppalaisessa *Creative Connections* -tutkimushankkeessa (2012–2015) kehitettyyn aikalaistaitteen toimintastrategioita mallintavaan lähestymistapaan. (Hiltunen, 2018)

Teoreettisesti kokonaisuus kytkeytyy yhteisöllisen taidekasvatuksen (Hiltunen, 2009) ja sosiaalisesti aktiivisen taidekasvatuksen teoriaan (Dewenhurst, 2014; Desai, 2020) Hankkeessa toteutettu taideperustainen toimintatutkimus, useat oppinäytetyöt ja tutkimusartikkelit osoittavat, että taidekasvatuksen keinoin on mahdollista tukea kaksisuuntaista kotoutumista sekä luoda luottamusta ja toivoa tulevaisuudesta. Samalla kehitimme oppiainerajat ylittävää tutkimusyhteistyötä ja taideperustaisen tutkimuksen metodologiaa (Hiltunen, Mikkonen & Laitinen, 2020).

Tiedostava, arktista visuaalista kulttuuria luova kuvataidekasvatus

Vuonna 2017 käynnistynyt *ArkTOP*, *Arktinen uudistava ja tutkiva opettajuus* on Lapin yliopiston johtama monialainen hanke, jossa on yhteistyökumppaneina 18 Lapin kuntaa, Lapin aluehallintovirasto, Helsingin yliopis-

to sekä Aalto-yliopisto. Opetus- ja kulttuuriministeriö rahoitti nelivuotisen hankkeen.

Kuvataidekasvatuksen työpaketissa, jonka vastuuprofessorina toimin, kehitettiin taideperustaisen toimintatutkimuksen kautta osallistavaa toimintamallia sekä monimuotoista oppimisympäristöä, jossa tarkasteltiin sekä luotiin arktista visuaalista kulttuuria. Työskentelimme teeman parissa pääaineen ja pedagogisten opintojen eri opinnoissa sekä osana syventävää opetusharjoittelua ja ohjaavien opettajien täydennyskoulutusta.

Opetusharjoittelijat toteuttivat opettajakouluttajien ja kentän kuvataideopettajien ohjauksessa arktiseen visuaaliseen kulttuuriin kiinnittyviä etä- ja monimuotoisia opetuspilotteja. Lapin kunnista hankkeeseen osallistui lukiot Ranualta, Sallasta, Sodankylästä ja Utsjoelta, ja vuonna 2019 mukaan liittyi myös Vihdin lukio Uudeltamaalta. Opettajankouluttajien yhteistyöhön yhdessä Aalto-yliopiston kanssa kuului yhteisopettajuutta ja arviointia visualisen kulttuurin kursseilla sekä tutkimuksen äärellä.

Kriittisen ja sosiaalisesti sitoutuneen taidekasvatuksen lähestymistavat painottavat vallitsevan visuaaliseen kulttuurin ja esimerkiksi taidehistorian kriittistä tarkastelua sekä representaatioiden ideologisuuden avaamista (ks. esim. Dewhurst, 2014; Duncum, 2010). Yhteistyö ja taideperustainen toimintatutkimus niin yliopiston kursseilla kuin kenttäkouluissa haastivat kaikkia toimintaan osallistuneita tarkastelemaan uudelleen arktiseen visuaaliseen kulttuuriin liittyviä totunnaisia tulkintoja ja sidonnaisuuksia. Lähestyimme teemaa ja erityisesti saamelaista nykytaidetta kutsumalla paikallisia asiantuntijoita, alueen opettajia ja oppilaita mukaan kanssamme yhteiseen tiedonrakentamiseen.

Kuva 1. Katutaide tuo yhteöllisen taidekasvatusprosessin näkyväksi ja jaettavaksi. Kuva: Mirja Hiltunen, 2017.

Kuva 2. Graffitiharjoituksia nuorisotilan edustalla. Kuva: Mirja Hiltunen, 2017.

Kriittisen ja sosiaalisesti sitoutuneen nykyaidekasvatuksen opetuskäytännöissä korostuu kontekstin tunteamisen merkityksellisyys. Pyrkimyksenämme olikin nostaa esiin osallistujien omassa yhteisöissä ja ympäristöissä vaikuttavia käsityksiä arktisuudesta ja tuoda näkyville mahdollisesti ulkopuolisen katseen sen moninaisuutta kaventavia tulkintoja ja muotoja. Yhteöllisen taidekasvatuksen teorian suunnassa emme kuitenkaan halunneet tarkastella arktisuutta vain kriittisesti, mahdollisten ongelmien tai valta-asetelmien kautta. Tarkastelukulmamme on voimavaralähtöinen, etsimme merkityksiä ja arvoja, joita paikalliset itse omalle visuaaliselle kulttuurilleen antavat.

Keskeistä kokonaisuudessa on myös oman tietämisen subjektiivisuutemme ja keskeneräisyyden hahmottaminen ja näkyväksi tekeminen (ks. Kumashiro, 2002). Eräs merkittävä tutkimuseettinen ja epistemologinen kysymys

Kuva 3. Kuvataideopettajia ja opetusharjoittelijoita tarkastelemassa *Suohpan-terrors* -aktivistiryhmän teoksia omien, arktista kulttuuria käsittelevien julisteidensa virikkeeksi. Kuva: Laura Ranta, 2018.

ArkTOP -hankkeessa oli länsimaisen valtakulttuurin tarkastelukulman tiedostaminen ja hahmottaminen rinnakkain saamelaisen nykyaiteen ja sen taustalla vaikuttavan ajattelun kanssa – etenkin ottaen huomioon tutkijoiden ja taideopiskelijoiden oman position valtakulttuuria edustavana taidekasvattajana (vrt. Valkonen & Valkonen, 2019).

Kuvataidekasvatukseen liittyen hankkeessa tehtiin kolme taiteen maisterin opinnäytetyötä, ja prosessissa on tutkimusartikkeleita yhteistyössä Aalto-yliopiston kanssa. Hankkeessa pohjoisten opettajien ja oppilaiden osallistaminen ja asiantuntijavierailut mahdollistivat arktisen visuaalisen kulttuurin moninaisuuden esille tulemisen. Niin yliopistojen tutkijat kuin opiskelijat, lukiolaiset sekä heidän opettajansa pääsivät tarkastelemaan, millaiset representaatiot arktisesta visuaalisesta kulttuurista saavat

näkyvyyttä taiteessa ja mediassa, ja ketkä niitä tuottavat. Lukiolaiset pääsivät kuvataiteen kursseilla itse luomaan, tekemään näkyväksi ja jaettavaksi etä- ja monimuotoisesti omaa visuaalista kulttuuriaan, kommentoimaan ja oppimaan toistensa teoksista virtuaalisessa galleriassa. Hanke toi samalla esille pohjoisten koulujen näkökulmasta etä- ja monimuotoisen opetuksen mahdollisuudet ylittää arktisen alueen joskus vaikeatkin olosuhteet ja pitkien välimatkojen luomat haasteet.

Tunteva ja aktivistinen kuvataidekasvatus

Kuvataidekasvatus lähtee jälleen Utsjoelle ja kolmelle muulle pohjoiselle paikkakunnalle uusimman AMASS-hankkeen myötä. Taiteiden tiedekunnan johta-

ma kolmevuotinen AMASS *Acting on the Margin, Art as Social Sculpture* (2020–2023) -hanke on saanut mittavan Euroopan komission rahoituksen. Kokonaisuuteen on sitoutunut yliopistoja ja muita toimijoita kahdeksasta maasta. Hankkeen keskeisenä tavoitteena on tutkimustiedon tuottaminen taiteen soveltamisesta yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisuun. (AMASS, 2020.)

Kokonaisuudessa edistetään taiteen yhteiskunnallista vaikuttavuutta koko Euroopan laajuisen vertailevan tutkimuksen, kehittämishankkeiden ja kulttuuripoliittisen tiedottamisen keinoin. AMASS-hankkeen huomio on siis pitkälti aluepoliittisissa haasteissa ja mahdollisuuksissa. Kuvataidekasvatuksen näkökulmasta olemme erityisesti kiinnostuneita taiteen keinoista ehkäistä yhteiskunnallista jakautumista sekä mahdollisuuksista osallisuuden tukemisessa. Utsjoella kuvataidekasvatusta lähtee rakentamaan monialaista, taideperustaista toimintaviikkoa kutsuen mukaan kaikki koulukeskuksen oppiaineet, oppilaat ja opettajat.

AMASS-hankkeen näkökulmasta erityisesti opetussuunnitelmaan *Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu* samoin kuin *Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä tulevaisuuden rakentaminen* liittyvät sisällöt tulevat olemaan keväällä 2021 toteutettavan toimintaviikon yhteissuunnittelun innostavia lähtökohtia. (Opetushallitus, 2014.)

Tavoitteenamme on tukea toimintakulttuuria, joka edistää oppimista, osallisuutta, hyvinvointia ja kestävä elämäntapaa. Näiden periaatteiden toteuttamiseksi tarvitaan paikallisten tarpeiden ja mahdollisuuksien huomioon ottamista, yhteistyötä huoltajien ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa sekä oppilaiden aitoa mukanaoloa yhteisön kehittämisessä. (Opetushallitus, 2014.)

Kuva 4. AMASS -hankkeen jäsenmaat. Kartta: <https://www.ulapland.fi/amass>

Haluamme tarkastella kestävä elämäntavan aineettomien tekijöiden merkitystä sekä kulttuurista moninaisuutta rikkautena – ja Utsjoella kun ollaan, erityisesti saamelaisen kulttuurin ja nykytaiteen näkökulmasta. Tavoitteenamme on tuoda esille kulttuurisen moninaisuuden kunnioitusta, edistää vuorovaikutusta kulttuurien sisällä ja niiden välillä ja luoda siten pohjaa kulttuurisesti kestävälle kehitykselle. Taideperustaisuus ja kuvataide ovat vahvasti mukana yhdessä tekemisen ja osallisuuden kokemuksen rakentajana. AMASS-hankkeen kansainvälinen verkosto ja jakamisen kulttuuri, vuorovaikutus mahdollisten muiden eurooppalaisten koulujen ja ryh-

mien kanssa tuo Utsjoen yhteisön ja sen ainutlaatuisen alkuperäiskulttuurin näkökulmat osaksi laajaa eurooppalaista hanketta ja kansainvälistä keskustelua.

Kuvataidekasvatuksen opiskelijoita on AMASS-hankkeen ja paikallisen työryhmän vahvuutena myös Rovaniemellä työstämässä yhteiskunnallisia ja poikkeusteollisia *Rakkaustalkoita*: myötätunnon ja rakkauden harjoittamiseen ja harjoitteluun keskittyvää kaupunkitapahtumaa. Syksyllä 2020 suunnitellun tapahtuman alkusysäys on Rovaniemellä asuvan irakilaisen taiteilija-pariskunnan Saba Majidin ja Ali Al-Aboudan kokemuksissa ja kokonaisuutta koordinoi taiteilija, teatteriohjaaja ja innostaja Pieta Koskenniemi.

AMASS-hanke asettuu myös Äkäslompoloon kansainvälisen taidesymposiumin osaksi. Siellä on tarkoitus tarttua osallistavasti kyläyhteisöä koskettavaan kaivosuunnitelmaan ja tarkastella taideperustaisesti yhteisöllisyyden lisäksi myös kunnioituksen tuntemista ei-inhimillistä luontoa kohtaan.

Kolme kuvaa tulevasta

Hahmottelen lopuksi esiin kolme toisiinsa kietoutuvaa pohjoisen tulevaisuuden skenaariota. Kuvataidekasvatuksella, ja kasvatuksella yleensäkin, on paikka kaikissa näissä muuttuvissa tiloissa ja tilanteissa, kuten jo edellä esitellyt kehittämis- ja tutkimushankkeet ennakoivat osoittavat.

1. Arktinen alue on monikulttuurinen ja -etninen ja kulttuuristen kohtaamisten rikastama /ja tai konfliktien repimä. Mielen kolonialismi on kohdistunut pohjoisiin kansoihin ja yhteisöihin laaja-alaisesti jo pitkään. Postkolonialistisen taidepedagogiikan käytännöille on ollut ilmeinen ja laaja-alainen tarve

aikaisemminkin. Nyt alueelle asettuneet, ilmastonmuutoksen ja globaalien kriisien liikkeelle saattamat uudet kansallisuudet ja ihmisryhmät haastavat taideopetusta entistäkin sensitiivisempään toimintakulttuuriin.

2. Luovuus ja innovointi ovat viimeinkin tunnistettu ratkaisevan tärkeiksi Arktisella alueella yhä kiihtyvällä vauhdilla tapahtuvien muutosten ja monimutkaistuvien yhteiskunnallisten ja sosiaalisten haasteiden edessä. Tulevaisuuden kansalaiset tarvitsevat luovia ja yhteistoiminnallisia ongelmanratkaisutaitoja, joita taideaineiden opetus edistää.
3. Ympäristökriisit ovat lopultakin haastaneet humanistisen ihmiskäsityksen. Ne ovat herättäneet vaatimuksen ihmiskeskeisyyden ylittämistä sekä pakotaneet empatian ja kunnioituksen tuntemista myös ei-inhimillistä luontoa kohtaan, mitä taideaineissa ja oppianeet ylittävässä toiminnassa vahvistetaan. Kehitys nähdään Arktisella alueella nyt muuna kuin jatkuvana, lisääntyvänä määrällisenä kasvuna.

Näissä kaikissa kolmessa skenaarioissa näen pohjoisella luontosuhteella olevan merkitystä toivolle, toimintakyvylle ja eheydelle sekä elinikäiselle oppimiselle. Kuvataidekasvatuksessa ja nykytaiteen toimintastrategioissa on mahdollisuus rakentaa jaettava kulttuurien välistä kohtaamista suomalais-, ja saamelaiskulttuurin, muiden pohjoisen kulttuurien, maahanmuuttajien, matkailijoiden ja myös ei-inhimillisen luonnon välillä. Tässä postkolonialisessa taidekasvatustalutuksessa on kyse laajemmista ilmiöistä kuin alkuperäiskansojen kulttuurista, vaikka meillä on erityinen mahdollisuus ja velvollisuus oppia juuri näiden kulttuurien tavasta olla ja elää *osana* Arktista aluetta.

Kasvattajan vastuu ekososiaaliseen sivistykseen on väistämätön. Inhimillinen hyvinvointi on riippuvainen välttämättömistä, elämän edellytyksiä tarjoavien ekosysteemipalvelujen elinvoimaisuudesta ja toisaalta sosiaalisen osallisuuden tuomasta luottamuksesta ja ihmisten yhteenkuuluvuuden kokemisesta. (Salonen, 2015; Värrä, 2018) Sosiaalisesti ja ekologisesti sitoutunut taidekasvattaja ei voi työskennellä kulttuurisessa tai ekologisessa tyhjiössä, vaan työn tulee kietoutua ajan, paikan ja osallistujien muodostamaan kokonaisuuteen. Kuvataidekasvatuksen kontekstuaalisuus ja situationaalisuus, tutkiva oppiminen

– alan taideperustainen kehittäminen ja eteenpäin katsova pedagogiikka – sitoutuu paitsi osallistujien sosiaaliseen kontekstiin, heidän kokemuksiinsa ja yhteisöjensä kulttuuriin perspektiiveihin, myös globaaleihin ekosysteemeihin. (ks. Granö, Hiltunen & Jokela, 2018)

Näen esittelemissäni kehittämis- ja tutkimushankkeissa jo vahvat, idulla olevat merkit tulevaan. Kuvataidekasvatus voi ennakoida mahdollisia tulevaisuuden maailmoita jo tässä hetkessä, mutta ei muutosta heijastellen ja siihen sopeutuen, vaan aktiivisesti muutoksen suuntaan vaikuttaen.

Lähteet

- AMASS (2020), AMASS, Acting on the Margin, Art as Social Sculpture. Haettu 8.6. 2020 <https://www.ulapland.fi/amass>
- Desai, D. (2020). Educating for social change through art: A personal reckoning. *Studies in Art Education*, 61 (1), 10–23.
- Dewhurst, M. (2014). *Social justice art. A framework for activist art pedagogy*. Cambridge: Harvard Education Press.
- Duncum, P. (2010). Seven principles for visual culture education. *Art Education*. 63 (1), 6–10.
- Granö, P., Hiltunen, M., Jokela, T. (2018). Johdanto oppimisen tilanteisiin ja paikkoihin. Teoksessa P. Granö, M. Hiltunen, T. Jokela (toim.) *Suhteessa maailmaan: ympäristöt oppimisen avaajina* (s. 5–13), Rovaniemi: Lapland University Press. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-934-6>
- Hiltunen, M. (2009) Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä. (Väitöskirja). *Acta Universitatis Lapponiensis 160*, Rovaniemi: Lapin yliopistopaino. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111141039>
- Hiltunen, M., Mikkonen, E., & Laitinen, M. (2020). Metamorphosis: Interdisciplinary art-based action research addressing immigration and social integration in Northern Finland. Teoksessa G. Coutts, & T. Eça (toim.). *Learning Through Art: International Perspectives* (pp. 380- 405). Viseu: InSEA Publications. <https://doi.org/10.24981/978-LTA2020.18>
- Hiltunen, M. (2018). Taidevaihte – aikalaistaiteen toimintatapoja soveltamassa. Teoksessa P. Granö, M. Hiltunen, T. Jokela (toim.) *Suhteessa maailmaan: ympäristöt oppimisen avaajina* (s. 83–108), Rovaniemi: Lapland University Press. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-934-6>
- Kumashiro, K. (2002). *Troubling education: “Queer” activism and anti-oppressive pedagogy*. New York & Lontoo: Routledge.
- Opetushallitus. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Helsinki: Opetushallitus.
- Salonen, A. & Bardy, M. (2015). Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus* 35 (1), 4–15.
- Valkonen, J.& Valkonen, S. (2019) On local knowledge. Teoksessa T.H. Eriksen, S. Valkonen & J. Valkonen (toim.) *Knowing from the indigenous North. Sámi approaches to history, politics and belonging* (s. 12–25). Abingdon: Routledge.
- Värri, V.-M. (2018). *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.

Taidetta ja tiedettä toreille ja turuille

– taiteen ja kulttuurin tutkimus osana yliopiston kolmatta tehtävää

Tuija Hautala-Hirvioja, Jonna Katajamäki ja Maija Mäkikalli

Taiteiden tiedekunnassa koulutusohjelmien rinnalla toimii Taiteen ja kulttuurin opetuksen yksikkö, jossa tehdään, opetetaan, tutkitaan ja opetetaan tutkimaan taidetta. Yksikön henkilökunta tarjoaa opetusta kaikille yliopiston opiskelijoille ja avoimen yliopiston kautta laajemminkin, aina Ivalosta Hämeenlinnaan. Opetuksen ja tutkimuksen ohella yliopistoilla on niin sanottu kolmas tehtävä eli yhteiskunnallinen vaikuttavuus, minkä mukaan tutkimustulokset pitäisi saada myös tutkijayhteisön ulkopuolelle kansalaisyhteiskunnan tietoon ja käyttöön (Nyström & Hurmerinta, 2020). Artikkelissamme pohdimme tieteen ja tutkimuksen popularisointia erityisesti taide- ja muotoiluhistorian sekä visuaalisen kulttuurin tutkimuksen näkökulmasta.

Taiteen, tieteen ja tutkimuksen popularisoinnilla eli yleistajuistamisella tarkoitetaan vaikeaselkoisen tutkimustekstin ja -tulosten muokkaamista laajalle yleisölle ymmärrettävään muotoon (Popularisaatio, 2020). Popularisoinnille on tarvetta, sillä 2010-luvulla suoritetun kyselyn mukaan Suomessa lähes kolme neljästä kansalaisesta haluaisi saada enemmän tietoa tieteestä (Saikkonen, 2011, s. 1). Lapin yliopiston tiedeviestintä ja Arktinen keskus huolehtivat osaltaan tutkimustoiminnan ja

-tulosten esittelystä näyttelyiden ja pedagogiikan avulla sekä Kide-lehden välityksellä. Taide- ja kulttuurihistorian alalla olemme tehneet laaja-alaista yhteistyötä yleisön tavoittamiseksi myös muiden toimijoiden kuten pohjoisen eri kulttuurilaitosten, kirjastojen, kansalaisopistojen, museoiden ja teattereiden kanssa.

Jotta akateeminen tutkimustieto saavuttaisi suuren yleisön, siitä on tehtävä sekä helpommin ymmärrettävää että kiinnostavaa. Tutkimustulosten kertomisessa onkin mietittävä toisenlaisia keinoja kuten uutismaista ilmaisuja, asioiden dramatisointia ja jopa viihteellistämistä (Mäkelä, 2017, s. 12.) On siis etsittävä akateemisten viestintäkanavien lisäksi muita välineitä ja foorumeita, joilla suuren yleisön voi tavoittaa. Esitelmät, haastattelut, näyttelyt, näyttelyluettelot, taiteilijaesittelyt, yleisöluennot, seminaarit ja esitykset ovat olleet hedelmällisiä taiteen ja kulttuurin tutkimustulosten yleistajuistamisen keinoja.

Näyttelyt ja näytelmät tieteen tulkkeina

Taidehistorian oppiaineessa tutkimukseen pohjaavaa yhteistyötä tehdään erityisesti museoiden näyttelytoiminnassa ja yleisötyössä. Yhteistyö Rovaniemen taide-

Kuva 1. *Uuteen aamuun – Jälleenrakennettu maisema lappilaisessa taiteessa* -näyttely Rovaniemen taidemuseossa 20.10.2017–4.2.2018. Kuva: Tuija Hautala-Hirvioja.

museon ja Rovaniemen taidemuseon ystävät ry:n kanssa on ollut pitkäjänteistä. Viimeisin ja laajin yhteistyön tulos oli Lapin jälleenrakentamista käsittelevä *Uuteen aamuun – Jälleenrakennettu maisema lappilaisessa taiteessa* -näyttely (2017). Samanniminen julkaisu kuvasi aikakauden taidetta ja avasi sen taustoja. Yhteistyökumppanina oli myös Suomen Akatemian rahoittama Lapin yliopiston *FEENIKS – Taide ja kulttuuri osana Lapin sodan jälkeistä henkistä ja materiaalista jälleenrakennusta* -tutkimushanke. Näyttelyllä Rovaniemen taidemuseo juhlisti 100-vuotista Suomea. Näyttely keskittyi Lapin Taideseura Seitapiirin kuvataidejaoston toimintaan, sen taiteilijoiden tuotantoon ja Lapin kulttuuriviikkojen taidenäyttelyihin osallistuneiden taiteilijoiden teoksiin vuosilta 1945–1965. (*Uuteen aamuun – Jälleenrakennettu maisema lappilaisessa taiteessa*, 2017.)

Myös Lapin ja Suomen muiden museoiden kanssa on tehty yhteistyötä. Tästä yhteistyöstä yksittäisinä esimerkkeinä mainittakoon pohjoisen taidetta esittelevä *Lapin taika*, joka oli esillä Rovaniemen taidemuseossa keväällä ja Ateneumin taidemuseossa kesän ja syksyn

2011 sekä kansainvälinen kiertonäyttely ja julkaisu *Saamelaisista nykytaidetta, Dálá sámi dáidda, Sámi Contemporary* (2014–2015). Muotoiluhistorian alueeseen ja suomalaisen sisustustaiteen historiaan liittyi puolestaan näyttely Rettigin palatsi 90-vuotta Aboa Vetus Ars Novassa Turussa vuonna 2018.

Esimerkki pitkäkestoisesta taidehistoriallisen tutkimuksen popularisointiprosessista on kemijärveläisen J. K. Kyyhkysen elämää ja taidetta käsittelevän lisensiaatintutkimuksen (Hautala-Hirvioja, 1993) tapaus. Tutkimuksen populaariversio julkaistiin kirjana vuonna 1993, ja tutkimustuloksia esiteltiin kahdessa näyttelyssä Aineen ja Rovaniemen taidemuseossa. Myöhemmin Leena Talvensaari kirjoitti lisensiaatintutkimukseen ja kirjaan pohjautuvan *Kyyhkynen – murhenäytelmä Lapin taiteilijasta* -fiktiivisen näytelmän, joka kantaesitettiin Ateneumin studiossa Helsingissä lokakuussa 2011. Näytökset jatkuivat Korundi-salissa Rovaniemellä keväällä 2012. Saman vuoden lokakuussa paljastettiin Kemijärven kaupungin tilaama ja kemijärveläisen kuvanveistäjä Upi Kärrin tekemä J. K. Kyyhkysen

muistomerkki. Sallalaisen Maija Kellokummun elämää ja taidetta käsittelevä *Peitettyinä elämältä. Taiteilija Maija Kellokummun valon etsintä* -julkaisu (Hautala-Hirvioja, 1999) innoitti Pirjo Maunun kirjoittamaan taiteilijan elämästä *Tulen valolla* -nimisen fiktiivisen näytelmän, jonka Lapin ylioppilasteatteri esitti helmikuussa 2010.

Taidehistorian käytäntö – opiskelijat yleistajuisten artikkelien kirjoittajina

Tutkintouudistus 2000-luvun alussa karsi rinnakkaisia tutkielmia ja poisti sivuaineista proseminaritutkielmat; vain pääaineen aineopintojen yhteydessä tehdään enää kandidaatin tutkielma. Halusimme kuitenkin säilyttää taidehistorian aineopinnoissa taidetta tutkivan ja tulkitsevan Taidehistorian käytäntö -kirjoitusseminaarin, jossa opiskelijat harjoittelevat tekstien tekoa. Seminaarissa ohjaajat toimivat tasavertaisina kirjoittajina opiskelijoiden rinnalla tai mahdollisen julkaisun toimittajina.

Lapin Kuvataideseura Palas oli toiminut 40 vuotta ja halusi julkaisun toiminnastaan. Seuran puheenjohtaja tiedusteli julkaisulle kirjoittajaa, jolloin silloinen taidehistorian lehtori Sisko Ylimartimo lupautui vetämään kirjoitusseminaarin ja toimittamaan julkaisun. Yksitoista innostunutta Taidehistorian käytäntö -seminaria suorittavaa opiskelijaa tuli mukaan. Näin valmistui taidehistorian opettajien ja opiskelijoiden ensimmäinen kirja *Taiteen polulla* (2006). Pääosa sen jälkeen toteutetuista julkaisuista on käsitellyt yksittäisten Lappiin liittyvien taiteilijoiden tuotantoa kuten kaksi tänä vuonna 2020 julkaistavaa kirjaa. Viimeisimmät ja vielä taittovalheessa olevat teokset mukaan luettuna olemme saaneet

julkaistuksi 13 teosta. Poikkeuksia ovat olleet Palaksen juhlakirjat (2006 ja 2018) ja *NYT. Lapin taiteilijaseura 20 vuotta* (2010), jotka ovat tarkastelleet seuran historiaa ja toimintaa. Julkaisu *Lumen maa. Lumikuorrutteista talvi-idyllistä modernin talven kuvaukseen* (2018) liittyi laajempaan yhteistyöhön. Mukana oli Rovaniemen taidemuseon ja taidehistorian oppiaineen ohella Suomalaisten taidesäätiöiden yhdistys, johon kuuluvat UPM-Kymmenen kulttuurisäätiö, Taidesäätiö Merita, Gösta Serlachiuksen taidesäätiö, Fortumin Taidesäätiö, Alfred Kordelinin säätiö sekä Signe ja Ane Gyllenbergin säätiö (Liikkanen, 2018, s. 6).

Muotoilu- ja tekstiilihistorian alaa yrityksen näkökulmasta tarkasteltuna edustaa puolestaan lapualaisen perheyrittäjän, tekstiilitehdas K&A Annala Oy:n juhla kirja *Annala: 100 vuotta kudelmia elämänlangoista* (2017). Tutkimusaineisto koostui pääasiassa yrityksen hallussa olleen arkistoaineiston lisäksi haastatteluita. Järjestimme Lapualla muistelutyöpajan, jossa haastattelimme sekä yritysjohdon valitsemia että lehti-ilmoituksen tavoittamia yrityksen historiaan liittyneitä henkilöitä. Kirjatyöryhmä koostui tekstiilitaiteen ja muotoiluhistorian tutkimuksen kurssien opiskelijoista ja opettajista. Kirjan kanteen kuvatun tekstiilikuosin (*Vyyhti* 2017, Meri Suominen) samoin kuin kirjan ulkoasun suunnittelija (Ada Helenius) ovat olleet tiedekuntamme opiskelijoita.

Historian tutkija Samu Nyström totesi popularisoinnista: ”Parhaimmillaan tutkijan ja yleisön kohdatessa kaikki oppivat – kaikki saavat uusia tietoja tai oppivat näkemään tulkintojen moninaisuuden” (Nyström & Hurmerinta, 2020). Me Taidehistorian käytäntö -kirjoitusseminaarin vetäjät sekä taiteen ja kulttuurin tutkijat jaamme tuon saman ajatuksen.

Kuva 2. *Annala: 100 vuotta kudelmia elämänlangoista* -tutkimuksen pölyn peittämiä arkistomateriaaleja. K&H Annala Oy, Lapua. Kuva: Heidi Pietarinen.

Yliopiston kolmas tehtävä haastaa uusiin ponnistuksiin

Yliopiston kolmas tehtävä ei ole yksin taiteen ja tieteen tulosten esittelyä ja popularisointia. Talouselämän näkökulmasta korkeatasoinen tutkimus yhdistyneenä tulosten hyödyntämiseen ja kaupallistamiseen ovat tärkeitä, ja tutkimuksen ja opetuksen laadun varmistaminen on yliopistojen yhteiskunnallisen vaikuttamisen keskeinen tekijä (Yliopistojen kolmas tehtävä, 2020). Yliopistoissa tehtävän tutkimuksen ja museoiden välisessä aktiivisessa yhteistyössä on mukana myös uusien tutkimusaiheiden, käytänteiden ja niihin liittyvien uusien tutkimuskontaktien löytämisen mahdollisuus.

Taidehistorian seuran, Rovaniemen taidemuseon sekä taiteen ja kulttuurin tutkimuksen voimin järjestettiin *TAHITI 5: Suomalainen nykyaide ja sen tutkimus* -konferenssi marraskuussa 2012. Konferenssin pohjalta kirjoitetut artikkelit julkaistiin *Tahiti – taidehistoria tieteenä* -verkkojulkaisun joulukuun 2013 numeroon liittyvässä lisäosassa, dossierissa. Tapio Wirkkalan ja Rut Brykin 100-vuotisjuhlavuoden siivittämänä järjestimme Rovaniemen taidemuseon kanssa lokakuun lopulla 2015 kansainvälisen *North as a Meaning in Design and Art* -konferenssin, jonka yhteydessä avattiin Tapio Wirkkala Rut Bryk Säätiön tukema, muotoilija Harri Koskisen kuratoima *STILL/LIFE – Tapio Wirkkala Retrospective* -näyttely. Yleisölle avoin konferenssi Kulttuuritalo Korundissa keräsi yhteen kansainvälisen muotoiluhistorian, taidehistorian ja nykyaiteen tutki-

Kuva 3. TAHITI 5: Suomalainen nykyaide ja sen tutkimus-konferenssin osallistujat vierailivat Kalervo Palsan ateljeessa Kittilässä 2.11.2012. Kuva: Jonna Katajamäki.

Kuva 4. *Northern Beauty* -näyttelyn avajaiset 23.4.2014 Luulajan kulttuuritalolla. Kuva: Jonna Katajamäki.

joiden erityislaatuiseen joukoon, jonka tutkimusartikkeleiksi syvennetyt puheenvuorot julkaistiin myös kirjana vuonna 2019.

Pohjois-Barentsin aluetta yhdistävä yksikköme koordinoima *Northern Beauty – Barents Visual Arts in the 1970s and the 1980s* -hanke (2012–2015) tuotti verkoston, johon kuuluvat Taiteen ja kulttuurin opetuksen yksikkö, Taiteen edistämiskeskuksen Lapin aluetoimipiste, Kemin taidemuseo, Luulajan Taidetehalli, Saamen nykytaiteen keskus Karasjoelta sekä Murmanskin alueellinen taidemuseo Venäjältä. Hankkeeseen liittyi taidehistorian tutkimus, joka selvitti Pohjois-Barentsin alueen kulttuuriyhteistyön alkua kylmän sodan jälkeisinä vuosina ja erityisesti kuvataiteilijoiden toimintaa yli rajojen 1970- ja 1980-luvulla. Tutkimustulokset esiteltiin kiertonäyttelyssä, joka vieraili hankkeessa mukana olleissa museoissa, ja syyskuussa 2014 julkaistussa kirjassa. (*Northern Beauty* -näyttely Kemin taidemuseossa, 2020.) Verkostoituminen laajeni lokakuussa 2014. Rovaniemen taidemuseolla perustettiin *NAN* eli *Northern Art Network*, joka on arktisen alueen taidemuseoiden, taideorganisaatioiden ja taidehistorian tutkijoiden verkosto. Sen tarkoituksena on tukea olemassa olevaa yhteistyötä, toimia kokemusten ja tiedon vaihtamisen foorumina. Arktisen taiteen ja yhteisen kulttuuriperinnön saavuttavuus on verkoston päätavoite. (*NAN – Northern Art Network*, 2020.)

Olemme myös ideoineet Lapin maakuntamuseon kanssa historiallisen ja kulttuurisen näkökulman matkamuuksiesineiden tutkimukseen. Historian- ja kulttuurintutkimuksen näkökulmasta ”souvenir” on osoittautunut moniulotteiseksi ja yllättävän vähän tutkituksi aiheeksi, ja kansainvälinen tutkijajoukko käsittelee ky-

Kuva 5. *Souvenirs in Motion: Cultural and Historical Perspectives on the Souvenir as a Research Object*, 21–23 April 2021 Rovaniemi, Lapland, Finland. Lappi Lapland -viiri. Lapin maakuntamuseo. Kuva: Jukka Suvilehto.

symystä *Souvenirs in Motion: Cultural and Historical Perspectives on the Souvenir as a Research Object* -konferenssissa Rovaniemellä huhtikuussa 2021. Tarkoituksenamme on rakentaa yhteistyöverkosto, joka jatkaisi matkamuistoihin liittyvää tutkimusta sekä pohtisi uudenlaisten, immateriaalisten muistojen mahdollisuutta. Osallistumme osatoteuttajana meille humanisteille uudenlaiseen business-orientoituneeseen EAKR-rahoitukseen (Vipuvoimaa EU:lta 2014–2020) *Teollisuusmatkailun konsepti* -kehittämishankkeeseen (2019–2021), jonka päätoteuttajana on Lapin ammattikorkeakoulu. Tehtävänämmä on kerätä alueen elinkeinoelämään liittyvää kulttuuri- ja taideperintöä. Keväällä 2020 Tehtaiden Kemi -opintokokonaisuus keräsi vetäjänsä kulttuurihistorioitsija Mervi Löfgren Auttin kanssa tarinoita alueen elinkeinoelämästä ja lukukaudella 2020–2021 syksyllä Taidehistorian käytäntö -kirjoitusseminaari painuu siihen, miten taiteilijat ovat kuvanneet Meri-Lapin alueen elinkeinoelämää.

Taiteiden tiedekunta tekee valtavat määrät suomalaista yhteiskuntaa tukevaa tutkimus- ja hanketoimintaa sekä kansainvälisesti orientoitunutta työtä. Kuitenkin olemme artikkelissamme nostaneet esille esimerkkejä taiteen ja kulttuurin opetusyksikön taidehistorian oppiaineen tekemästä yliopiston kolmannesta tehtävästä. Kaikille opetusta tarjoavana oppiaineena jäämme aina hiukan paitsioon – kukas kissan hännän nostaa, jos ei kissa itse.

Lähteet

- Hautala-Hirvioja, T. (1993). *Juho Kustaa Kyyhkynen (1875–1909)*. Julkaisematon Taidehistorian lisensiaatin tutkielma. Humanistinen tiedekunta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hautala-Hirvioja, T. (1999). *Peitettynä elämältä. Taiteilija Maija Kellokummun valon etsintä*. Salla: Sallan kunta.
- Hautala-Hirvioja, T. & Ylimartimo, S. (toim.) (2010). *NYT. Lapin taiteilijaseura 20 vuotta*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Hautala-Hirvioja, T., Kuusikko, R. & Lundström, J-E. (toim.) (2014, uusinta painos 2015) *Saamelaista nykytaidetta, Dálá sámi dáidda, Sámi Contemporary*. Rovaniemi: Rovaniemen taidemuseo.
- Hautala-Hirvioja, T., Katajamäki, J. & Mäkikalli, M. (toim.) (2016). *Polkua eteenpäin – Lapin Kuvataideseura Palas ry 50 vuotta 1966–2016*. Rovaniemi: Lapin Kuvataideseura Palas ry.
- Hautala-Hirvioja, T. (2017). *Uuteen aamuun – Jälleenrakennettu maisema lappilaisessa taiteessa*. Rovaniemi: Rovaniemen taidemuseo.
- Katajamäki, J. (toim.) (2014). *Northern beauty – Barents visual arts in the 1970s and the 1980s*. Rovaniemi: Lapland University Press.
- Liikkanen, H. (2018). Saatteeksi. Teoksessa T. Hautala-Hirvioja & J. Katajamäki (toim.), *Lumen maa. Lumikuorrutteisesta talvi-idyllistä modernin talven kuvaukseen*, (s. 6–7). Rovaniemi: Rovaniemen taidemuseo.
- Mäkelä, J. (2017). *Kuinka tiedettä voi yleistäjuistaa? Populaari-tieteellisen tekstin kirjoittaminen tutkijan ja maallikon yhteistyönä*. Julkaisematon Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen pro gradu -tutkielma. Humanistinen tiedekunta. Turku: Turun yliopisto. Haettu 11.4.2020 <https://www.utupub.fi/handle/10024/135091>.
- Mäkikalli, M., Holt Y. & Hautala-Hirvioja, T. (toim.) (2019). *North as a meaning in design and art*. Rovaniemi: Lapland University Press.
- NAN – Northern Art Network (2020). Haettu 6.6.2020 <https://www.korundi.fi/fi/Rovaniemen-taidemuseo/NAN---Northern-Art-Network>.
- Northern Beauty -näyttely Kemin taidemuseossa (2020). Haettu 2.6.2020 <https://www.ulapland.fi/news/Northern-Beauty--naytely-Kemin-taidemuseossa-/y0fvxt5z/3f006b0f-889d-47b4-a0ea-1f0f74c3d30c>.
- Nyström, S. & Hurmerinta, R-I. (2020). *Ulos kammioista, toreille ja kaduille – tieteen popularisointi*. Haettu 2.6.2020 <https://375humanistia.helsinki.fi/samu-nystrom/ulos-kammioista-toreille-ja-kaduille-tieteen-popularisointi>.
- Ojanperä, R. (toim.) (2011). *Lapin taika*. Helsinki: Ateneum - Valtion taidemuseo.
- Pietarinen, H. & Mäkikalli, M. (2017). *Annala: 100 vuotta kudelmia elämänlangoista*. Lapua: K&H Annala Oy.
- Popularisaatio (2020). Haettu 11.4.2020 https://kielikompassi.jyu.fi/opetus/kirjoitus/kirjoituskurssi/tied_referaatti.shtml
- Saikkonen, S. (2011). *Tieteellisen tekstin metamorfoosi? – Tapaustutkimuksia tutkimuksen popularisoinnista tiedeviestinnän eri tasoilla*. Viestinnän julkaisematon pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta. Haettu 11.4.2020 <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/25894>
- Uuteen aamuun – Jälleenrakennettu maisema lappilaisessa taiteessa (2020). Haettu 28.5.2020 <https://www.korundi.fi/eventscalendar/Uuteen-aamuun-%E2%80%93-Jalleenrakennettu-maisema-lappilaisessa-taiteessa/32811/6dd-b77ac-27ce-4371-ada0-19dd4bc0eded>.
- Ylimartimo, S. & Hautala-Hirvioja, T. (toim.) (2006). *Taiteen polulla*. Rovaniemi: Lapin Kuvataideseura Palas ry.
- Yliopistojen kolmas tehtävä (2020). Haettu 5.6.2020 <https://www.sitra.fi/hankkeet/yliopistojen-kolmas-tehtava/>

Taiteiden tiedekunnan ja Lapin taiteilijaseuran yhteistyöstä voimaa

Maria Huhmarniemi

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta ja Lapin taiteilijaseura ovat yhteistyökumppaneita. Toimijoita yhdistää tavoite tukea Lapin taidetta ja taidemaailmaa sekä edistää taiteilijoiden työskentely-edellytyksiä ja lappilaisen taiteen saavutettavuutta kansainvälisesti. Kumppanuuteen on liittynyt yhteisiä hankkeita rahoituksineen, julkaisuja ja näyttelyitä. Isoimmat yhteistyöhankkeet on toteutettu Euroopan Union rahoituksella liittyen taiteilijan työnkuvan uudistamiseen, välittäjätoiminnan kehittämiseen sekä taiteen yhteiskunnalliseen ja alueelliseen vaikuttavuuteen.

Kuten kaikkiin pitkiin liittoihin, taiteilijaseuran ja taiteiden tiedekunnan kumppanuuteen on liittynyt jännitteitä. Puolin ja toisin on kysytty, kenen asemaa yhteistyö tukee ja kuka on apuri. Kerron nyt yhteistyön tavoitteista ja tuloksista sekä taiteiden tiedekunnan että taiteilijaseuran näkökulmista. Olen työskennellyt tiedekunnassa vuodesta 2002 alkaen ja Lapin taiteilijaseuran hallituksen puheenjohtajana vuodesta 2012 alkaen. Katsaukseni rajautuu 2010-lukuun. Lapin taiteilijaseuran aikaisemmasta toiminnasta on julkaistu kirja (Hautala-Hirvioja, Ylimartimo & Lehtelä, 2010) juuri kymmenen vuotta

sitten. Kirjakin toteutui yhteistyössä taiteilijaseuran ja tiedekunnan opettajien ja tutkijoiden kanssa.

Taiteiden tiedekunta ja Lapin taiteilijaseura juhliivat vuosipäiviä samantahtisesti. Lapin taiteilijaseura perustettiin tammikuussa 1990. Noina aikoina lappilainen kuvataide oli nousussa: silloin perustettiin Rovaniemen lasten ja nuorten kuvataidekoulu sekä taideosasto tuolloiseen Lapin korkeakouluun. Rovaniemen taidemuseo ja Tornion Aineen taidemuseo oli avattu vuonna 1986.

Vuodesta 1990 alkaen taiteiden tiedekunnan ja taiteilijaseuran monimuotoista yhteistyötä ovat kannatelleet taiteilijat, jotka ovat sekä seuran jäseniä että tiedekunnan taiteilija-opettajia, alumneja tai opiskelijoita. Taideopettajista muun muassa Leila Lipiäinen, Tom Engblom, Esa Meltaus, Juhani Tuominen ja Jaana Erkkilä ovat osallistuneet aktiivisesti seuran pyörittämiseen muun muassa hallituksen jäsenenä. Kuvataidekasvatuksen koulutusosalalla minä olen ideoinut, suunnitellut ja toteuttanut hankkeita ja näyttely-yhteistyötä Timo Jokelan kanssa. Monet muut ovat osallistuneet toimintaan.

Yhteistyöhankkeita taiteilijan työhön ja sen vaikuttavuuteen

Taidemaailman näkökulmasta taiteilijoiden ansaintakeinojen laajentaminen on tarpeellista. Se tarkoittaa kehittämistyötä, joka tähtää taiteilijoiden uudenslaisiin työkuviin, jotka kuitenkin perustuvat taiteilijan osaamiseen (ks. Herranen, Houni & Karttunen, 2013; Sjöberg, 2010). Kuvataiteen kaupallisten markkinoiden pienuus, kuvataiteilijoiden taannoinen ylikoulutus ja kuvataiteilijoiden suoranainen köyhyys ovat johtaneet taiteilijoiden ansaintakeinojen laajentamisen hankkeisiin.

Vaikka kuvataiteilijoiden aseman parantamiselle on tarvetta, tiedekunnan kehittämistutkimuksen pääasiallisena tarkoituksena ei ole taiteilijoiden työllistymisen edistäminen vaan laajempi taiteen yhteiskunnallisen, sosiaalisen, alueellisen ja taloudellisen vaikuttavuuden lisääminen. Tavoitteena on kestävä kehitys. Hankkeissa taide nähdään sekä itsearvoiseksi että välineelliseksi. Taiteella on potentiaalisia suoria vaikutuksia esimerkiksi rakennetun ympäristön laadukkuuteen ja monia välillisiä vaikutuksia, joista muut elinkeinot ja alat hyötyvät. Kehittämishankkeet pyrkivät nostamaan esiin taiteen potentiaaliset soveltamisalueet, kuten kasvatusalan, sosiaalityön, kotoutumisen, yhteisöllisyyden, tiedeviestinnän, luovan talouden ja niin edelleen. Viimeaikaisissa hankkeissa soveltavaa taidetta on kehitetty Lapissa ja hankkeiden tuloksia on jaettu valtakunnallisesti muun muassa taiteen, kulttuurin ja koulutuksen ammattiyhteisöille (ks. Hiltunen, Mikkonen, Laitinen & Huhmarniemi, 2018; Jokela, Huhmarniemi, Haataja & Issakainen, 2018; Jokela, Huhmarniemi & Paasovaara, 2020).

Magenta-hanke (2011–2013) käynnisti Lapin yliopiston ja taiteilijaseuran yhteistyön. Koulutus- ja kehittämispalveluiden yksiköllä oli siinä keskeinen rooli

hankkeen hallinnoijana. Tavoitteena oli lappilaisten taiteilijoiden työllisyyden ja toimintaedellytysten parantaminen taiteilijoiden täydennyskoulutusohjelman, kansainvälistymisen ja taiteen välittäjätoiminnan kehittämisen avulla. Magenta-hanke työllisti Lapin alueen taiteilijoita yhteistyöryityksissä ja -kunnissa toteutuksiin palvelukonseptien kehitysprojekteihin. Osaprojektien lähtökohtana olivat yritysten ja kuntien tarpeet. Hankkeen rahoittajia olivat Euroopan sosiaalirahasto (ESR) ja Lapin ELY-keskus, ja yhteistyöhön osallistui myös Taiteen edistämiskeskuksen Rovaniemen toimipiste. Hankkeeseen työllistyi manageri Merja Briñón, joka oli Lapin yliopiston työntekijä, vaikka hänen tehtävänään oli toimia Lapin taiteilijaseuran managerina. Magenta oli taiteen välittäjätoiminnan kehittämisessä urauurtava avaus, jonka myötä taiteilijaseuran toiminta ammattimaistui. Edelleen välittäjäosaaminen on ensiarvoisen tärkeää kuvataiteen edistämisessä.

Taidevaihte – Nuorten kaksisuuntainen kotouttamisen -hankkeessa (2016–2018) tuotettiin taiteen menetelmillä kotoutumisen tukea yhteistyössä sosiaalityön oppiaineen kanssa. Tavoite oli kaksisuuntainen: vaikuttaa turvapaikanhakijoina Suomeen tulleiden maahanmuuttajien sopeutumiseen sekä samalla avartaa suomalaista yhteiskuntaa. Hankkeen tarve liittyi pakolaistaustaisen maahanmuuton kasvuun. Taidetyöpajoja toteutettiin Rovaniemellä, Kemissä ja Torniossa. Hankkeen toteuttajia olivat taiteiden tiedekunta hankkeen hallinnoijana, Lapin yliopiston sosiaalityön oppiaine, taiteilijaseura ja Piste kollektiivi. Taiteilijaseurat vastasivat taidetyöpajo-

Kuva 1. Taidevaihte-hankkeessa oli monta osaprojektia, kuten katumaalausta. Kuva: Karoliina Paatos, 2018.

Kuva 2. Ranuan eläinpuistoon kesällä 2018 toteutetun *Seven Steps to Save the Ocean* -teoksen visualisointi, joka toteutettiin *Ympäristötaidetta Lapin matkailuun* -hankkeessa. Kuva: Maija Kovari, 2018.

jen organisoinnista, suunnittelusta ja toteuttamisesta. Yliopistojen oppiaineet vastasivat toiminnan arvioinnista, toimintatutkimuksellisesta kehittämisestä sekä hankkeen tulosten julkaisemisesta ja levittämisestä (Hiltunen, Mikkonen, Laitinen & Huhmarniemi, 2018). Rahoitusohjelma oli ESR ja rahoittaja Lapin ELY-keskus.

Ympäristötaidetta matkailun alueille -hankkeessa (2016–2018) taiteiden tiedekunta, taiteilijaseura ja neljä lappilaista matkailuyritystä tekivät yhteistyötä. Tavoitteena oli lisätä ympäristötaiteen käyttöä matkailukohteissa. Taide maailman näkökulmasta hanke oli merkittävä suhteessa prosenttitaitteen edistämiseen. Sen ideana on, että rakennushankkeisiin integroituisi julkista taidetta. Kun matkailuala on iso rakennuttaja Lapissa, on se myös potentiaalinen taiteen tilaaja ja taiteilijoiden osaamisen hyödyntäjä. Lisäksi ympäristötaiteessa nähtiin mahdollisuuksia matkailuympäristöjen laadukkuuteen ja paikallisen kulttuurin välittämiseen. Hankkeessa muodostettiin työryhmiä, joihin palkattiin neljä taiteilijaa työskentelemään yritysten edustajien, projektiopiskelijoiden ja opetushenkilökunnan kanssa. Tuloksia olivat ympäristötaidesuunnitelmat, joissa huomioitiin teosten temaattinen yhteys paikalliskulttuuriin. Hanke johti myös uuteen ympäristötaideteokseen

Ranuan eläinpuistoon. Taiteilijaseuran erityisenä vastuuna oli Taiteen paikannin -palvelun kehittäminen sisällön tuottamalla (Artlocator, 2020). Taiteen paikannin on edelleen lappilaisten ja Lapin matkailijoiden käytössä. Hankkeen julkaisussa esitellään kuvataiteen ja matkailun yhteistyötä sekä toimintamalli ympäristötaiteen hankkimiseen matkailualueille (Jokela, Huhmarniemi, Haataja & Issakainen, 2018). Hanketta rahoitti Euroopan aluekehitysrahasto (EAKR) ja tuen sille myönsi Lapin liitto.

Parhaillaan käynnissä olevassa Taideperustaisia palveluja matkailuun -hankkeessa (2019–2021) taiteilijaseura ja taiteiden tiedekunta pyrkivät monipuolistamaan Lapin matkailupalveluja. Hankkeeseen on palkattu taiteilijoita ja taiteilija-tutkijoita, jotka suunnittelevat ja pilotoivat taiteeseen perustuvia matkailupalveluja tiedekunnan asiantuntijoiden kanssa. Vireillä on työparajatoimintaa, lyhytkurseja ja esitystaiteen soveltamista matkailualalle. Osa palveluista nostaa esiin paikalliskulttuuria ja sisältää taiteilijan ja matkailijan kohtaamiseen. Osa johdattaa matkailijoita kuva- ja nykytaiteen tulkintaan Lapin taidegallerioissa ja museoissa. Lapin taiteilijaseuran erityisenä tehtävänä on kehittää näiden palvelujen välittämistä: eli taiteen ja matkailun yhteistyötä,

markkinointia, myyntiä ja taiteilijoiden työllistämistä. Maailmalla taidematkailu on isoa liiketoimintaa ja erilaisia toimintamalleja kartoitetaan hankkeen osana. Toisaalta matkailu perustuu Lapissa luontoon, ja siten taidepalvelut ja niiden välittäminen on täällä erilaista kuin suurkaupungeissa. Yhteistyötahoina hankkeessa on Lapissa toimivia taidemuseoita ja -gallerioita: Rovaniemen taidemuseo, Kemin taidemuseo, Kakslauttanen Art Gallery, Särestöniemi-museo, Karilan Navettagalleria ja Lapin taiteilijaseuran Galleria Napa. EAKR-rahoituksen on myöntänyt Lapin liitto.

Arktista ja kansainvälistä näyttely-yhteistyötä

Taiteiden tiedekunta ja taiteilijaseura ovat toimineet yhteistyötahoina näyttelyprojekteissa vuosien ajan. Yhteistyö tarkoittaa esimerkiksi näyttelyn jakautumista sekä tiedekunnan että taiteilijaseuran gallerioihin. Tässä esittelemissäni näyttelyprojekteissa on ollut molempia osapuolia tukevaa kansainvälistä yhteistyötä.

Taiteiden tiedekunta oli osatoteuttaja norjalaisen kuraattorikollektiivin Pikene på Broenin hallinnoimassa Pan Barentz -taideprojektissa (2008–2010), jossa tutkittiin ja tuotettiin Barentsin alueen identiteettiä ja raja-alueyhteistyötä taiteen, arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun näkökulmista. Hanke sisälsi kartoituksen Barentsin alueen kaupungeista, kiertävän nykytaidenäyttelyn ja sen yhteydessä toteutettuja työpajoja. Tiedekunta toteutti kolme yhteisötaide- ja arkkitehtuurikasvatustyöpajaa kiertonäyttelyyn. Toimintaa esiteltiin Galleria Napan näyttelyssä. Laajassa ja moniosaisessa hankkeessa oli EU-kulttuuriohjelman rahoitus sekä useita pohjoismaisia ja norjalaisia rahoittajia.

Kuva 3. TaPaMa-hankeessa taiteilijat ja työryhmät kehittivät muun muassa esityksiä ja työpajoja. Kuva: Maisemapiiri, 2020.

Kansainvälinen Barentsin alueeseen liittyvä näyttely-yhteistyö sai jatkoa kesällä 2013, kun tiedekunnan hallinnoimaan Galleria Valoon ja taiteilijaseuran Napaan toteutettiin samanaikaisesti *X-Border* näyttely. Tiedekunta oli osatoteuttaja nykytaidebiennaalissa, jota veti Luulajassa toimiva kuraattorikollektiivi Kilen Art Group. Tämä *X-Border*-näyttely oli osa moniosaista New Horizons -hanketta, jonka rahoitus oli Lapin liiton hallinnoimasta Euroopan unionin Kolarctic ENPI CBC -ohjelmasta. *X-Border*-näyttelyn ja sen näyttelypedagogisen ohjelmiston toteuttamiseen osallistui taideopettajia ja opiskelijoita. Näyttelyn taiteilijoina oli myös muutamia seuran jäseniä. Kuraattoriryhmään kuuluivat taideopettajista Leila Lipiäinen, Esa Meltaus ja Tom Enblom ja opiskelijoista Pilvi Ketto-LeBlanc. Opiskelijat osallistuivat työpajaopintojen muodossa näyttelyn toteuttamiseen ja taidemuseopedagogisen ohjelman toteuttamiseen sekä Galleria Napan tilan muutokseen. Tämän projektin osana Napa

muutti nykyiseen osoitteeseen Kairatiellä ja liikehuoneisto muutettiin galleriaksi.

Young Arctic Artists (YAA) on Lapin taiteilijaseuran näyttelysarja, jota Pohjoismainen kulttuurirahasto on rahoittanut useana vuonna. Siinä kartoitetaan pohjoisessa työskenteleviä nuoria taiteilijoita. Myös kuraattorit ja näyttelyn tuottajat ovat nuoria. Näyttelyt on esitetty Galleria Napassa ja sen alakerrassa sijaitsevassa Studio Mustanapassa. Näyttelyt ovat olleet korkeatasoisia ja tukeneet erinomaisesti tiedekunnan opetusta arktisesta taiteesta. Lys-Ange Le Blanc teki pro gradu -tutkielman Arctic Art and Design maisteriohjelmaan kahden ensimmäisen YAA-näyttelyn kuratoinnista, jota hän työryhmän jäsenenä teki. Vuonna 2019 tiedekunnan ja taiteilijaseuran näyttely-yhteistyö tiivistyi, kun YAA-näyttely avattiin osana Arktisen taiteen huippukokousta Arctic Arts Summit 2019. Huippukokoukseen osallistui lukuisia arktisen alueen taidekuraattoreita ja muita taideinstituutioiden edustajia. Näin yhteistyö toi pohjoisen nuorille kuraattoreille ja taiteilijoille taide maailman kansainvälisen yleisön.

Käsityömenetelmistä ja -perinteestä nousevaa nykytaidetta on esitetty Rovaniemellä jo useassa näyttelyssä. Ensimmäinen näyttely toteutui vuonna 2014 Lapin taiteilijaseuran tuottamana. Jyrki Siukonen kuratoi *Käsivara*-näyttelyn, jonka rahoitus oli saatu Niilo Helanderin säätiöltä. Projektissa taiteilijaseura ja tiedekunta tekivät tiivistä yhteistyötä ja suomalaisia taiteilijoita esittelevä näyttely oli esillä Galleria Valossa Arktikumissa. Teema sai jatkoa kahdessa tiedekunnan näyttelyprojektissa, joita Pohjoismainen kulttuurirahasto tuki handmade-tee massaan. Ensimmäinen näyttely, *Interwoven*, oli esillä samanaikaisesti Galleria Napassa ja tiedekunnan F-talon gallerioissa. Kestävä kehitys, käsityö, saamelaiskulttuuri

ja luonto olivat näyttelyn teosten lähtökohtia. Näyttelyn kuraattori oli taiteilija-apulaisprofessori Ásthildur Björg Jónsdóttir Islannin taideakatemiasta. Näyttelyprojektiin sisältyi taiteilijapuheenvuoroja ja työpajoja. Toinen handmade-rahoitteinen näyttely toteutui kesällä 2019. *Fringe*-näyttely avattiin Galleria Valoon osana Arktisen taiteen huippukokousta. *Fringe*-näyttelyssä nykyaiteilijat, jotka työskentelevät käsityöperinteen kontekstissa, tarkastelivat teoksissaan dialogia, kuten alkuperäiskulttuurin ja muiden kulttuurien dialogia sekä sukupolvien ylistä vuorovaikutusta. Kuraattori-tuottajatiimi oli Ekaterina Sharova, Maria Huhmarniemi ja Ásthildur Jónsdóttir, ja taiteilijat olivat pääosin pohjoismaisia, saamelaisia ja venäläisiä.

Handmade-teemaiset näyttelyprojektit toivat sisältöä arktisen taiteen tutkimukseen (Härkönen, Huhmarniemi & Jokela 2018; Huhmarniemi & Jokela 2020, Huhmarniemi & Jokela, tulossa). Arktinen taide määriteltiin lähestymistavaksi, ikään kuin kudelmaksi, joka tuo yhteen taiteen, käsityön ja muotoilun ja joka on sidoksissa arkeen ja pohjoiseen luontoyhteyteen. Näyttelyprojekteissa on edistetty arktista taidetta ja taiteilijoiden keskinäistä vuorovaikutusta. Tutkimuksessa on tarkasteltu näyttelykokonaisuuksia ja teoksia refleksiivisesti ja analyttisesti.

Seuraava taiteilijaseuran ja tiedekunnan näyttely-yhteistyö on valmisteilla. Taiteilijaseura on saanut rahoituksen Pohjoismaiselta kulttuurirahastolta hankkeeseen ”De-arcticfication’ in Nordic Arts”. Hanke vahvistaa Lapin taiteilijaseuraa pohjoismaisena toimijana. Teemana on dearkistuminen, joka tarkoittaa kuva- ja nykyaiteen tuottamaa kuvastoa vastavoimana arktisen stereotyyppiselle kuvaukselle kylmänä ja tyhjänä maisema. Rahoitusta käytetään pohjoismaiseen kuraattoriyhteistyöhön sekä *Wiping the Ice-Cream Off Your Face* -näyttelyyn

Galleria Kaksilauttasessa kesällä 2021. Kuraattoreja ovat Misha del Val Kittilästä ja Andreas Hoffmann, joka toimii osin Grönlannissa ja osin Norjassa. Kaksilauttanen Arctic Resort on tapahtuman pääyhteistyötaho. Tiedekunta toimii yhteistyötahona siten, että näyttelystä kirjoitetaan tutkimusartikkeli. Näyttelyssä esitetään 30 taiteilijaa juhlistaen seuran 30-vuotisuutta. Juhlavuoden näyttely siirtyi kuitenkin vuodella 2021 koronan takia.

Pro Lappi ja pohjoinen dekolonisaatio

Lapin taiteilijaseuran tavoitteena on kuvataiteen toimintaedellytyksen tukeminen Lapissa. Se tarkoittaa muun muassa edunvalvontaa siten, että teemme vaikuttamistyötä kuvataiteen heikon aseman parantamiseksi suhteessa muihin taidealoihin ja toisaalta taiteen määrittelyyn ja arvottamiseen etelästä käsin. On tyypillistä, että valta taidemaailmassa on pääkaupunkiseudulla, jossa isot instituutiot, säätiöt ja rahoittajat pitävät päämajaansa. Apurahoja ja teoshankintoja keskittyy etelään samalla, kun Lappiin voidaan pyrkiä tuomaan taidetta ja kulttuuria kehitysapuna. Korkeataide määrittellään ja arvotetaan etelässä kolonialistisesti. Tiedekunnan tutkimus pohjoisesta ja arktisesta taiteesta toimii vastavoimana tälle eteläkeskeisyydelle. Toki Suomessa on myös pyrkimyksiä keskittää taiteilijakoulutus ja sen rahoitus pääkaupunkiin, mutta onneksi Lapin yliopisto on toistaiseksi pitänyt pintansa ja vahvistanut asemaansa kansainvälisen yhteistyön avulla. Tiedekunnan antama koulutus sitouttaa taiteilijoita ja taideteollisen alan osaajia Lappiin.

Saamelaistaiteilijoiden menestymistä suomalaisessa ja kansainvälisessä taidemaailmassa voitaisiin pitää dekolonisaation merkinä, mutta mielestäni näin ei ole: menestyneet saamelaistaiteilijat asuvat Helsingissä

ja toimivat eteläsuomalaisessa taidemaailmassa. Taidemaailmassa ei ole merkkejä rakenteellisen kolonialisaation purkamisesta. Päinvastoin, alueellinen valta on heikentynyt Taiteen edistämiskeskuksen hallinnollisten muutosten myötä. Samalla, kun iloitsemme saamelais-taiteilijoiden menestymisestä, on koko pohjoisen dekolonialisatiota vaadittava edelleen. Tässä tehtävässä taiteilijaseura ja tiedekunta tukevat toisiaan. Esimerkiksi Arctic Arts Summit 2019, jonka toteuttamisesta tiedekunta kantoi päävastuun, oli merkittävä kulttuuripoliittinen tapahtuma arktisen taiteen ja kulttuurin tunnistamiseksi ja tunnustamiseksi. Sen tuloksia pureskellaan vielä usean vuoden ajan.

Lapin taiteilijaseuran näyttelytoiminnan tavoitteena on vakuuttaa Lapin kuva- ja nykytaiteen elinvoimaisuudesta ja korkeasta tasosta ja siten tukea lappilaisten taiteilijoiden menestymistä kansallisessa kuin kansainvälisessä taidemaailmassa. Lappilaisiksi taiteeksi ymmärretään usein stereotyyppisesti teokset, jotka käsittelevät pohjoisia teemoja, kuvaavat Lapin maisemia tai sisältävät paikallisia materiaaleja. Lapin taiteilijaseura ei kuitenkaan allekirjoita minkäänlaisia ennalta määriteltyjä ominaislaatuja tai teemoja lappilaiselle taiteelle: lappilaisella taiteella voidaan tarkoittaa kaikkea Lapissa tehtyä taidetta, vastaavasti kuin käytetään esimerkiksi suomalaisen taiteen määrittelyä. Tiedekunnan profiili, jossa painottuvat pohjoisen taiteen tutkimus ja opetus, tukee osaltaan Lapin taiteen moninaisuuden ja erityispiirteiden ymmärtämistä.

Taiteilijaseuralle on olennaista, että taiteilijat osallistuvat lappilaiseen kulttuuriin, ja usein tämä tarkoittaa Lapissa asumista ja työskentelyä. Toisaalta Lapin taiteilijaseurassa on määritelty jäsenyysehto asuinpaikan suhteen siten, jäseneksi voidaan hyväksyä myös

Lapissa osa-aikaisesti asuva tai Lapissa aiemmin asunut visuaalisen alan taiteilija, joka on kuitenkin osoittanut sitoutuvansa Lapin kuvataidekentän elinvoimaisuuden edistämiseen. Lapin taiteilijayhteisö on siis hyvin avoin: Lappiin tai lappilaiseen sukukuntaan syntymistä ei edellytetä sen enempää kuin Lapissa sijaitsevaa vakituista osoitettakaan. Jäsenyys ehdot eivät kuitenkaan täyty taiteilijoilla, jotka vain inspiroivat Lapin maisemista ja kulttuurista. Monet tiedekunnan opettajista ja osa matkalaukkuprofessoreistakin ovat seuran jäseniä.

Taiteilijaseuran pääasiallisena toimintatapana on ylläpitää omaa galleriaa, Galleria Napaa. Toiminta on suu- relta osin taiteilijoiden itsenä rahoittamaa, kun taiteilijat maksavat näyttelyistään vuokraa ja vain harvoin saavat merkittävää tuloa teosmyyntinä. Käytäntö on taiteilijoita kohtaan epäoikeudenmukainen samalla, kun koko kuvataiteen kentän tilanne on haastava. Kuvataiteen markkinat ovat Suomessa pienet, mutta Lapissa aivan pikkuruiset. Vaikka lappilainen taide kiinnostaa maailmalla, taidekauppa ei ole toistaiseksi kansainvälistynyt: kuva- ja nykytaiteen ostajat rajautuvat suomalaisiin markkinoihin. Haastavassa tilanteessa yhteistyö tiedekunnan kanssa on taiteilijaseuralle tärkeää. Hanke- ja näyttely-yhteistyön lisäksi taiteilijaseuralaiset toivovat,

että tiedekunnan opettajat, tutkijat ja muu henkilökunta tunnistaisivat potentiaalisen asemansa Lapin kuvataidemaailman yleisönä, asiakkaina ja jopa mesenaatteina, hankkien teoksia koteihinsa ja työhuoneisiinsa.

Toivon, että kymmenen vuoden päästä Lapin yliopistolla on edelleen menestyvä taiteiden tiedekunta ja taiteilijaseura jatkaa toimintaansa. Toivottavasti ainakin osa kehittämishankkeiden tuloksista on vakiintunut käytännöiksi, syntyy yhä uusia avauksia taiteen vaikuttavuuteen ja tehdään uusia kiinnostavia näyttelyitä hyvässä yhteistyössä. Toivon, että seuraavan kymmenen vuoden aikana taiderahoituksen valtaa jyvitetään enemmän alueille dekolonialisaation hengessä, lappilainen kuvataide säilyy elinvoimaisena ja taiteen ja luovien alojen välille rakentuu kasvavaa synergiaa Lapin kestävä kehitystä tukien. Odotan myös uutta taiteilijasukupolvea, jonka koulutukseen on sisältynyt soveltavan taiteen ajattelua ja työskentelytapoja, jotta innovatiivisten kehittämisen ja tutkimushankkeiden toteuttaminen on tulevaisuudessa vielä menestyksekkäämpää. Taiteiden tiedekunnan ja Lapin taiteilijaseuran yhteistyössä on niin paljon potentiaalia, että uskon yhteistyön tuottavan suuntaa taidealan uudistamiseen sekä Suomelle että arktiselle alueelle. Onnea 30-vuotiaalle tiedekunnalle!

Lähteet

Artlocator, (2020). Haettu 14.6.2020 osoitteesta www.artlocator.io

Hiltunen, M. L., Mikkonen, E. M., Laitinen, M., & Huhmarniemi, M. (toim.) (2018). *Taidevaihte: kaksisuuntaista kotoutumista taiteen ja sosiaalityön keinoin*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hautala-Hirvioja, T., Ylimartimo, S. & Lehtelä, A. (2010). *Nyt: Lapin taiteilijaseura 20 vuotta*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Herranen, K.; Houni, P. & Karttunen, S. (2013). *"Pitäisi laajentaa työalaansa": kuvataiteilijan ammattirooli ja osaamistarpeet tulevaisuuden työelämässä*. Helsinki: Cupore.

Huhmarniemi, M. & Jokela T. (2020). Arctic arts with pride: discourses on Arctic arts, culture and sustainability. *Sustainability* 12(2), 604; <https://doi.org/10.3390/su12020604>

Huhmarniemi, M. & Jokela, T. (tulossa). Arctic art and material culture of Arctic: Northern knowledge and cultural resilience. Teoksessa L. Heininen; H. Exner-Pirot & J. Barnes (toim.), *Arctic Yearbook 2020: Climate Change and the Arctic: Global Origins, Regional Responsibilities?* Akureyri: Arctic Portal.

Härkönen, E., Huhmarniemi, M. & Jokela, T. (2018). Crafting Sustainability. Handcraft in contemporary art and cultural sustainability in Lapland. *Sustainability* 2018, 10(6), doi: 0.3390/su10061907

Jokela, T., Huhmarniemi, M. Haataja, C. & Issakainen, T. (toim.) (2018). *Ympäristötaidetta Lapin matkailuun*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Jokela, T.; Huhmarniemi, M. & Paasovaara, J. (toim.) (2020). *Luontokuvaus soveltavana taiteena*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Sjöberg, K. (2010). *Nykytaiteen markkinarakenne, ansaintalogiikka ja uudet liiketoimintamallit*. Helsinki: Cupore.

Näkökulmia pohjoiseen pukeutumiseen

Ana Nuutinen, Anu Kylmänen, Johanna Oksanen, Karoliina Laxström ja Päivi Rautajoki

Pohjoisen alueen ominaispiirteitä ovat pitkät, kylmät talvet ja lyhyet, viileät kesät. Pohjoinen viittaa myös luontoon ja maisemaan: poroihin, tuntureihin, kaamokseen ja yöttömiin öihin. Pukeutumisen kohdalla se voi tarkoittaa kelkkahaalareita tai joulupukin punaista pukua. Pohjoiseen sisältyy myös annos arktista eksotiikkaa, jota ovat edistäneet muun muassa vahvoja mielikuvia luoneet matkailumainokset. (Nuutinen, 2015, s. 163.)

Edellä piirretään kliseistä mielikuvaa pohjoisesta todellisuudesta nyt ja tulevaisuudessa. Monen näkökulma pohjoisuuteen voi olla kuvatun kaltainen, mutta todellisuuden voi nähdä toisinkin. Voidaan kysyä: mitä pohjoisuus merkitsee pukeutumiselle? Onko olemassa omaa pohjoista pukeutumista tai muotikieltä?

Jos pohjoinen määritetään kliseiden varaan, siihen voi olla vaikea yhdistää mitään muunlaista taiteellista ilmaisua (ks. esim. Davidson, 2005; Tuominen, 2010, s. 320). Suomen mittakaavassa ajateltuna pohjoinen on Lapissa (tai Lappi pohjoisessa), mutta pohjoisuus ja pohjoinen voivat tarkoittaa kauempaa nähtynä myös suomalaisuutta, pohjoismaalaisuutta tai eurooppalaisuutta (Albrecht, 1992, s. 123–124). Vaikka paikalla sinänsä ei ole vaatetussuunnittelun globaalissa toi-

minnassa paljonkaan merkitystä ja vaikutteita voidaan hankkia muualtakin, on pohjoinen mystiikka lähtökoh- ta, joita voitaisiin hyödyntää vaatetussuunnittelussa laa- jemminkin (Ahola, 2017).

Pohjoisesta paikallisuudesta ja paikallishengestä muodostuu myös monikulttuurisuuden mahdollistaja: on totuttu lähtemään ja palaamaan, uimaan vastavir- taan, toisaalta kunnioittamaan virtaa, olemaan ennako- luulottomia ja avoimia olosuhteiden pakosta. Asioihin on tartuttava silloin kun tilaisuus tulee eteen. Tämä on mahdollistanut osaltaan ainutlaatuisuuden, jonka myötä on syntynyt aikojen kuluessa uniikkia, jäljittelemätöntä pohjoisuutta. Karuissa olosuhteissa on hyväksyttävä ih- misten erilaisuus, joka nähdään rikkautena. Pohjoises- sa on tilaa ilmaista ja ajatella vapaasti, ja tätä vapautta myös arvostetaan. Näin syntyy oma jälki, kun ei tarvitse kulkea jo tehtyjä polkuja. Oma identiteetti saa näkyä, vahvaa paikallisuutta arvostetaan, mutta silti pohjoises- sa kulttuurissa on ennakkoluulottomuutta, joka ilmenee muun muassa avoimena vieraanvaraisuutena. (Ks. esim. Dobson & Rayner, 2016.)

Matkailumainonnan, kirjallisuuden ja viihdeteolli- suuden tuottama fiktio on väline, jolla Lapin myyttien romantiikka siirretään osaksi ihmisten aluetietoisuutta.

Lappia alueena ja ilmiönä käsittelevässä viihdekirjallisuudessa pohjoista lähestytään sivistyksen ja kulttuurin vastakohtana, mikä samalla muodostaa ajatuksen pohjoisesta kulttuurista käsitteelliseksi paradoksiksi. Onko jo yllä esitetty ajatus pohjoisesta muodista samalla tavoin käsitteellinen mahdottomuus?

Vaaketussuunnittelijan pohjoinen

Mitä ulottuvuuksia pohjoisella pukeutumisella voisi olla myyttien ja kliseiden tuottamien mielikuvien lisäksi? Mitä erityispiirteitä pohjoiset olosuhteet tarjoavat vaaketussuunnittelulle?

Tässä luvussa tarkastellaan näkemyksiä pohjoisen pukeutumisen erityispiirteistä ja visioidaan tulevaisuudessa tapahtuvien ympäristön ja kulttuuristen elementtien muutoksia. Näiden kysymysten ratkaisemisessa tarvitaan vankkaa ymmärrystä erilaisiin olosuhteisiin liittyvistä erityistarpeista sekä laajaa suunnitteluosaamista, johon sisältyy myös pukeutumiskulttuuri ja kulluttajakäyttäytyminen. Fyysisten olosuhteiden lisäksi suunnitteluympäristönä voidaan nähdä myös psyykkiset, sosiaaliset ja kulttuuriset kontekstit, joissa vaatteen käyttäjä elää ja toimii.

Tarkastelussa otetaan myös kantaa sekä ajallisesti ja paikallisesti konkreettisiin ja pohjoiisiin olosuhteisiin sidottuihin suunnitteluilmiöihin että ajallisesti ja paikallisesti sitoutumattomiin virtuaalisrealististen ympäristöjen tarjoamiin laajoihin yhteisöllisiin mahdollisuuksiin. Pohjoisen suunnittelun kehittäminen nähdään mahdollisuutena profiloitua sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Esimerkiksi se tieto, mitä suunnittelun vaatteen virtuaalisesta mallinnuksesta saadaan, siirretään todelliseen, realistiseen vaatteeseen ja maailmaan,

jossa ihminen elää, liikkuu, hengittää, palelee ja hikoilee.

Pohjoinen elinvoima perustuu puhtaaseen luontoon, ihmisten hyvinvointiin, kulttuuriseen moninaisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Samalla kun Lappi on osa suunnittelijan suunnitteluinspiraatiota tai visiota, se on suunnittelijalle keino ottaa huomioon vaatteet ja niiden tuottamat sosiaaliset ja ympäristövaikutukset. Kun suunnittelija tuo työssään esiin tietoisuutta tuotteen merkityksistä, alkuperästä ja eettisyydestä, mahdollistuvat samalla ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävät toimintamallit vaaketusalalla. (ks. esim. Aakko, 2012, s. 133.)

Etäisyyksien hälveneminen

Jos edelleen pohjoinen ymmärretään myyttisten stereotyyppien kuvitteellisena alueena, oleellista ei ole faktan ja fiktion erottaminen toisistaan, vaan huomion kohdistaminen niihin suunnitteluprosesseihin, joissa fiktiivinen saadaan tuntumaan todelliselta. Virtuaalitoiminnallisuuden tuominen osaksi kokemusmaailmaa voisi edistää pohjoisten mielikuvien siirtymistä osaksi muotia ja muodin taiteellista ilmaisua.

Pitkät etäisyydet, harva asutus ja vaihtuvat olosuhteet tekevät pohjoisesta toimintaympäristöstä erityisen (Tuominen, 2010, s. 311). Vaaketusalalla toimiminen edellyttää luovien ratkaisujen kehittämistä, sopeutumista ja pohjoista olosuhdeosaamista, joka kiteytyy kokonaisvaltaiseen muuttuvan ympäristön ymmärtämiseen ja hyödyntämiseen. Pohjoisessa suunnittelijan täytyy kokeilla uutta ja tarttua ajan ilmiöihin. Suunnittelun laatu kriteereiksi määrittyvät erityisesti tuotteiden laatu ja saatavuus sekä toimintaketjujen kustannustehokkuus ja toimintavarmuus. Etäisyyksien hallitsemiseksi tulevai-

suudessa pohjoisen vaatetus suunnittelijan käytössä ovat todellisten luonnonympäristöjen lisäksi entistä laajemmin virtuaaliset työskentelymenetelmät ja toimintatavat, uudet palveluratkaisut ja muuttuvat myyntikanavat.

Virtuaalitodellisuuden teknologiat mahdollistavat suunnittelutyön siirtämisen ajasta ja paikasta riippumattomaan kolmiulotteiseen ympäristöön, jossa suunnittelijat voivat toimia yhdessä tuotekehityksen eri sidosryhmien ja käyttäjien kanssa yhteissuunnittelun mahdollisuuksia hyödyntäen. Etäisyydet hälvenevät ja syntyy tilaa yhteiselle ideomiselle, tekemiselle, keskustelulle, tiedon jakamiselle ja vuorovaikutteiselle kommunikoinnille tuotannon ja asiakkaan kanssa. Asiakkaalle voidaan virtuaalisessa ympäristössä tarjota esimerkiksi henkilökohtainen vaatteiden sovittaminen ja vaateen tarkastelu virtuaalilaseilla kotiolosuhteissa tai siinä ympäristössä, johon suunniteltu vaatetus on tarkoitettu.

Reagoidakseen ympäristön muutoksiin ja vastataksaan uusiin suunnitteluhaasteisiin pohjoinen vaatetus suunnittelija tarvitsee tulevaisuudessa entistä enemmän ketteriä välineitä ja alustoja muuttuvan ympäristön havainnoimiseen. Avainasemassa ovat virtuaalisrealistinen työtapa, erilaiset digitaaliset käyttöympäristöt ja -tilanteet sekä virtuaalinen mallintaminen. (Papahristou & Bilalis, 2017.) Yhdessä ne tarjoavat suunnittelijalle kustannustehokkaita mahdollisuuksia aikaisemmasta poikkeavien ratkaisujen kokeilemiseen, kehittämiseen sekä arviointiin ympäristöystävällisesti ja eettisesti.

Käyttäjä erilaisissa olosuhteissa

Pohjoinen vaatetus suunnittelija ajattelee maailmaa kokonaisvaltaisesti ympäristön olosuhteet ja käyttäjän tarpeet huomioon ottaen. Suunnittelija hallitsee moni-

puolisesti vaateen käyttökohteet, muodot, materiaalit ja yksityiskohdat unohtamatta laajaa elinkaariajattelua. Vaateen muunneltavuutta ja mukautuvuutta tutkimalla ja kehittämällä suunnittelija pyrkii tarjoamaan parhaita mahdollisia ratkaisuja kullekin erilaiselle käyttäjäryhmälle. Muuntelemalla tyylikelementtejä, havainnoimalla ympäristöä sekä yhdistämällä tutkimustietoa taiteelliseen ajatteluun suunnittelija kehittää mallistoja, jotka sisältävät sopivissa määrin tuttuutta, vierautta ja innovaatioita. Vaihtelevien vuodenaikojen asettamia vaatimuksia pukeutumiselle sovelletaan arkipukeutumisen lisäksi harrastuksiin, matkailuun sekä suojautumiseen ja turvallisuuteen erilaisissa työtehtävissä ja olosuhteissa.

Työ- ja imago vaatetus ovat hyviä esimerkkejä pohjoisesta käytännöllisyyden ja tyylikkyyden käyttäjälähtöisestä yhdistelmästä. Niitä suunniteltaessa täytyy huomioida olosuhteisiin sidottu funktionaalisuus ja imagoa luova esteettisyys sekä työntekijän fyysinen turvallisuus ja hyvinvointi. (Laxström, 2019.) Havainnoimalla ympäristöä ja kuuntelemalla käyttäjiä suunnittelija luo visionäärisiä ratkaisuja vaatteisiin ja pukeutumiseen sekä lisäksi muun muassa palvelukohtaamisiin ja yksilöllisten yritysbrändien viestintään. Digitaalisuus laajentaa, monipuolistaa ja nopeuttaa yhteistyötä käyttäjien kanssa. Käyttäjän ja suunnittelijan välinen yhteistyö antaa mahdollisuuden huomioida yksilöllisiä tarpeita – olivatpa ne toiminnallisia tai esteettisiä – ja tuo erilaisiin vaateen käyttötilanteisiin relevanttia tietoa, mukavuutta ja istuvuutta. Käyttäjän osallistuminen suunnitteluprosessiin voi olla avartava kokemus sekä suunnittelijalle että asiakkaalle. Suunnittelu saa täysin uuden merkityksen, kun tuotteita kehitetään aitoon tarpeeseen.

Lapin yliopistossa vaatetus suunnittelun koulutuksessa on yli vuosikymmenen mittainen kokemus vaatetus-

Kuva 1. Lapin sairaanhoitopiirin ensihoidon johdolle suunniteltiin edustusasut, joista tehdyt 3D-mallinnukset esiteltiin virtuaalisessa näyttelytilassa. Näyttely oli osa virtuaalitodellisuudessa järjestettyä *Finnish Design Academyn* Kevätfoorumia 2020. Kuva: Ella Kinnunen.

teollisuuden käyttämän teknologian hyödyntämisestä suunnittelu-, opetus- ja tutkimuskäytössä. Työskentelyssä sovelletaan laajasti uusia mahdollisuuksia vaateen suunnittelun, muodon ja rakenteiden digitaaliseen ja virtuaaliseen mallintamiseen sekä seurataan viimeisintä kansainvälistä laite- ja materiaalikehitystä. Pitkää kokemusta hyödynnetään ja uutta kerrytetään eri toimijoiden ja organisaatioiden välisessä yhteistyössä. Viimeisin yhteistyöprojekti tehtiin kuluvana keväänä Lapin sairaanhoitopiirin kanssa, kun opiskelijat tutkivat ensihoidon johdon nykyistä edustuspukeutumista ja suunnittelivat uusia, ajanmukaisia vaihtoehtoja sille.

Asiakas toivoi edustusasulta alun perin tunnistettavuutta, toiminnallisuutta ja brändin näkyvyyttä sekä selviä oman alan piirteitä ilmentäviä tunnuksia. Suunnitte-

luprosessi sisälsi pohjoiselle suunnittelulle ominaista eettistä ajattelua, resurssiviisautta sekä syklistä elinkaarirajattelua arvoineen ja merkityksineen. Projekti osoitti, että yhteisöllisesti verkottunut asiantuntijuus avartaa käsitystä ammatillisista toimintamahdollisuuksista.

Käytännön kokemus osoitti, että yhdistämällä suunnitteluprosessiin viimeisintä teknologiaa ja 3D-mahdollisuuksia voidaan suunniteltuja vaatteita mallintaa realistisiksi esityskuviksi ja esitellä niitä eri sidosryhmille, virtuaalisen näyttelytilan myötä jopa maailmanlaajuisesti. 3D-mallinnus mahdollistaa vaateen visuaalisen ilmeen esittelyn ja tarkastelun useasta näkökulmasta. Sen avulla voidaan nähdä, kuinka eri materiaalit ja yksityiskohdat käyttäytyvät myös ihmisen liikkeessa. Yleisesti ottaen 3D-mallintaminen nopeuttaa suunnittelun

muodon hahmottamista sekä tuottaa säästöjä materiaaleissa ja erilaisissa tuotantokustannuksissa. (Papahristou & Bilalis, 2017; Kalmakurki, 2018a.) Tekstiiliset prototyypit voitaneen tulevaisuudessa korvata kokonaan 3D-mallintamisella.

Pohjoisen vaateussuunnittelun uudet muodot

Uusia toimintamuotoja nähdään jo nyt vaateusalaalla tuotteiden ja palveluiden tuottamisessa ja kuluttamisessa. Mahdollisuuksia luovat murroksessa olevat ammatti-identiteetit sekä yhä monimuotoisemmaksi muuttuva toimintaympäristö. Pitkällä aikavälillä voidaan arvioida, että pohjoisuutta määrittävinä tekijöinä eivät painotukaan ankarat talviset olosuhteet tai talvi-matkailu, vaan myös lämpimämpi ilmanala, lyhyemmät talvet ja pidemmät kesät. Pohjoisen pukeutumisen erityispiirteeksi globaalien muoti-ilmiöiden rinnalle voidaan odottaa kehittyvän paikallisesti eriytyneitä tyylejä. Suunnittelijan on mahdotonta vastata tulevaisuuden haasteisiin itsekseen tai ainoastaan vanhoja toimintatapoja kehittämällä. Tulevaisuudessa tarvitaan monialaisia asiantuntijoita, joiden kanssa yhteistyössä voidaan ratkaista uusia erilaisia pohjoiseen liittyviä pukeutumiskysymyksiä. (Ks. esim. Nuutinen, Soini-Salomaa & Kangas, 2014, s. 214.)

Muuttuva pohjoinen elinympäristö ja sen tuottamat mahdollisuudet suunnittelun lähtökohtana korostavat erilaisista olosuhteista nousevia vaatimuksia, haasteita ja tarpeita. Pohjoisen vaateussuunnittelun kehittämisessä tulevaisuusorientoituneen olosuhdesuunnittelun merkitys korostuu. Olosuhdesuunnittelun prosesseissa havainnoidaan ja dokumentoidaan esimerkiksi sitä, miltä kylmä tuntuu ja miten siltä voidaan suojautua.

Henkilökohtaisia havaintoja ja autenttisia kokemuksia dokumentoimalla ja analysoimalla voidaan nostaa tarkasteluun tärkeimpiä, esimerkiksi kylmyydeltä suojaavan vaateuksen yksityiskohtia ja muita kriittisiä suunnittelun kohteita. Tämän tyyppinen käyttäjakeskeisyys on avainasemassa tulevaisuuden suunnittelijan ydinosaamista tarkasteltaessa. (Nuutinen 2015, s.164.)

Realistiseen maailmaan lukeutuva olosuhdehavainnointi voidaan tulevaisuudessa yhdistää virtuaaliseen olosuhdesimulointiin, jossa voidaan luoda skenaarioita esimerkiksi siitä, millä keinoin kylmyyden kokemus voisi olla ratkaistavissa, oli kyseessä sitten vaateuksen lisääminen, sisätiloihin siirtyminen tai tilanne, jossa lisävaateusta tai mahdollisuutta sisätiloihin siirtymiselle ei ole. Tässä tapauksessa käyttäjän mahdollista epämu-kavuutta lisäävän tilanteen taustalla on ajatus siitä, miten vaateuksella ja tiettyyn suuntaan viedyllä vaateussuunnittelulla voidaan ohjata vaatetta käyttävän ihmisen fyysistä hyvinvointia haluttuun suuntaan ja tätä kautta myös, ainakin välillisesti, vaikuttaa ihmisen tunteisiin. Voidaan myös pohtia, miten tavallisesti fyysisenä tuntemuksena koettu kylmyys vaikuttaa psyykkiseen hyvinvointiin, synnyttääkö se esimerkiksi epätoivon ja ärty-myksen tunteita fyysisen sietokyvyn rajan ylittyessä.

Pohjoisessa pukeudutaan käytännöllisesti tyylikkyydestä tinkimättä (Skov, 2010, s. 333–334). Käytännöllisyys on suunnittelussakin usein lähtöasetelma tyyliä pohdittaessa. Virtuaalimaailmoissa voidaan laajentaa lähtöasetelmaa ja suunnitella käytännöllisiä ja tyylikkäitä vaatteita, jotka eivät ole konkreettisesti olemassa. Suunnittelijan täytyy kuitenkin tuntea virtuaalisen ympäristön erityisiä lainalaisuuksia, esimerkiksi siirtäessään vaateussuunnittelun erityispiirteitä pelimaailmoihin. Peleissä realistisen maailman perinteiset lainalaisuudet

hävenevät ja vaatteelle on mahdollista antaa totutusta poikkeavia, odottamattomia toimintoja, muotoja ja liikeratoja (Kalmakurki, 2018b).

Muoti- ja vaateusteollisuus voi vaikuttaa hurjapäiseltä, mutta samalla se on kuitenkin realistista. Pelimaailma ja 3D-ohjelmistot antavat mahdollisuuksia luoda ympäristöjä ja käyttäjäkokemuksia, jotka uhmaavat painovoimaa ja ylittävät vilsimmätkin unelmat (ks. esim. Salomaa, 2018). Mutta, vaikka kaikki on mahdollista siirryttäessä fyysisestä työskentelystä digitaaliseen, ar-

kielämässä pukeutuminen on edelleen realistista ja käytännönläheistä. Nykyisin, kun ihmiset elävät elämäänsä myös verkossa, digitaalinen vaatetus voi hyvinkin laajentua pelimaailman ulkopuolelle. Tämä tarjoaa vaateussuunnittelijoille mielenkiintoisia kehittämismahdollisuuksia erilaisten virtuaalisten muotifantasioiden tai digitaalisten pukeutumistarpeiden toteuttamisessa.

Näihin ajatuksiin pohjoisen uniikki ja jäljittelemättömän suunnittelun osaaminen suuntaa katseensa tulevaisuudessa.

Lähteet

- Aakko, M. (2012). Kestävyys muodissa. Katsaus kestävään muodin kokonaisuuteen. Teoksessa R. Koskennurmi-Sivonen (toim.). *Johdatuksia pukeutumisen tutkimukseen*. Tekstiilikulttuuriseuran julkaisuja 6/2012. Helsinki: Tekstiilikulttuuriseura.
- Ahola, E. (2017). *Kaipuuta kauas: Pohjoiselle ulkoilmavaate-tukselle annetuista merkityksistä suhteessa paikkaan, globaaliin kulutuskulttuuriin ja kestävään kuluttamiseen*. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Haettu 11.6.2020 <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63064>.
- Albrecht, W. (1992). Pohjoinen mentaliteetti – onko sitä? Teoksessa I. Marjomaa & J. Nykyri (toim.) *Pohjoinen ihminen – pohjoinen mentaliteetti* (s. 123–124). Kulti 3. Oulun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja 15. Oulu: Oulun yliopisto.
- Davidson, P. (2005). *The Idea of North*. Lontoo: Reaktion Books Ltd.
- Dobson, J. & Rayner, J. (toim.). (2016). *Mapping Cinematic Norths, International Interpretations in Film and Television*. New York: Oxford, Peter Lang.
- Kalmakurki, Maarit (2018a). Snow White and the Seven Dwarfs, Cinderella and Sleeping Beauty: The Components of Costume Design in Disney's Early Hand-drawn Animated Feature Films. *Animation: An Interdisciplinary Journal* vol. 13:1, 7–19. Haettu 11.6.2020 <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1746847718754758>.
- Kalmakurki, M. (2018b). Virtuaaliset hahmot, digitaaliset puvut. Pukusuunnittelu 3D-animaatioelokuvien tuotannoissa. *Lähikuva* 4/2018. 80–89. Haettu 11.6.2020 <https://journal.fi/lahikuva/article/view/77934>.
- Laxström, K. (2019). *Monimuotoinen työvaatetus: muutos ja tulevaisuus käyttäjälähtöisen tuotekehityksen näkökulmasta*. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Haettu 11.6.2020 <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63887/Laxstrom.Ka-roliaani.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Nuutinen, A. (2015). The Future of Arctic Clothing. Teoksessa S. Konola & P. Kähkönen (toim.) *Arctic wears: perspectives on Arctic clothing* (s. 163–180) Rovaniemi: Lapland University of Applied Sciences. Haettu 11.6.2020 <https://www.theseus.fi/handle/10024/96820>.
- Nuutinen, A., Soini-Salomaa, K. & Kangas, K. (2014). Käsi-työn tulevaisuuksia –elinikäisen osaamisen visioita, haasteita ja mahdollisuuksia. Teoksessa S. Karppinen, A. Kouhia, & E. Syrjäläinen, (toim.). *Kättä pidempää: Otteita käsityön tutkimuksesta ja käsitteellistämisestä*. (s. 203–219). Kotitalous- ja käsityötieteiden julkaisuja; nro 33, Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Papahristou, E. & Bilalis, N. (2017). 3D virtual prototyping traces new avenues for fashion design and product development: A qualitative study. *Journal of Textile Science & Engineering*. Vol. 7:2.
- Salomaa, H. (2018). *Video games and costume art-digitalizing analogue methods of costume design*. Master's thesis. Department of Film, Television and Scenography. Aalto University School of Arts, Design and Architecture. Haettu 11.6.2020 <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/31342>.
- Skov, L. (2010). Taste and fashion. Teoksessa K. M. Ekström (toim.) *Consumer behavior, A Nordic perspective* (s. 333–334) Lund: Studentlitteratur.
- Suomen tekstiili & muoti. (2020). *"Suunnittelu saa uuden merkityksen, kun tuotetta kehitetään aitoon tarpeeseen" – opiskelijat suunnittelivat ensihoidolle edustusasut*. Haettu 2.6.2020 osoitteesta <https://www.stjm.fi/uutiset/ensihoidolle-edustusasut>.
- Tuominen, M. (2010). Missä maan piiri päättyy? Pohjoisen kulttuurihistorian paikat ja haasteet. Teoksessa H. Rantala & S. Ollitervo, S. (toim.) *Kulttuurihistoriallinen katse* (s. 309–337). Turku: Turun yliopisto.

POLKUJEN

avaamisia

Vuorovaikutuksen ja käyttäjäkokemuksen muotoilua pohjoisissa olosuhteissa

Jonna Häkkinä

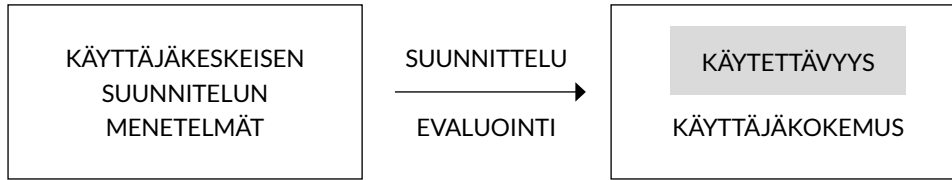
Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa vuorovaikutuksen ja käyttäjäkokemuksen muotoiluun ja siihen liittyvään tutkimukseen on panostettu erityisesti vuodesta 2014 lähtien. Käyttäjäkokemuksesta on maailmalla tullut yksi tämän päivän muotoilun avainkäsitteistä, ja sen ympärille on syntynyt sekä tutkimusryhmiä että siihen profiloituneita muotoilun ammattilaisia. Luku esittelee taiteiden tiedekunnassa viime vuosina tehtyä alan tutkimusta arktisen muotoilun näkökulmasta. Luku antaa aluksi yleissilmäyksen vuorovaikutussuunnittelun ja käyttäjäkokemuksen käsitteisiin. Lisäksi esitellään, mitä erityispiirteitä arktisen muotoilun profiili on tuonut Lapin yliopistossa tehtävään vuorovaikutussuunnittelun tutkimukseen. Lopuksi kerrotaan taiteiden tiedekunnassa toteutetuista vuorovaikutussuunnittelun esimerkeistä arktisen muotoilun aihepiirissä.

Vuorovaikutussuunnittelu ja käyttäjäkokemus

Nykymaailma hyödyntää enenevässä määrin teknologiaa ja digitaalisia sovelluksia, ja niiden käyttö onkin

levinnyt lähestulkoon kaikille elämän osa-alueille. Internet ja mobiilisovellukset ovat osa arkipäivää. Työ- ja opiskeluympäristöissä hyödynnetään tietokoneita lähes kaikissa tehtävissä, ja useat kodin käyttöesineet sisältävät yhä enemmän teknologiaa. Vuorovaikutussuunnittelun (*engl. interaction design*) kohteena on teknologian käyttö. Ala syventyy suunnittelemaan, millä tavalla teknologias- ta voidaan suunnitella helppoa, tehokasta ja miellyttävää käyttöä. Vuorovaikutussuunnittelun kohteena ovat perinteiset tietotekniikka-alustat, kuten tietokoneet ja matkapuhelimet, mutta myös uudet teknologian osa-alueet, kuten lisätty ja virtuaalitodellisuus sekä päällepuettava teknologia. Vuorovaikutussuunnittelulla tulee olemaan yhä tärkeämpi rooli teknologian monimutkaistuesssa ja integroituesssa yhä enemmän ympäristöömme. Uusia sovellusalueita kehitetään jatkuvasti, ja niissä kaikissa kaivataan hyvää vuorovaikutuksen muotoilua.

Vuorovaikutussuunnittelua tehdään teknologian ja muotoilun rajapinnassa, ja siinä yhdistyy eri alojen osaaminen. Digitaalitekniologian käyttöön keskittyvä ihminen-kone-vuorovaikutus (*engl. human-computer interaction, HCI*) ja käyttöliittymäsuunnittelu (*engl.*

Kuva 1. Käytettävyyttä ja käyttäjäkokemusta voidaan suunnitella ja arvioida käyttäjakeskeisen suunnittelun menetelmin.

user interface design) juontavat juurensa tietotekniikan viitekehukseen. Tietotekniikan kehittyessä myös käyttöliittymät ovat edistyneet ja muuttaneet muotoaan. Käyttöliittymistä tyypillisimpiä ovat graafiset käyttöliittymät, ja niiden muotoilliset mahdollisuudet ovat kasvaneet mm. näyttötekniikan kehityksen myötä. Esimerkiksi kosketusnäytöt ja pienikokoiset laitteet asettavat käyttöliittymäsuunnittelulle erilaisia vaatimuksia kuin perinteiset, hiirtä ja näppäimistöä hyödyntävät sovellukset, joita käytetään yleisesti toimistotyöhön soveltuvien suurten näyttöjen kanssa.

Hyvien käyttöliittymien suunnittelu tarvitsee monenlaista osaamista ja perehtymistä käytettävyyden ja käyttäjäkokemuksen osatekijöihin. Suunnittelijan tulee tuntee teknologian mahdollisuudet ja rajoitukset, huomioida käyttäjien tarpeet ja taitotasot, sekä tiedostaa käyttäjäergonomiaan vaikuttavat tekijät. Myös käyttäjien kulttuurit voivat vaikuttaa sovelluksen käytettävyyteen, mikä tulee ottaa huomioon esimerkiksi suunniteltaessa käyttöliittymägraafikkaa globaaleille markkinoille (Marcus & Gould, 2000). Graafisten käyttöliittymien rinnalle on tullut yhä kehittyneempiä monikanavaisia käyttöliittymiä, ja puhe- ja elekkäyttöliittymät ovat lisääntyneet viime vuosien aikana. Digitaalisten käyttöliittymien lisäksi fyysiset käyttöliittymät ovat yleistymässä muun muassa esi-

neiden internetin myötä. Esineisiin upotetut sensorit ja näytöt ovat laajentaneet käyttöliittymäsuunnittelun tarpeita, ja tuoneet tuotemuotoilun yhä vahvemmin osaksi onnistunutta käyttöliittymän suunnittelua. Hyvä käytettävyys on onnistuneen käyttöliittymäsuunnittelun tulos.

Muotoilijan osaamisen ytimessä on suunnitella käyttäjille tuotteita, joita on tehokasta, helppoa ja miellyttävää käyttää. Muotoilussa tavoitellaan siis hyvää käyttäjäkokemusta (*engl. User Experience, UX*). Käytettävyyteen vaikuttavat tekijät ovat osa laajempaa käyttäjäkokemuksen kokonaisuutta. Käyttäjäkokemus koostuu sekä hyötynäkökulmia korostavasta (*engl. utilitarian*) että mielihyvää korostavasta (*engl. hedonic*) suunnittelunäkökulmasta (Hassenzahl & Tractinsky, 2006). Hyvän kokonaisvaltaisen käyttäjäkokemuksen muodostamisessa molemmat osa-alueet ovat tärkeitä. Hyvään käyttäjäkokemukseen vaikuttavat siten tuotteen tai käyttöliittymän tarpeellisuus, tehokkuus ja opittavuus, mutta myös muun muassa esteettisyys ja tunteisiin vetoavat tekijät. Hassenzahl (2008) korostaa käyttäjäkokemuksen subjektiivisuutta. Käyttäjälle syntyy tuotteen kanssa vuorovaikuttaessa tunne siitä, onko kokemus hyvä vai huono. Käytettävyyttä ja käyttäjäkokemusta voidaan tutkia käyttäjakeskeisen suunnittelun menetelmin, joita voidaan soveltaa sekä suunnittelu- että arviointivaiheissa, kuva 1.

Suunnittelua pohjoisesta käsin

Arktinen taide ja muotoilu näkyvät Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan opetuksessa ja tutkimuksessa laajasti poikkileikkaavana teemana (Jokela & Coutts, 2018), ja näin myös vuorovaikutteisten tuotteiden suunnittelussa. Taiteiden tiedekunnan osaamiskirjo on laaja, ja koulutusohjelmavalikoima erittäin monipuolinen. Vuorovaikutussuunnittelu löytää hyvin tarttumapintoja muotoilun ja taiteen eri osa-alueiden kanssa. Teknologiaan hyödyntäviä muotoilukohteita löytyy eri muotoilualojen, muun muassa vaatetussuunnittelun, audiovisuaalisen median ja vaikkapa palvelumuotoilun piirissä, ja vuorovaikutussuunnittelu integroituu luontevana osana näihin. Erityispiirteitä, joita arktisen muotoilun profiili on tuonut Lapin yliopistossa tehtävään vuorovaikutussuunnittelun tutkimukseen, ovat muun muassa pohjoisten materiaalien hyödyntäminen muotoilussa,

kylmät olosuhteet, sekä pohjoisen luonnon läsnäolo aihevalintojen ja muotoilumateriaalien kautta.

Vuorovaikutteinen arktinen muotoilu on näkynyt myös kansainvälisissä tutkimusulostuloissa. Kansainvälisenä tutkimusyhteistyönä on toteutettu muun muassa käyttäjä tutkimuksia, julkaisuja ja työpajoja, joissa pohjoinen konteksti on avainasemassa. Tässä yhteydessä voidaan erityisesti mainita kansainväliset NatureCHI ja UbiMount-työpajat (Häkkiä ym., 2017; Daiber ym., 2017), joista kumpikin on järjestetty kahdesti kansainvälisen tutkimuskonferenssin yhteydessä. Työpajoissa on pohdittu vuorovaikutteisen teknologian käyttöön liittyviä haasteita ja suunnittelun problematiikkaa luonnossa ja ulkoilma-aktiiviteettien yhteydessä. Työpajojen teemoissa on korostunut teknologian häiritsemätön käyttö luonnossa sekä teknologiaa käyttävän ihmisen kokonaisvaltainen hyvinvointi. Luonnonläheisyys, joka on läsnä arktisessa muotoilussa,

Kuva 2. Sensorien ja valojen asennus jääliukumäkeen käynnissä. Kuva: Jonna Häkkiä, 2017.

näky työpajojen tematiikassa. Tärkeässä roolissa työpajoissa on ollut osallistavan suunnittelun menetelmien käyttö, jonka puitteissa Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa on vahvaa menetelmäosaamista.

Tyypillinen piirre Lapin yliopiston vuorovaikutteisten sovellusten tutkimukselle on vahva käyttäjänäkökuiman läsnäolo. Käyttäjakeskeisen suunnittelun menetelmiin kuuluu yhtenä tutkimusprototyyppien testaaminen kentällä, aidoissa käyttöolosuhteissa. Tämä on usein vaativaa. Kenttätestaus onkin suunniteltava huolellisesti, ja prototyyppi on suunniteltava riittävän kestäväksi sekä ohjelmoinnin että fyysisten ominaisuuksien osalta (Häkkilä & Cheverst, 2019). Talvisissa olosuhteissa kenttätöskentely on erityisen haastavaa. Esimerkkinä innovatiivisista sovellusalueista on lumen ja jään käyttö vuorovaikutteisissa teoksissa, kuva 2. Vuorovaikutteinen teos voidaan toteuttaa lumi- ja jäärakenteilla, joihin on upotettu sensoreita ja projektoreita. Vuorovaikutteiset lumi- ja jääinstallaatiot ovat erinomainen esimerkki arktisen taiteen ja muotoilun osa-alueesta, joka pystyy hyödyntämään vuorovaikutteista teknologiaa elämyksellisissä ja uniikeissa konsepteissa. Toisena esimerkkialueena uusista sovelluksista, jotka sijoittuvat muotoilullisesti haastaviin kylmiin olosuhteisiin, ovat talviurheilun piiriin suunnitellut vuorovaikutteiset konseptit.

Vuorovaikutussuunnittelun esimerkkejä talviurheilun parista

Seuraavassa on esitelty valikoituja esimerkkejä vuorovaikutteisista konsepteista, joita on suunniteltu ja toteutettu taiteiden tiedekunnassa, ja joissa näkyy arktisen muotoilun profiili. Näissä vuorovaikutteisissa prototyypeissä sensoreita ja valoja on integroitu talviurheilulajien

väliseisiin ja pukuihin, ja konsepteihin on muun muassa haluttu yhdistää liikuntasuoritukseen kannustavia elementtejä. Teknologian hyödyntäminen liikuntamotivaation ylläpitämiseksi onkin maailmalla yksi suosituista vuorovaikutteisen teknologian tutkimusalueista, sillä se etsii ratkaisuja nykypäivän haasteisiin terveellisempien elämäntapojen puolesta (Ahtinen, 2015).

Ensimmäisenä esimerkkinä on vuorovaikutteinen lumilauta, josta konseptoitiin ja prototypoitiin useita versioita. Valmiin, kaupallisen lumilaudan sivuille kiinnitettiin LED-valonauha, jonka valoa ja värejä ohjattiin Arduino-pohjaisella teknologialla. Ensimmäisessä prototyyppissä lumilautaan kiinnitetyillä valoilla ilmaistiin laskijan nopeutta (Colley, Häkkilä & Lappalainen, 2016). Valot toimivat yhdessä matkapuhelinosovelluksen kanssa, joka mittasi laskijan nopeuden GPS:n avulla. Sovelluksessa laskija pystyi asettamaan itselleen tavoiteno- peuden, ja valojen asteittainen syttyminen lumilaudan sivussa kertoi nopeudesta ja värin vaihtuminen tavoiteno- peuden saavuttamisesta. Toisessa prototyyppissä lumilautaan kiinnitettiin kiihtyvyy- ja kosketussensorit, jotka mittasivat laudan kallistelua ja laskijan otteita hypyissä saaden aikaan erilaisia valoeffektejä (Colley & Häkkilä, 2017). Vuorovaikutteista lumilautaa kehoitettiin aluksi yliopistokampuksella, jonka jälkeen siitä tehtiin paranneltu prototyyppi. Kaksi kokenutta lumilautailijaa testasi tätä Rukan laskettelurinteessä, jossa talvi-illan hämärässä kuvattiin myös konseptia esittelevä video.

Toinen talviurheilulajeihin liittyvä esimerkki koskee taitoluistelua ja siihen tehtyä vuorovaikutteisen luistelupuvun konseptia, joka suunniteltiin juniori-ikäiselle taitoluistelijatytölle (Häkkilä, Helander, Jamoido & Colley, 2018). Luistelupuvun hameenhelmaan kiinnitettiin LED-valonauha, joka syytyi luistelijan tehdessä pyöräh-

Kuva 3. Vasemmalla: Hiihtomonoon kiinnitettyt valot kertovat värillään hiihtäjän nopeuden. Oikealla: Tavoitenopeus asetetaan mobiilisovelluksella. Kuvat: Jonna Häkkinä, 2018.

dyksen. Piruetin vauhdin kiihtyessä helman valonauha vaihtoivat väriä punaisesta vihreäksi. Puvusta tehtiin kaksi iteraatiota, hame ja mekko, joissa molemmissa sensorit, virtalähde ja valot oli integroidu puvun helmaosaan. Kun pukua testattiin jäällä aidossa luistelutilanteessa, huomattiin selvästi, kuinka tärkeää on ottaa huomioon urheilulajin erityispiirteet ja urheilijan liikeradat integroitaessa elektroniikkaa pukuun. Luistelussa on esimerkiksi huomioitava, että teknologia ei haittaa kankaan liikkuvuutta lajissa, jossa esiintymisestäieteen kiinnitetään erityishuomiota, ja että kaatuessa komponentit pysyvät hyvin ehjinä ja ne on sijoitettu niin, että ne eivät törmäyksessä aiheuta kipua luistelijalle.

Kolmas esimerkki sijoittuu murtomaahiihdon pariin (Colley, Wozniak, Kiss & Häkkinä, 2018). Hiihtäjälle ha-

luttiin toteuttaa päälle puettavaa teknologiaa hyödyntävä näyttö, joka kertoisi hiihtonopeudesta ilman, että hiihtäjän tarvitsisi ottaa esiin matkapuhelinta tai vilkuilla älykelloa, joiden käyttö talvella hanskat kädessä on vaikeaa. Hiihtomonoon kiinnitettiin LED-valoista koostuva yksinkertainen näyttö, jonka värit kertoivat, oliko matkanopeus tavoitelukemassa (vihreä), sen ali (sininen) tai yli (punainen). Tavoitenopeus asetettiin ja mitattiin tarkoitusta varten tehdyllä matkapuhelinsovelluksella, kuva 3. Konseptia kehitettiin edelleen, ja seuraavassa versiossa demonstroitiin juoksukengään liitettyä elektrokromista näyttöä (Müller, Napari, Hakala, Colley & Häkkinä, 2019). Tällä tekniikalla näytöstä saatiin visuaalisesti kauniimpi, ja se sulautui saumattomammin osaksi kengän ulkonäköä.

Monipuolinen ja kasvava tulevaisuuden ala

Yllä kuvatut esimerkit havainnollistavat, miten taiteiden tiedekunnassa tehtävä vuorovaikutussuunnittelun tutkimus sisältää kattavasti koko suunnittelun kaaren. Ideoista ja konsepteista kehitetään toimivia prototyyppisiä, joita hiotaan ja iteroidaan käyttäjätietämyksen avulla yhä valmiimpaan muotoon. Prototyypit halutaan viedä niin korkealle kypsyydelle, että niitä pystytään testaamaan käyttäjillä ja aidoissa kenttäolosuhteissa. Käyttäjakeskeisen suunnittelun menetelmiä hyödyntäen pyritään varmistamaan, että lopputuloksena syntyy käyttäjäkokemukseltaan erinomainen tuote. Vuorovaikutussuunnittelun tutkimuksessa on myös vahva kokeileva ja uutta etsivä ote, ja se pyrkii

löytämään uusia ja innovatiivisia tapoja yhdistellä teknologiaa ja muotoilua.

Vuorovaikutussuunnittelulla on yhä tärkeämpi rooli maailman siirtyessä kohti digitaalisuutta lähes kaikilla elämän eri osa-alueilla. Ala onkin hyvin monipuolinen ja eteenpäin katsova, ja sen piirissä pääsee työskentelemään aina uusien aihealueiden ja nopeasti kehittyvän teknologian parissa. Pohjoisessa tehtävä vuorovaikutussuunnittelu pystyy hyödyntämään paikallisia erityispiirteitä, ja tutkimusta tehdäänkin usein arktisen muotoilun linssin läpi. Kylmät olosuhteet ja pohjoiset luonnonmateriaalit ovat erityistekijöitä, joilla Lapin yliopiston vuorovaikutussuunnittelun ja käyttäjäkokemuksen tutkimus erottuu maailmalla.

Lähteet

- Ahtinen, A. (2015). Mobile Applications to Support Physical Exercise-Motivational Factors and Design Strategies. Tampere: Tampere University of Technology.
- Colley, A., & Häkkinen, J. (2017). Hedonic design for winter UbiMount: illuminated snowboard in-the-wild. Teoksessa *Proceedings of the 2017 ACM International Symposium on Wearable Computers (UbiComp '17)* (s. 1027-1032). New York: ACM.
- Colley, A., Häkkinen, J., & Lappalainen, T. (2016). Concept design for informative illumination on a snowboard. Teoksessa *Proceedings of the 2016 ACM International Joint Conference on Pervasive and Ubiquitous Computing: Adjunct* (s. 872-876). New York: ACM.
- Colley, A., Woźniak, P. W., Kiss, F., & Häkkinen, J. (2018). Shoe integrated displays: a prototype sports shoe display and design space. Teoksessa *Proceedings of the 10th Nordic Conference on Human-Computer Interaction* (s. 39-46). New York: ACM.
- Daiber, F., Jones, M., Wiehr, F., Cheverst, K., Kosmalla, F., & Häkkinen, J. (2017). UbiMount: 2nd workshop on ubiquitous computing in the mountains. Teoksessa *Proceedings of the 2017 ACM International Joint Conference on Pervasive and Ubiquitous Computing and Proceedings of the 2017 ACM International Symposium on Wearable Computers (UbiComp '17)* (s. 1022-1026). New York: ACM.
- Hassenzahl, M. (2008). User experience (UX) towards an experiential perspective on product quality. Teoksessa *Proceedings of the 20th Conference on l'Interaction Homme-Machine* (s. 11-15).
- Hassenzahl, M., & Tractinsky, N. (2006). User experience-a research agenda. *Behaviour & information technology*, 25(2), 91-9.
- Häkkinen, J., & Cheverst, K. W. J. (2019). User-centric design and field trial evaluation of technology in the wild. Teoksessa S. Miettinen & M. Sarantou (toim.), *Managing Complexity and Creating Innovation through Design* (s. 67-78). Oxon & New York: Routledge.
- Häkkinen, J., Colley, A., Cheverst, K., Robinson, S., Schöning, J., Bidwell, N. J., & Kosmalla, F. (2017). NatureCHI 2017: the 2nd workshop on unobtrusive user experiences with technology in nature. Teoksessa *Proceedings of the 19th International Conference on Human-Computer Interaction with Mobile Devices and Services (MobileHCI '17)* (s. 1-4). New York: ACM.
- Häkkinen, J., Helander, V., Jamoido, D., & Colley, A. (2018). Designing an Interactive Ice Skating Dress for Young Athletes. Teoksessa *Proceedings of the 2018 ACM International Joint Conference and 2018 International Symposium on Pervasive and Ubiquitous Computing and Wearable Computers* (s. 734-737). New York: ACM.
- Jokela, T., & Coutts, G. (2018). The North and the Arctic: a laboratory of art and design education for sustainability. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (toim.), *Relate North: Art and Design Education for Sustainability* (s. 98-117). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Marcus, A., & Gould, E. W. (2000). Cultural dimensions and global web user-interface design: What? So what? Now what. Teoksessa *Proceedings of the 6th Conference on Human Factors and the Web* (Vol. 19).
- Müller, H., Napari, E., Hakala, L., Colley, A., & Häkkinen, J. (2019). Running shoe with integrated electrochromic displays. Teoksessa *Proceedings of the 8th ACM International Symposium on Pervasive Displays* (s. 1-2). New York: ACM.

Luonnoksista 3D-mallinnettuihin tiloihin ja interaktiivisiin teksteihin

Emmi Harjuniemi

Tässä kirjan luvussa avaan Lapin yliopiston sisustus- ja tekstiilimuotoilijoiden suunnittelu- teknologian opintoja sekä pohdin tulevaisuuden teknologiaosaamista tekstiili- ja vaatetusalalla. Olen vastannut suunnitteluteknologian opetuksesta vuosikymmenen ja nähnyt teknologisoitumisen megatrendin vahvistuvan. Sen vaikutukset ylettyvät niin teollisuuteen kuin ihmisten arkipäiväänkin muuttaen toimintatapoja ja ajatusmalleja (Dufva, 2020). Digitalisoituminen on muuttanut myös perinteistä tekstiili- ja vaatetusalaa, sillä globaalissa ympäristössä se on liiketoiminnan kasvattamisen elinehto (Mäkelä & Tihinen, 2017). Korkeakoulutuksen näkökulmasta teknologiaosaaminen nousee yhdeksi tulevaisuuden tekstiili- ja vaatetusalan suunnittelijoiden ydintaidoista.

Miksi juuri tekstiili- ja vaatetusalan (teva) opiskelijan tulee hallita pikselit, vektorit ja polygonit? Megatrendit ja muutosvoimat kuten teknologinen kehitys, kehittyvien talouksien ostovoiman ja -käyttäytymisen muutokset sekä kestävä kehitys vaikuttavat olennaisesti muun muassa kuluttajakäyttäytymisen, lainsäädännön ja politiikan kautta teva-alaan ja sen yritysten toimintaedellytyksiin.

Teknologinen kehitys vaikuttaa tuotteisiin, palveluihin, valmistusjärjestelmiin sekä ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Asioiden siirtyessä verkkoon digitaalisille alustoille korostuu uudenlaisten teknologioiden haltuunotto niin yksilön, valtioiden kuin yritystenkin tasolla (Dufva, 2020; Tahvanainen & Pajarinen, 2014.) Teknologiaosaaminen kehittää teva-alaa, ja koulutuksessa on ennakoitava muodin ja trendien lisäksi myös tulevaisuuden työtehtäviä. Seuraavissa kappaleissa avaan suunnittelu- teknologian nykytilannetta opintojaksoilla toteutettujen töiden avulla ja lopuksi pohdin tulevaisuuden näkymiä teva-alan teknologisoitumisen näkökulmasta.

Suunnitteluteknologia

Teknologia on väline, joka mahdollistaa oman visuaalisen tyylin kehittämisen ja ideoiden välittämisen. Tietokoneet ja digitaalinen toimintaympäristö ovat vapautaneet suunnittelijoiden aikaa visuaaliseen ajatteluun, ideointiin ja erilaisiin kokeiluihin suunnitteluprosessin eri vaiheissa (Bowles & Isaac, 2012, s. 7; Kettunen, 2000, s. 29). Monipuolinen ohjelmisto-osaaminen luo pohjan

ammattillisen osaamisen laadukkaalle esittämiselle ja paremmille työllistymismahdollisuuksille sekä vapauttaa ilmaisun monimuotoisuuden (Kuva 1). Suunnitteluohjelmistojen kehitys on edennyt selkeästi käyttäjäystävällisempään suuntaan ja opiskelijoiden on helpompi omaksua niitä nopeammin sekä soveltaa osaamistaan uusien ohjelmistojen haltuunotossa.

Oppimateriaalit ovat lyhyessä ajassa laajentuneet kirjallisuudesta videomateriaaleihin ja erilaisiin tutoriaaleihin, joita tarjoavat niin ohjelmistovalmistajat, harrastelijat kuin koulutusorganisaatiotkin. Tähän ovat vaikuttaneet muun muassa teknologiakehityksen ja uusien ohjelmistoversioiden julkaisujen kiihtynyt tahti. Taiteiden tiedekunnassa olemme vastanneet oppimateriaalien digitalisoitumiseen hankkimalla LinkedIn Learning -verkko-oppimisympäristön, jonka yhtenä laajana sisältöalueena ovat muotoilulojen ohjelmistot. Palvelu sisältää korkealaatuisia ja ajantasaisia videomuotoisia opetuslentoja ja harjoitusmateriaaleja, joita hyödynämme opetuksessa ja opettajien oman osaamisen päivittämisessä. Se mahdollistaa

myös laajemman perehtymisen, niin opiskelijoille kuin opettajillekin, itseä kiinnostaviin aiheisiin. Lisäksi palvelu edesauttaa itsenäisen opiskelun, opetuksen ja siinä käytettävien erilaisten menetelmien kehittämisessä (Harjuniemi & Mikkola, 2018c; LinkedIn Learning, 2020).

Kaikki lähtee luonnostelusta

Opinnoissa aloitetaan käsin piirtämisestä ja eri luonnostelutekniikoiden harjoitteista, sillä piirustustaitoa voidaan pitää yhtenä muotoilijoiden tärkeimmistä taidoista. Kettusen (2000) mukaan ”luonnostelu on visuaalista ajattelua paperilla”. Luonnosten avulla ideat tulevat näkyviksi ja niistä voidaan keskustella, kun ne ovat graafisessa muodossa. Käsintehtyjen luonnosten merkitys on vain korostunut digitalisoitumisen myötä, sillä niiden avulla tekijä säilyttää omaleimaisen tyylin, jota tietokoneella voidaan tukea (Bowles & Isaac, 2012). Luonnostelua voidaan tehdä myös digitaalisesti, ja erilaisten tekniikoiden kehittymistä ovat edesauttaneet digitaaliset

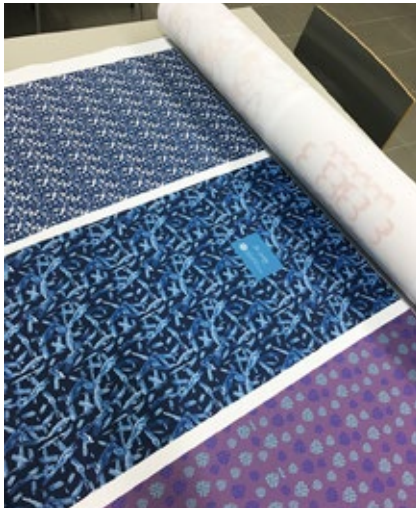
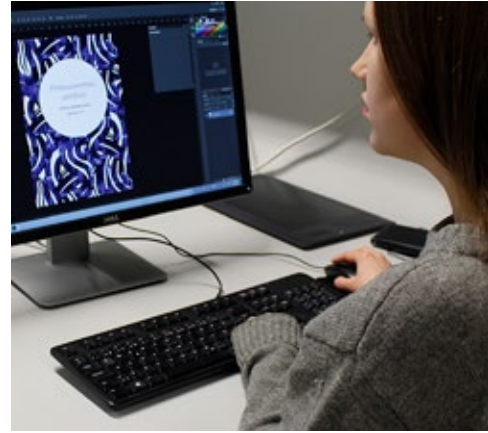
Kuva 1. Jonna Ylilehdon tilasuunnitelma rovaniemeläiseen *Hostel Café Kotiin* (vas.) ja toteutunut hostellihuone (oik.). Yritysyhteistyössä tehdyn opintojakson jälkeen yrittäjät Tuulia Repo ja Antti Piiparinen palkkasivat opiskelijan toteuttamaan suunnitelman yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. *Digitaalinen visualisointi* ja *Tekstiilit tilassa* -opintojaksot, ohjaavat opettajat: Emmi Harjuniemi ja Piia Pyrstöjärvi. Kuvat: Jonna Ylilehto, 2016 ja Jani Kärppä, Kota Collective, 2016.

piirtopöydät ja -näytöt. Piirtojalkeä, tyylejä ja efektejä voidaan muokata vaivattomasti, ja hyvin hallittuina ne ovat oivallisia työvälineitä suunnittelijalle. Aivan opintojen alussa perinteinen kynä on kuitenkin vielä aloittavalle opiskelijalle tutumpi ja helpommin hallittavissa, ja sillä ideat saadaan nopeasti talteen luonnosteluvihkoon.

Luonnosten digitaalinen muokkaus

Tasoskanneri on suunnittelijalle hyödyllinen väline, jolla luonnokset, piirrokset tai vaikkapa kerätyt kasvit viedään digitaaliseen muotoon; pikseleiksi eli kuvapisteiksi. Niiden muokkaaminen tapahtuu kuvankäsittelyohjelmassa, joka on monipuolinen työväline luonnosten, valokuvien

Kuva 2. Sisustus- ja tekstiilimuotoilun opiskelijat hallitsevat tuotesuunnitteluprosessin käsin luonnostelusta kuvankäsittelyyn, digitaaliseen kankaanpainantaan, protoiluun sekä lopullisen tuotteen ohjeistamiseen ja valmistamiseen. *Pintasuunnittelun* opintojaksot, ohjaavat opettajat Emmi Harjuniemi ja Piia Pyrstöjärvi. Kuvat: Emmi Harjuniemi, 2015, 2016 & 2019.

ja muiden materiaalien käsittelyyn (Adobe, 2020b). Sisustus- ja tekstiilimuotoilijat tekevät pinta- ja kuosisuunnittelua, sijoittavat niitä erilaisiin materiaaleihin, tuotteisiin ja ympäristöihin sekä toteuttavat digitaalisia esityskuvia ja lopulta prototyyppinä sekä valmiita tuotteita (Kuva 2).

Kuvankäsittely- ja vektorigrafiikkaohjelmat ovat tekstiilialan standardiohjelmistoja, jotka luovat hyvän pohjan ohjelmistojen yhteiskäytölle sekä valokuvien, grafiikan, yksityiskohtien ja efektien, sekä monipuolisen kuvamateriaalin luomiselle ja muokkaamiselle (Adobe, 2020a; Bowles & Isaac, 2012). Digitaalinen kankaanpainanta eli digipainanta tarjoaa lähes rajattomat mahdollisuudet kokeellisten kuvioiden tuottamiseen, maalaukselliseen ilmaisuun ja isoihin mittakaavamuutoksiin skaalauksen avulla. Piirretyt, maalatut ja kuvatut yksityiskohdat piirtyvät tuhansin värein tarkasti erilaisille painopohjamateriaaleille, jotka myös tuovat oman lisänsä valmiin kankaan ilmeelle (Isoniemi, 2019.) Suunnittelija voi lähestyä digitaalitekniikkaa välineenä oman selkeän mielikuvan toteuttajana, valiten oikeat ohjelmistot ja työkalut sen toteuttamiseen. Toisaalta ohjelmia voi lähestyä myös ideointimenetelminä tai hakea kokeilujen myötä yllätyksellistä muutosta suunnittelemiinsa (Juslin, 2019.)

Tilasuunnittelun opinnoissa mittatarkka piirtäminen aloitetaan vektorigrafiikalla, jonka avulla opiskelijat tekevät mm. pohjapiirroksia, projektioita, poikkileikkauksia, tasokuvia sekä mahdollisia tuotannon ohjeistuksia. Vektorigrafiikan haltuunotto edesauttaa myös erilaisten kuvitusten ja persoonallisen grafiikan tuottaminen hyvin laaja-alaisesti myöhemmissä projekteissa. Esitysmateriaalin kokoaminen painetuiksi portfolioiksi tai multimediaspresentaatioksi asiakkaalle tapahtuu taitto-ohjelman avulla (Adobe, 2020c). Samalla kun opiskelijat saattavat oman työnsä digitaaliseen tai painettuun

muotoon he tulevat oppineeksi asioita kuten tiedoston koon hallinnan, resoluution, väriprofiilit sekä painotyökentelyn. Nämä taidot ovat yhä tärkeämpiä myös alati kehittyvässä työelämässä, sillä kommunikointi ja ohjeistus tapahtuvat yhä useammin etänä ja tuotannon menetelmissä, kuten digipainannassa, sovelletaan samoja asioita kuin paperille painettaessa.

Opinnoissa 2D:stä 3D:hen

Jo hyvän aikaa on ollut nähtävissä, että tulevaisuudessa painopiste siirtyy kaksiulotteisesta visualisoinnista kolmiulotteiseen mallintamiseen ja virtuaalimaailmoihin. Sisustus- ja tekstiilimuotoilun opintoihin ovat kuuluneet erottamattomasti tietomallinnusohjelma ja 3D-mallinnusohjelma (Micro Aided Design - M.A.D., 2020; Autodesk, 2020). Tilojen visualisointi kolmiulotteisessa ympäristössä luo realistisemman kuvan muun muassa materiaalien, valaistuksen ja tunnelman visualisointien suhteen. Polygoneista rakentuva maailma tarjoaa yhä laajenevia mahdollisuuksia myös lopputulosten esittämiseen. 3D-tulostaminen puolestaan mahdollistaa mallinnettujen pienoismallien ja elementtien tulostamisen vaikkapa messuosastoa suunniteltaessa. Tekstiilin osalta tulostusmateriaalin kehityksen toivotaan tuottavan tulevaisuudessa joustavampia ja paremmin laskeutuvia tekstiilimateriaaleja (Tahvanainen & Pajarinen, 2014).

3D-mallinnettujen tilojen esittelyyn uudenlaisia ja kokemuksellisia mahdollisuuksia on avannut taiteiden tiedekunnan Service Innovation Corner eli Sinco (Sinco, 2020). Mallinnoista renderoidut kuvat voidaan heijastaa suurille näytöille realistisemman tilakokemuksen luomiseksi (Kuva 3). Monipuolinen, palvelujen prototypointiin tarkoitettu ympäristö taipuu

Kuva 3. Eleonora Lakelan *Erämaahotelli Aurora* (2019) esiteltynä mallinnetuilla tilakuvilla Sincon kaksoinäytöllä sekä pöytään heijastetulla pohjapiirroksella ja painetulla posterilla. Käyttäjille luodaan realistisempi tilakokemus, ja he voivat istuskella tilassa sekä eläytyä mallinnetun paikan tunnelmaan, jota voidaan korostaa valaistuksella, musiikilla ja vaikkapa kahvitarjoilulla. *Digitaalisen visualisoinnin ja Tekstiilit tilassa* -opintojaksot, ohjaavat opettajat Emmi Harjuniemi ja Ritva Jääskeläinen. Kuvat: Emmi Harjuniemi, 2019.

tilasuunnitelmien esittämiseen mainiosti, ja samalla voidaan mallintaa vaikkapa käyttäjän liikkumista tilassa heijastamalla pohjapiirros pöydälle ja liikkumalla siinä miniatyyrihahmoilla. Myös mallinnoista tallennetut videot ja virtuaalitalassa liikkuminen voidaan näyttää valkokankailta reaalikokoisina (Harjuniemi, 2018, 9. marraskuu.)

Käyttäjät ovat päässeet tarkastelemaan opiskelijoiden luomia 3D-kuvia myös virtuaalimaailmassa. Ketterästi 360-asteiset renderoidut kuvat on jaettu verkossa ja niitä pääsee katselemaan VR-laseilla (Harjuniemi, 2018, 7. toukokuu; momento360, 2020). Tämä harjoittaa työelä-

män kehittyviin vaatimuksiin, joissa 3D-mallinnoilla haetaan tilojen eri käyttäjien virtuaalikokemusten avulla tehokkaampia ja toimivampia tilaratkaisuja sekä säästöjä (Hiltunen, 2019, 16. tammikuu). Viime vuosina on tehty mielenkiintoisia avauksia myös lisätyn todellisuuden hyödyntämisestä teva-alalla. Digitaalisen sisällön upottaminen reaali maailmaan luo elämyksellisen vierailun muun muassa Finlaysonin alueelle avaten puuvillatehtaan historiaan sekä työntekijöiden ja rakennusten tarinoin (Varma, 2020). Lisätyn todellisuuden avulla tekstiileihin voidaan liittää sisältöjä, jotka avautuvat vaikkapa nukumaan mennessä iltasatuina vuodevaatteista (Kuusk,

2015). Muutamia kokeiluja tähän teknologiaan liittyen on tehty myös ohjaamillani opintojaksoilla. Muotoilun ja teknologian rajapinnassa avautuu jatkuvasti uudenlaisia mahdollisuuksia tarinallistamisen, elämyksellisyyden ja käyttäjäkokemuksen näkökulmista.

Teknologia osaksi tuotteita

Teknologia sulautuu osaksi tuotteita yhä enenevässä määrin. Elektroniset tekstiilit ja puettava teknologia tarjoavat töitä suunnittelijoille tulevaisuudessa, sillä kehittyvä, poikkitieteellinen tutkimus- ja tuotekehitys tarvitsee ohjelmisto- ja elektroniikan kehittäjien avuksi tekstiiliosajia (Kamaja, 2020; Kettley, 2016). Teknologiset ratkaisut, kuten vaikkapa toimivien käyttöliittymien tulostamisen

vaatteisiin, ovat mahdollisia, mutta käytännön tarkoitusten määrittely, soveltuvat liiketoimintamallit ja asiakkaan ymmärrys tuotteiden lisäarvosta ovat vielä kaupallistamisen haasteita. Toisaalta suuret teknologiayhtiöt ovat jo julkaisseet ohjelmistokehitysalustoja puettaville teknologiaratkaisuille ja eri alojen merkittävimmät toimijat ovat investoineet suuria resursseja monialaisiin yhteistöihin. Tulosten konkretisoituminen näkynee pikkuhiljaa myös markkinoilla (Tahvanainen & Pajarinen, 2014).

Koen tärkeäksi opiskelijoiden perehdyttämisen monipuolisesti teknologian mahdollisuuksiin, sillä uskon, että lähitulevaisuuden liiketoiminnan kasvu teva-alalla tapahtuu nimenomaan teknologian ja muotoilun rajapinnassa. Vuodesta 2015 lähtien olemme kouluttaneet E-tekstiilien opintojaksolla sisustus- ja

Kuva 4. Eveliina Muotkavaaran *Salaviesti* (2019) on vuorovaikutteinen tekstiiliteos, jossa kiveltä toiselle voi lähettää valaistun viestin. Ne on suunniteltu kannettavaksi mukana ja ideana on lievittää viestein ikävää. *E-tekstiilien* opintojakso, ohjaavat opettajat Emmi Harjuniemi, Piia Pyrstöjärvi ja Ting Pradthana Jarusriboonchai. Kuva: Eveliina Muotkavaara, 2019.

tekstiilimuotoilun opiskelijoita integroimaan teknologiaa suunnitelmiinsa (Kuva 4). Tavoitteena on suunnitella ja toteuttaa toimivia, vuorovaikutteisia prototyyppijä. Vuosi vuodelta on havaittavissa kasvavaa kiinnostusta yhdistää elektroniikkaa tekstiilimateriaaleihin ja ohjelmointiin. Opintojaksolla tuotettuja teoksia on esitelty näyttelyissä yliopistolla ja sosiaalisessa mediassa (Harjuniemi, Johansson & Pyrstöjärvi, 2019). Etenkin Instagram-tili on edesauttanut verkostoitumaan alan toimijoiden, tutkijoiden ja yritysten kanssa (e_tekstiilit, 2020). Bare Conductive -yritys vaikutti julkaisemani materiaalin myötä opiskelijoidemme protoilusta heidän kehittämillään teknologioilla ja otti yhteyttä. Jaoin materiaalia työpajasta, ja yritys käytti sitä osana markkinointikampanjaansa (Bare Conductive, 2020).

Opintojaksojen jälkeen opiskelijat ovat jatkokehittelleet ideoitaan gradututkimuksissaan sekä kansainvälisissä tutkimusprojekteissa ja niitä on esitelty näyttelyissä ja kansainvälisillä muotoilumessuilla (Häkkinä & Johansson, 2018). Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta tekee kansainvälisesti korkeatasoista tutkimusta muotoilun ja teknologian rajapinnassa professori Jonna Häkkinän vetämässä Lapland User Experience -tutkimusryhmässä. E-tekstiileihin ja puettavaan teknologiaan liittyvää tutkimusta on tehty muun muassa DecoChrom ja TechFashion -projekteissa, joissa on työskennellyt myös opiskelijoitamme (Decochrom, 2020, TechFashion, 2020). Monialaisessa tutkimusryhmässä olemme suunnitelleet ja toteuttaneet prototyyppijä muun muassa LED-valojen ja elektrokromaattisten mustenäyttöjen hyödyntämisestä vaateuksissa ja asusteissa, sekä käyttäjätestanneet niitä (Harjuniemi & Häkkinä, 2018b; Jarusriboonchai, Harjuniemi, Müller,

Colley & Häkkinä, 2019; Harjuniemi, Colley, Ryttilahti & Häkkinä, 2020).

Tulevaisuuden näkymiä

Digitaalisuus näkyy tekstiili- ja vaatealan usealla osa-alueella. Virtuaalinen tuotesuunnittelu ja 3D-mallinnettujen prototyyppien kehittyminen syrjäyttävät nopeudellaan perinteisen tuotesuunnitteluprosessin koekankaneen ja useine mallikappaleineen. Tuotetta voidaan tarkastella suoraan käyttäjältä skannatun avatarin päällä ja arvioida materiaalien ominaisuuksia, mitoitusta ja istuvuutta. Tuotteen kehitysaika lyhenee olennaisesti säästämällä aikaa kuin materiaalejakin. Digitaalisia suunnitelmia voidaan jakaa yhteistyöverkostoissa, ja protoja voidaan tarkastella ennen koevalmistusta reaaliaikaisesti eri toimijoiden kanssa. Myös asiakkaiden osallistaminen suunnitteluprosessiin on yhä helpompaa (Tahvanainen & Pajarinen, 2014; Merilehto & Tihinen, 2019.) Virtuaalisia mallikappaleita on mahdollista hyödyntää myös muun muassa markkinoinnissa ja sosiaalisen median sisällöntuotannossa (Mäkelä & Tihinen, 2017). Erilaiset myyntikanavat, kuten applikaatiot ja virtuaaliset sovituskopit, tarvitsevat myös sisällöntuottajia ja teva-alan osaamista realististen tuotteiden visualisoinnissa.

Data ja tekoäly voivat auttaa tulevaisuudessa tuotteiden suunnittelussa, ja koneoppiminen voi puolestaan tunnistaa kuvista tunnelmia ja käyttäjien mieltymyksiä. Tavoitteena on tuottaa vain sellaisia tuotteita, joille on kysyntää, ja pienentää näin ympäristöjalanjälkeä. Tekoälyn ja uudenlaisen suunnitteluprosessin ennakoitaan myös edesauttavan robotisaatiota ja automatisoidun tuotannon kehittymistä teva-alalla (Hakkarainen ym., 2019.) Tuotannon teknologioista digipainanta on kehittä-

tynyt viime vuosina huimaa vauhtia. Menetelmänä se on vielä kallis, mutta ekologinen, sillä väriä käytetään vain tarvittava määrä, painokaavioita ei tarvita ja pientuotanto on myös mahdollista. Tämä, kuten muutkin teknologiat, edellyttävät suunnittelijalta ohjelmisto-osaamista (Isoniemi, 2019).

Lapin yliopiston suunnitteluteknologian opetuksen näkökulmasta tulevaisuuteen on helppo suunnata jo luodulta pohjalta. Meiltä valmistuvat tekstiili- ja vaatetusalan opiskelijat tulevat hallitsemaan

monipuolisesti suunnittelua tukevia ohjelmistoja, virtuaalisen suunnittelun menetelmiä sekä teknologian integroinnin tuotteisiin. Lisäksi he osaavat soveltaa uusien teknologioiden kuten 3D-tulostamisen ja tekoälyn tuomia mahdollisuuksia osana tuotekehitystä. Suunnitteluteknologian opinnot tulevat jatkossakin pysymään ajanhermolla ja antamaan kattavat perusteet alan teknologioiden omaksumiseen sekä kannustamaan ennakkoluulottomiin kokeiluihin muotoilun ja teknologian rajapinnassa.

Lähteet

- Adobe (2020a). Kuvituksen nykytila. Haettu 3.6.2020 osoitteesta <https://www.adobe.com/fi/products/illustrator.html>
- Adobe (2020b). Luovuutta on kaikkialla. Nyt on myös Photoshop. Haettu 3.6.2020 osoitteesta <https://www.adobe.com/fi/products/photoshop.html>
- Adobe (2020c). Taittojen suunnittelun uusi vaihe. Haettu 3.6.2020 osoitteesta <https://www.adobe.com/fi/products/indesign.html>
- Autodesk (2020). 3D modeling and rendering software for design visualization, games, and animation. Haettu 3.6.2020 osoitteesta <https://www.autodesk.com/products/3ds-max/overview?support=ADVANCED&plc=3DSMAX&term=1-YEAR&quantity=1>
- Bare Conductive. (2020). University teacher and PhD student Emmi Harjuniemi & postdoctoral researcher Ting Pradthana Jarusriboonchai, ran a workshop as part of an e-textile course at the @universityoflapland [Instagram postaus]. Haettu 5.6.2020 osoitteesta https://www.instagram.com/p/B5Va2wyly4s/?utm_source=ig_web_copy_link
- Bowles, M. & Isaac, C. (2012). *Digital textile design* (toinen painos). Lontoo: Laurence King Publishing.
- Dufva, M. (2020, tammikuu). *Megatrendit 2020*. Sitran selvityksiä 162. Haettu osoitteesta <https://media.sitra.fi/2019/12/15143428/megatrendit-2020.pdf>
- DecoChrom (2020). Haettu 3.6.2020 osoitteesta <https://decochrom.com/>
- e_tekstiilit. (2020). Haettu 3.6.2020 osoitteesta https://www.instagram.com/e_tekstiilit/
- Hakkarainen, A.-K., Lukkari, L., Kalmari, H., Nikkinen T., Nuotio N. & Sarén (2019, marraskuu). Äly oi. Fab – Future, *Textile & Business – suomi, 2019(5)*. 18–27. Haettu osoitteesta https://issuu.com/suomentekstiilimuoti/docs/fab2_2019_issuu_5
- Harjuniemi, E. (2018, 7. toukokuu). Virtuaalivierailulle suunnittelukohteisiin. [blogikirjoitus]. Haettu 3.6.2020 osoitteesta <https://suunnitteluteknologisemmin.blog/2018/05/07/virtuaalivierailulle/>
- Harjuniemi, E. (2018, 9. marraskuu). Sincon Stagella tilasuunnitelmat. [blogikirjoitus]. Haettu 3.6.2020 osoitteesta <https://suunnitteluteknologisemmin.blog/2018/11/09/sincon-stagella-tilasuunnitelmat/>
- Harjuniemi, E., Colley, A., Ryttilahti, P., Li, H., Forest, J. & Häkikä, J. (2018a). Idle stripes shirt: ambient wearable display for activity tracking. Konferenssijulkaisussa *the 2018 ACM International Symposium on Wearable Computers (ISWC '18)* (s. 29–36). New York, Yhdysvallat: Association for Computing Machinery. DOI:<https://doi-org.ezproxy.ulapland.fi/10.1145/3267242.3267303>
- Harjuniemi, E. & Häkikä, J. (2018b). Smart Handbag for Remembering Keys. Konferenssijulkaisussa *the 22nd International Academic Mindtrek Conference (Mindtrek '18)* (s. 244–247). New York, Yhdysvallat: Association for Computing Machinery. DOI:<https://doi-org.ezproxy.ulapland.fi/10.1145/3275116.3275128>
- Harjuniemi, E. & Mikkola, J. (2018c). LinkedIn Learning -verkko-oppimisympäristö Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Teoksessa A. Raappana & M. Willman (toim.), *Design or die: luovasta osaamisesta uutta arvoa ja kilpailukykyä*. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisusarja, osa 46, Lahden ammattikorkeakoulu (s. 31–33). Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu.
- Harjuniemi, E., Colley, A., Ryttilahti, P. & Häkikä, J. (2020). IdleStripes shirt - wearable display of sedentary time. Konferenssijulkaisussa *the 9TH ACM International Symposium on Pervasive Displays (PerDis '20)* (s. 29–36). New York, Yhdysvallat: Association for Computing Machinery. DOI:<https://doi-org.ezproxy.ulapland.fi/10.1145/3393712.3395340>
- Harjuniemi, E., Johansson, M. & Pyrstöjärvi, P. (2019, toukokuu). *Co-teaching in Multidisciplinary Design Fields*. Poster esitely The Cumulus Rovaniemi 2019 conference “Around the Campfire - Resilience and Intelligence”, Rovaniemi, Finland. Haettu osoitteesta <https://www.cumulusrovaniemi2019.org/loader.aspx?id=4977f4de-45ad-4a5f-b3d3-ec7936db30e0>

Poron matkassa Sapporoon ja Shanghaihin

– poroiheisten tuotteiden kulttuurilähtöinen tuotesuunnittelu

Heidi Pietarinen ja Eija Timonen

Lapin matkailun johtotähti on poro. Pohjois-Suomessa on lukuisia yrityksiä, jotka valmistavat poron nahasta, sarvista ja luusta matkamauistoja, sisustustekstiilejä, vaatteita sekä erilaisia käyttö- ja koriste-esineitä. Poroiheiset tuotteet ovat syntyneet suomalaisesta kokemusmaailmasta, kuten suomalaisten tekeminä matkailutuotteina. Esimerkiksi suomalaisille on tyypillistä käyttää porontaljaa ryijyn tapaan sisustustekstiilinä seinällä, tehdä poronsarvista ja -luusta kynttilänjalkoja ja avaimenperiä, jalostaa poronlihatuotteita tai hyödyntää poroa elämysteollisuuden tuotteena Lapin matkailussa. Jo nopea vilkaisu Suomen Lapin matkamauistomyymälöihin osoittaa, että tällaisia tuotteita tarjotaan myös turisteille.

Turismin rooli ja matkamauistojen myynnin kaupallinen merkitys ovat kasvaneet pohjoisessa vuosi vuodelta. Siksi on syytä tarkastella, miten aasialaiset matkailijat vastaanottavat suomalaisia design-tuotteita ja miten niitä voidaan kehittää paremmin vastaamaan aasialaisten odotuksia. Tästä taustasta syntyi ajatus suomalais-japanilais-kiinalaisista työpajoista. Olemassa olevien yhteis-

työmahdollisuuksien takia päätimme aloittaa Shanghais- ta ja Sapporosta. Näin työpajojen kehittelyyn järjestyi kaksi varsin erilaista kohdetta. Ensimmäinen työpaja oli kahden viikon mittainen Tongi-yliopistossa Shanghaissa (2016), toinen neljän päivän intensiivityöpaja Sapporo City Yliopistossa (2018). Työpajoista vastasivat Lapin yliopiston professorit Heidi Pietarinen ja Eija Timonen sekä kohdeyliopistojen vastuuproffessorit, Gao Bo (Tongi) ja Masako Ueda (SCU).

Tässä artikkelissa kysymme, millaisia merkityksiä poroon liitetään aasialaisessa tuotesuunnittelussa sekä millaisin menetelmin nämä merkitykset saadaan näkyviksi. Lähestymme tuotesuunnittelua kulttuuri- ja materiaalilähtöisesti, jolloin pohdimme, miten kulttuurien välisissä vuorovaikutustilanteissa kulttuuriset erot tunnistetaan ja muutetaan tuotesuunnittelun voimavaraksi. Avaamme artikkelissa ensin työpajat, siellä käytetyt suunnittelu- ja työskentelymetodit sekä syntyneet tuotteet. Tuoteideat ja suunnitteluprosessit ovat samalla artikkelimme tutkimusaineistoa. Työpajakuvauksen jälkeen esittelemme analyysitavan sekä keskeiset tutkimus-

tulokset. Tulosten teoreettisena viitekehystenä käytimme kulttuurilähtöistä tuotesuunnittelua (Tilley & Tilley, 2006) sekä moniaistista materiaalien kokemusta (Bacci & Melcher, 2011). Tutkimus osoittaa, miten tuotteiden käyttötavat ja niihin sidoksissa olevat kulttuuriset käytännöt ovat keskeinen tekijä tuotteiden vastaanotolle ja houkuttelevuudelle.

Työpajat

Järjestimme työpajoja muotoilualan kandidaatti- ja maisteriopiskelijoille (yhteensä 22 opiskelijaa) Shanghaissa ja Saporossa. Työpajojen tavoitteena oli suunnitella paikalliseen kulttuuriin sopivia poroaiheisia tuotteita, sillä taustaoletuksemme oli, että materiaalit ja tuotteet saavat erilaisia merkityksiä erilaisissa kulttuureissa. Lähestyimme poroa moniaistisesti ja narratiivisesti. Opiskelijat saivat ensin kertoa poroihin liittyviä uskomuksia ja tarinoita. Tämän jälkeen annoimme opiskelijoiden tunnustella poron nahkaa ja luuta, maistella kuivattua poron lihaa ja kuunnella poron ääniä sekä kuvailla poroihin liittyvää värimaailmaa. Sen jälkeen opiskelijat saivat luonnostella poroaiheisia tuoteideoita. Tuoteideoita syntyi yli 180, joista he valitsivat 20 jatkokehittelyyn ja loppupresentaatioon viisi.

Moniaistisen suunnitteluprosessin tavoitteena oli saada yleiskuva porojen materiaalisesta kokemuksesta. Ryhmittelimme materiaaliset ominaisuudet viiteen ryhmään: näkö, tunto, kuulo, maku, haju. Esimerkiksi tuntokokemus tuotti meille tietoa siitä, millaisia tunteita poron karvaan, nahkaan, sarveen ja lihaan liittyi. Joidenkin aistikokemusten välille oli kuitenkin vaikea vetää selvää rajaa, sillä aistimukset olivat sidoksissa sekä toisiinsa että ympäristöönsä. Esimerkiksi hajut, vä-

rit, materiaalin pehmeys olivat yhteydessä ympäristön viihtyisyyteen ja esineisiin liitettyihin arvostuksiin.

Työryhmätyöskentelyn jälkeen teemoittelimme tuotteideat. Kiinnitimme huomiota ideoiden toistuvuuteen, käyttöfunktioihin, konteksteihin, suunnitteluelementteihin, kuten värit, pinta ja muoto, sekä kulttuurisiin erityispiirteisiin. Teemoittelun pohjalta löysimme neljä tuotekategoriaa, jotka esittelemme seuraavaksi. Lopuksi pohdimme, miten moniaistinen suunnittelu ohjaa tuotesuunnittelua. Tuotekategorioiden rajat eivät olleet aina selkeitä, sillä sama tuote saattoi sijoittua useampaan ryhmään. Esimerkiksi pieni ja viimeistelty vaatekoukku oli sekä arkinen käyttöesine että luksustuote.

Pieni ja viimeistelty

Sekä Shanghain että Sapporon yliopiston opiskelijat kehittivät pieniä, mutta viimeisteltyjä arkisia tuoteideoita, kuten tyyny, pitkävärtinen vaateripustin, tossut, naulakko, soppakauha, haarukka ja sateenvarjo poronsarvisella kädensijalla. Yhteistä näille oli arkinen käyttökonteksti, huomion kiinnittäminen pieniin yksityiskohtiin ja mittasuhteisiin. Esimerkiksi pitkävärtistä vaateripustinta ainakaan Suomessa ei käytetä juuri kotiloissa vaan pikemmin vaatekaupoissa. Kiinalaisissa suurkaupungeissa asunnot ovat usein pieniä ja säilytystilaa niukasti, siksi vaatteita säilytetään myös katon rajassa. Eräs shanghailainen opiskelija suunnitteli tällaisen pitkävärtisen vaateripustimen, jonka koukkuosa olisi tehty poron luusta. Näin tuotteesta tuli käytännöllinen, arkinen, helposti kuljetettava ja samalla muisto tehdystä matkasta Suomen Lappiin. Sapporo-työryhmässä kehiteltiin muun muassa poronkarvasivellin ja mopon istuinsuoja.

Kuva 1. Poronluusta tehty vaateripustin ja poronkarvalla päällystetty valvontakamera. Kuva: Heidi Pietarinen, 2020.

Viime vuosina on Suomessa kirjoitettu kiinalaisesta valvontakamerakulttuurista (ks. Pajari, 2017, 2019), jonka mukaan valvontakameroita on aseteltu kaikkialle ja ihmiset ovat tietoisia näistä. Näihin valvontakameroihin on aseteltu kasvojen tunnistusohjelmia, jolloin suuristakin ihmismassoista voidaan erottaa yksilöitä. Osa valvontakameroista on myös naamioitu esimerkiksi linnuiksi. Valvontakulttuurin läsnäolo tuntui olevan kiinalaisille opiskelijoille niin itsestään selvää, että shanghailaisessa työryhmässä eräs opiskelija suunnitteli poronkarvalla päällystetyn valvontakameran. Meistä suomalaista kurssinvetäjistä näytti, että valvontakulttuurin tuotteita tarjottiin samanaikaisesti peiteltyinä ja toisaalta design-tuotteina.

Pieni ja viimeistely muotoilu ei kuitenkaan voi yksinään olla riittävä kriteeri tuotteiden suunnittelulle ja käyttönotolle. Japanilaiset, eritoten hokkaidolaiset suosivat pohjoismaalaisia brändejä ja luonnonläheisiä ja puisia design-tuotteita. Ne koetaan laadukkaiksi ja pohjoismaiselle designille ominaisiksi erityisesti niiden vahvojen ja lämpimien värien takia. Tällaisia värejä on helppo so-

vittaa pieniin ja yksinkertaisiin japanilaisiin asuntoihin. Pohjois-Japanissa panostetaan myös talvisiin ja sisäkäyttöön tarkoitettuihin sisustustuotteisiin, mutta lyhyelle kesäajalle tarkoitettujen tuotteiden kohdalla säästetään. (Kikuchi, 2018.) Kenties tästä mieltymyksestä oli kaikuja myös sapporolaisessa työryhmän suunnittelemissa tuotteissa, kuten talvitekstiili-ideoissa.

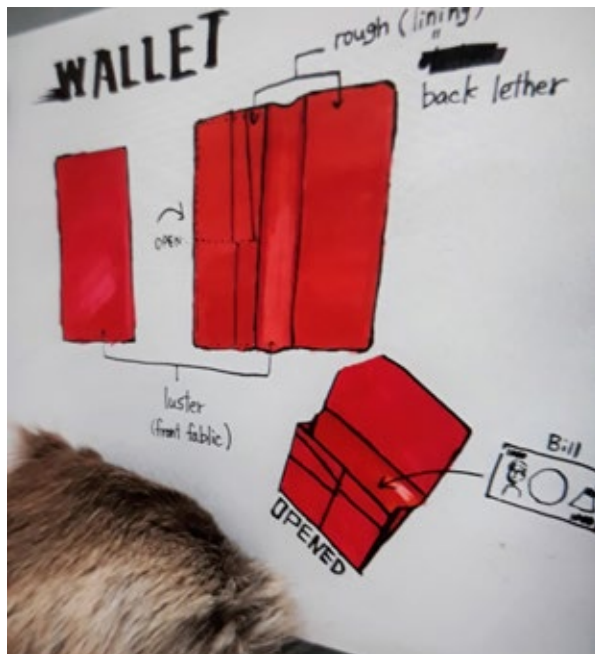
Toisin kuin Suomessa, sapporolaiset opiskelijat eivät kokeneet kokonaista porontaljaa viimeistellyksi sisustustuotteeksi vaan tarkastelivat sitä pikemminkin materiaalisena lähtökohtana suunnittelulle. Kokonainen porontalja levitettyinä sapporolaisen luokkahuoneen pöydälle aiheutti lähinnä ihmetystä. Sitä kosketeltiin, ihmeteltiin sen karkeutta ja karvan rakennetta. Vain yksi opiskelija suunnitteli poronkarvaisen sängyn peitteen tai tyynyn.

Pitkälle työstettynä materiaalina poronnahka voi muuttua kaupunkikulttuurissa ylellisyystuotteeksi. Kun poron nahka värjätään, siinä manifestoituvat muun muassa käsitemarit työstetty–työstämätön, synteettinen–luonnollinen. Nämä käsitemarit yhdistettynä kulttuurisiin koodeihin väreistä ja materiaaleista siirtävät

värjätyn poronnahan materiaalina ylellisyys- tai erityis- tuotteiden kategoriaan.

Erottautuminen

Molemmissa työryhmissä tuotettiin tuoteideoita, jotka perustuivat erottautumiseen materiaalisilla valinnoilla. Tällaisia tuotteita olivat esimerkiksi poronkarvaiset kuulokkeet, kukkarot, kynät ja lompakot. Sapporo-työryhmässä eräs opiskelija suunnitteli kukkaron (*gamagchi*), jonka värit ja laskokset vastasivat kimonojen kerroksellista pukeutumista ja värikoodeja. Japanilaiset osasivat kimonojen väri-

Kuva 2. Punaisesta poronnahasta erityisesti virkamiehille suunniteltu lompakko. Kuva: Heidi Pietarinen, 2020.

en ja kerroksellisuuden perusteella yhdistää kukkaron sitä vastaavaan kimonoon. Näin pienellä rahakukkarolla oli toisaalta vahva sidos japanilaiseen kulttuuriin ja kulttuuriin koodeihin ja toisaalta materiaalivalinnan takia viittaus luksukseen. Värit ja laskokset kertoivat, että kyseessä on miesten kolikkokukkarot.

Kukkaron suunnitellut opiskelija suunnitteli myös punaisesta poronnahasta tehdyn lompakon. Työryhmäläisten mukaan punainen väri viesti rohkeudesta ja voimasta, materiaali luksuksesta. Lompakko oli tarkoitettu erityisesti virkamiehille, joiden työasu on varsin yhdenmukainen niin Japanissa kuin Kiinassa. Tässä ympäristössä laukusta tai puvun taskusta punaisen lompakon esiin ottaminen on varsin voimakas ja rohkea ele. Erottautumista korostaa vielä se, jos lompakko hinnoitellaan kalliiksi ja siitä otetaan vain pieni erikoispainos.

Erottautuminen liittyykin kiinnostavalla tavalla luksukseen. Perinteinen luksus on helposti tunnistettavissa materiaalivalintojen takia, mutta moderni luksus perustuu kimaluksen sijaan räätälöityihin hyvinvointipalveluihin, yksilöllisesti valittuihin materiaaleihin ja väreihin (Bevolo, Gofman & Moskowitz, 2011). Poronahkainen, mukana kuljetettava wc-istuimen suoja sekä poronahkainen, rohkean punainen lompakko edustavat tätä tyyli- ja luottamuksella.

Matkailun kasvamisen myötä poroihin liittyvät kulttuuriset näkökulmat ovat ajankohtaistuneet. Matkailijat odottavat design-tuotteiden vastaavan omia kulttuurisia konventioitaan sekä samalla heijastavan kohdepaikan erityisluonnetta. Mutta eurooppalainen ja aasialainen luksus eroaa merkittäväällä tavalla toisistaan. Lähi-idässä ja Kiinassa arvostetaan lopputuloksen luksusta, eli sitä, että raha näkyy. Aasialaisille rikkaille luksus on usein sekä erottautumista että kulttuuriin

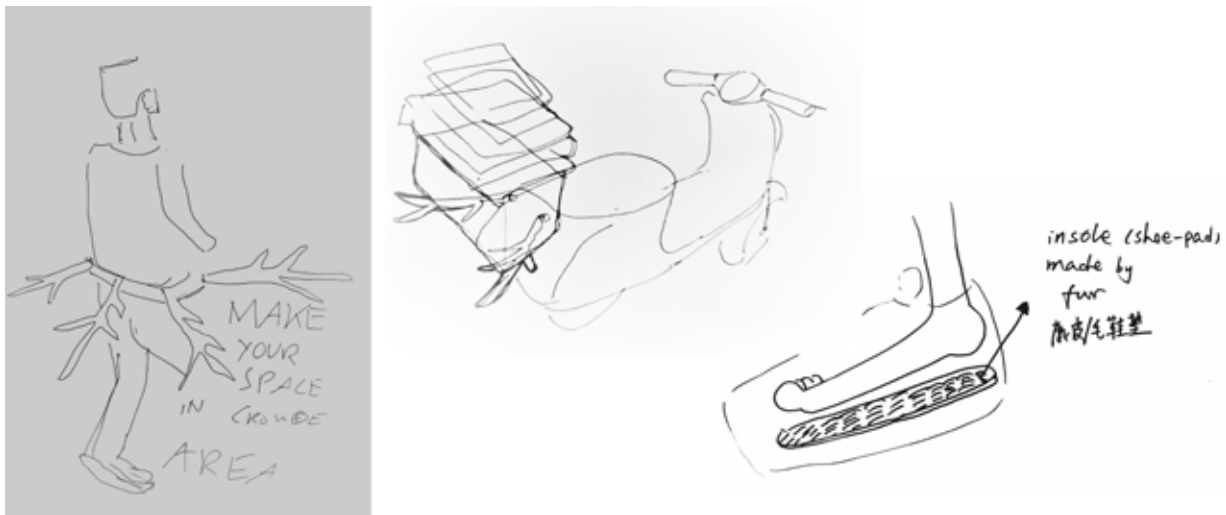
vahvasti kuuluvaan ryhmään sulautumista. Yhdysvalloissa vaurautta saa näyttää, sillä se on merkki Jumalan suosiosta ja yksittäisen ihmisen ahkeruudesta. Pohjoismaissa taas ei ole tapana rehennellä. Kalliin drinkin voi juoda, kunhan se tarjotaan ”olohuoneessa”. (Mattila, 2018.) Poron materiaalisissa, ja erottautumiseen perustuvissa tuotteissa ja tuoteideoissa kiinnostavaa on myös arkisten esineiden estetisoituminen, huomion kiinnittäminen esineiden ulkoiseen olemukseen ja muotoon (Sederholm, 2008, s. 32).

Suomessa tehtyjen erottautumiselle perustuvien matkamuistojen ja lahjojen tuleekin sovittaa yhteen nämä erilaiset luksukseen liittyvät erot, niin kulttuuriset kuin ajallisetkin erot. Parhaimmillaan tuote, joka samanaikaisesti erottaa ja liittyy, voisi olla tällainen uusi tuote. Esimerkkinä tästä voivat olla poronahkaiset kuulokkeet. Ne liittyvät käyttäjän kiinalaiseen kuulokkeita käyttävään

nuorisoon, mutta samalla kertovat, että henkilöllä on ollut varaa matkustaa Lappiin ja hankkia elämyksellisiä ja uniikkeja kokemuksia. Tässä toteutuisi myös nykyluksukselle oleellinen piirre: enää ei riitä, että lopputuote on luksusta, vaan tuotantoketjun ja siihen liittyvien tarinoiden (tässä porotarinoiden) tulee olla luksusta (Mattila, 2018).

Tilanotto

Erityisesti shanghai-laiset opiskelijat suunnittelivat erilaisia poron sarvista tehtyjä tuotteita, joilla voi ottaa tilaa ruuhkassa tai varjella yksityisyyttään. Esimerkkeinä tällaisista tuotteista ovat skootterin perään asennettavat sarvet, ruuhkassa käytettävä sarvivyö, jolla pitää muut matkustajat metroissa loitolla tai poron sarvista tehty aita. Näissä suunnitelmissa huomio kiinnittyy sarvien aggressiiviseen luonteeseen.

Kuva 3. Henkilökohtaisen tilan haltuunottoa. Kuva: Eija Timonen, 2020.

Suurkaupunkien asukkaat ovat kehittäneet runsaasti erilaisia etäisyyden ottamisen tapoja. Yksi tällainen on upoutuminen omaan äänimaailmaan kuulokkeiden avulla tai keskittyminen kännykkään ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin. Tällöin kuulokkeet, kirjat, kännykät mahdollistavat mentaalisen tilan oton. Mutta aina tämä mentaalinen tilanotto ei riitä vaan tarvitaan myös fyysistä etäisyyttä. Se voidaan ottaa valtaamalla tilaa naapuripenkiltä, meluamisella ja muilla etäännyttävillä käyttäytymisen piirteillä. Myös opiskelijoiden suunnitelmat sarvivyöstä tai skootterin perään liitettävistä sarvista toimivat samalla lailla. Tuotteet viestivät ”pysy poissa”. Ne myös toimivat keppien ja nuijien kaltaisina työkaluina, joilla taistellaan vallas- ta ja tilasta. Tuotteiden aggressiivinen luonne pehmenee tai tulee hyväksytyimmäksi niiden edustamien design- ja elämyksellisyysarvojen takia. Kuitenkin vasta tuotteiden käyttötapa ja koko yhdistettynä kulttuurisiin koodeihin toisten koskemisesta ja lähestymisestä määrittävät tuotteen käytön hyväksyttävyyden. Tilan jakaminen yksityiseen ja yleiseen on monessa mielessä ongelmallinen, sillä yleinen tila merkitsee tilanteen mukaan monia eri asioita (de Backer, Melgaco, Varda, ym., 2016, s. 2). Tiläksitys vaikuttaa myös siihen, suhtaudutaanko poronsarviin vyötäröllä esimerkiksi humoristisesti, pelokkaasti, väistelevästi vai välitöntä puuttumista vaativaksi toiminnaksi.

Poronsarvet kaupunkiympäristössä tuovat näkyviin myös luonnon ja kulttuurin rajan. Tämä raja on kulttuuri- ja aikasidonnainen. Se mikä toiselle edustaa palaa vaarallista, villiä luontoa, voi toiselle olla osa kulunutta kaupunkipuistoa. Opiskelijat eivät maistaneet poron lihaa mielellään ainakaan tutussa kotiympäristössä, jollaiseksi laskimme opiskelijoiden kotiyliopiston. Mutta samanaikaisesti poron karva, poron nahka työstettävänä materiaalina koettiin innostavaksi. Vertauskuvallisesti

poroon syötävänä materiaalina liittyi vieraan pelkoa ja lumoa. Vieraan torjunta voi olla ihmiselle luonnollinen reaktio, ja siksi myös tuotesuunnittelussa onkin syytä pohtia, millaisia oletuksia luonnollisuuden käsitteeseen liittyy (ks. Löytty, 2005, s. 95–96).

Poronsarvet kaupunkiympäristössä tuo näkyviin myös jaon ihmisen ja eläimen välillä. Myös tämä jako on kulttuuri- ja aikasidonnainen. Tuotesuunnittelun näkökulmasta oli kiinnostavaa, että opiskelijat eivät suunnitelleet tuotteita, joilla olisi suojauduttu eläintä vastaan, vaan poroiheisilla tuotteilla rakennettiin suojia ihmisryhmien välille sekä sääolosuhteita vastaan. Opiskelijat suunnittelivat poron vuodasta muun muassa sadesuojan, kylmyyttä torjuvat alushousut ja kenkien lämmikkeet. Huomiomme kiinnittyi erityisesti siihen, että suoja rakennettiin ihmisryhmien välille eikä ihmisten ja eläimen välille. Tämä kenties johtuu siitä, että ruuhkaisissa kaupunkikulttuureissa ihmismassojen tuottama stressi on suuri. Eläimet vuorostaan sijoittuivat kaupunkien takaiseen periferiaan tai yksilöityinä hellyttävänä lemmikkeinä.

Huumori ja hassuttelu

Huumori ja hauskanpito ovat keskeisiä keinoja käsitellä kulttuurisia jännitteitä. Niiden avulla voidaan myös tarkastella ongelmia yllättävistäkin näkökulmista (Hieta- lahti, 2015). Japanilaiset opiskelijat tuottivat tuote-ehdotuksia, joissa yhdistyivät jokin vakava yhteiskunnallinen ilmiö ja huumori. He suunnittelivat muun muassa porokarvaisen hengityssuojaimen ilmansaastumista vastaan. Hengityssuojaimia käytetään aasialaisessa kulttuurissa laajasti ehkäisemään influenssan ja muiden hengitysilman kautta leviävien tautien eteneminen. Tässä mie-

lessä hengityssuojaimille on kulttuurinen tilaus. Mutta poronkarvainen hengityssuojain ei ole kertakäyttötuote vaan pitkään käytettävä ja muistutus pohjoisten alueiden lämpenemisestä sekä niihin liittyvien elämäntapojen katoamisesta. Suunnittelemalla jotain yllättävää ja jopa mahdotonta tuote sai uusia merkityksiä ja käyttötapoja. Poronkarvainen hengityssuoja muistuttaa myös siitä, että jos äärisääliöt yleistyvät, hengitysilma voi ajoittain käydä liian kylmäksi hengittää suoraan ja se on lämmitettävä ensin.

Huumorin sekä myös fiktion hiittäminen tuotesuunnitteluun loi suunnittelutilanteisiin vapaan ilmapiiriin. Se mahdollisti nopean, kontrolloimattoman ideoinnin pelkäämättä naurunalaiseksi tulemistä. Kun huumori

kehysti suunnitteluhetkiä, opiskelijat pystyivät nauramaan itselleen ja toisilleen ilman kasvojen menetystä. Huumorin rinnalla suunnittelun lähtökohtana saattoi olla myös pelkkä yhteisesti jaettava ilo tai pelillisuus. Tästä olivat esimerkkeinä poronkarvaiset vuorovaikutteiset pelikuutiot, poron luusta tehdyt miekat, poronkarvainen skeittilauta tai naamio.

Moniaistisen luonnostelun merkitys tuotesuunnittelussa

Opiskelijoiden tuotesuunnitteluideat olivat toisaalta humoristisia, toisaalta totisia. Monissa tuoteideoissa oli huumorin sävyttämä pintakerros, mutta samalla ne poh-

Kuva 4. Hassuttelu ja huumori osana tuotesuunnittelua. Kuva: Eija Timonen, 2020.

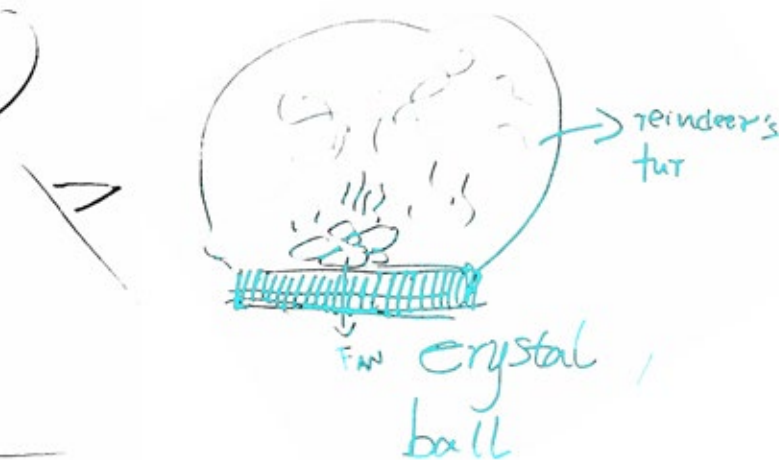
tivat vakavasti yhteiskunnallisia ongelmia, kuten ylikansoitusta, ruuhkia ja saasteita. Erityisen riipaisevana tämä näyttäytyi ekskurssiolla shanghailaisessa asuinkorttelissa. Eräessä talossa oli vuotavat kaasuputket rapukäytävässä, jonka asukkaat kokivat häiritsevänä hajuhaittana ja turvallisuusriskinä. Opiskelijoiden ratkaisuna oli päällystää rapussa näkyvät putket poronkarvalla. Näin putkista tulisi kauniit ja eristävät. Tämä poronkarvasuojus suojelisi myös rappukäytävän kukat kaasuhaittojen aiheuttamilta kuolemilta. Kiinalaisten opettajien ja opiskelijoiden mielestä tämä nähtiin designin liittyvänä kysymyksenä, eikä turvallisuuteen liittyvänä ongelmana. Kulttuuriset haasteet kohtasivat konkreettisella tasolla ja ymmärsimme, että porosta suunniteltavien tuotteiden

suunnittelussa on tunnistettava kohdekuulttuurin arvoja ja käytänteitä monella tasolla.

Kulttuuri- ja materiaalilähtöinen tuotesuunnittelu ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa, sillä materiaalit tulevat tulkituiksi aina tiettyssä kulttuurisessa kontekstissa ja materiaalien saatavuus vuorostaan ohjaavat kulttuuria. Mutta materiaali- ja kulttuurilähtöinen tuotesuunnittelu eroavat lähtökohdiltaan toisistaan. Kulttuurilähtöinen tuotesuunnittelu lähtee humanistisen, kulttuurilähtöisen tutkimuksen tavoin ihmisistä, heidän arvoistaan, toimintatavoistaan ja tuotteiden merkityksellistämistävoista, kun taas materiaalilähtöisen tuotesuunnittelun pääpaino on suunniteltavan materiaalin fyysisissä ja fyysikaalisissa ominaisuuksissa (Tilley & Tilley, 2006).

Lähtökohtamme moniaististen ja materiaalisten tuotesuunnitteluworkshopien järjestämiselle oli yhdistää kulttuurinen ja materiaallinen tuotesuunnittelu, sillä aistimisen ja aistihavaintojen tulkinta on kulttuurisidonnaista. Näemme sitä, mitä olemme oppineet näkemään. Mutta kulttuurin tuntemus ei yksinään riitä, sillä tuoteideat eivät etene ideointipöydältä, mikäli idea ei ilmennä myös valmistamiselle välttämättömien materiaalisten ehtojen tunnistamista. Vaikka materiaalin käyttö on kulttuurisidonnaista, materiaalin ominaisuudet, kuten karvan luonne, nahan taipuisuus, sarviluun kovuus ja värisävyt ovat määrävissä asemassa tuotteen valmistamisprosessissa.

Moderniin aasialaiseen kulttuuriin liitetään pitkälle viety digitalisoituminen. Yllättävää oli, että kaupunkikulttuurissa elävät nuoret shanghailaiset ja sapporolaiset opiskelijat liittivät poroiheisiin tuoteisiin suhteellisen vähän korkeaa teknologiaa. Tuoteideat liittyivät ensisijaisesti kodin estetiikkaan, sisustamiseen, hyvinvointiin ja vapaa-aikaan. Kysymykset, ohjasiko moniaistinen ja

materiaalinen tuotesuunnittelumetodimme tällaista tuotesuunnittelua ja syntyivätkö tuoteideoiden sisällöt poroon liitetystä mielikuvista, jäivät avoimiksi. Poron karvan silittäminen ja poronlihan maistaminen synnyttivät elämyksen, jota ei ensimmäisenä liitetä korkeaan teknologiaan vaan hyvinvointiin ja kehollisuuteen.

Matkailun kasvamisen myötä poroihaiset matkailutuotteet ja poroihin liittyvät kulttuuriset näkökulmat ovat ajankohtaistuneet. Matkailijat odottavat design-tuotteiden vastaavan omia kulttuurisia konventioniaan sekä samalla heijastavan kohdepaikan erityisluonnetta. Tuotteessa tulee siis olla riittävästi tuttuja elementtejä, mutta jotain lisää, kuten eksotiikkaa tai luksusta. Esimerkkinä tällaisesta on tuote, joka liittyy Japanissa arvostettuun pohjoismaiseen elämäntapaan ja

designiin, mutta samalla se on helposti laitettavissa esille tai otettavissa käyttöön japanilaisessa tai kiinalaisessa kodissa. Katonrajasta otettavien vaatteiden poronnahkaista kookunpäättä tuskin olisi syntynyt pohjoismaisessa tuotesuunnitteluryhmässä tai kukkaroa, jonka värit olivat koodattu sen yhteydessä käytettävään kimoonon. Elämäntapaan voi liittyä useita kimonoita, näin myös useita lompakoita. Tällöin poronnahkainen tuote ei olekaan vain yhteen käyttökontekstiin suunniteltu vaan sidottu tuotteen elinkaareen. Suomessa tehtyjen erottautumiselle perustuvien matkamuistojen ja lahjojen tulisi sovittaa yhteen kulttuuriset erot. Parhaimmillaan tuote, joka samanaikaisesti erottaa ja liittyy, kuten poronnahkaiset kuulokkeet, vaatekoukku ja lompakko, voisivat olla tällaisia uusia tuotteita.

Lähteet

- Bacci, F. & Melcher, D. (2011). *Art and the senses*. Oxford: Oxford University Press.
- Bevolo, M., Gofman, A. & Moskowitz, H. R. (2011). *Premium by design: How to understand, design and market high end products*. Farnham: Ashgate.
- de Backer M., Melgaco, L., Varda, G. & Menichelli F. (2016). *Order and conflict in public space*. Studies in Crime and Society. London: Routledge Taylor & Francis Group.
- Hietalahti, J. (2015). Laughing at oneself: on the new social character. *Studies in Social and Political Thought*, 25, 116–131. Haettu, 18.6.2020, <http://journals.sussex.ac.uk/index.php/sspt/article/view/30>
- Kikuchi, T. (2018). *Hokkaidon ja Pohjoismaiden väliseen suhteeseen liittyen, Daimaru Sapporo astia- ja keittiöpöällikkö Tokomo Kuchi* [Luentodiat]. Maaseudun mikro- ja pienyritysten kansainvälisten valmiuksien edistäminen 2017–2019. Rovaniemi: Taito Lappi.
- Löytty, O. (2005). Kuka pelkää mustavalkoista miestä? Toiseuttavan katseen rajat. Teoksessa O. Löytty (toim.), *Rajanylityksiä. Tutkimusreitit toiseuden tuolle puolen* (s. 87–102). Helsinki: Gaudeamus.
- Mattila, P. (2018). Luxury 2.0. – *Aalto.EE*. Haettu, 18.6.2020, <https://www.aaltoee.com/aalto-leaders-insight/2018/luxury-2.0>
- Pajari, K. (2019). Kiinan pimeä reuna Helsingin Sanomat 29.3.-4.4.2019. Haettu, 18.6.2020, <https://dynamic.hs.fi/2019/uiguurimuslimit/>
- Pajari, K. (2017). Kiina himoitsee teknologiaa, joka tunnistaisi jokaisen ihmisen kolmessa sekunnissa valvontakamerasta – Hanke on valtava tietoturvariski, sanoo professori. Helsingin Sanomat 23.10.2017. Haettu, 18.6.2020, <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000005420311.html>
- Sederholm, H. (2008). Kansanestetiikan ja taiteen kohtaamisia. Teoksessa S. Knuuttila & U. Piela (toim.), *Kansanestetiikka* (s. 32–42). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tilley, C. & Tilley, C. (2006). *Handbook of material culture*. London: Sage.

Tekstiilitaiteen opetus murroksessa

Jenni-Liisa Yliniva ja Ritva Jääskeläinen

Tarkastelemme tässä luvussa tekstiilitaiteen opetuksen kehittymistä Lapin yliopiston tekstiili- ja vaatetusalan koulutusohjelmassa opetussuunnitelmauudistusten ja kevään 2020 poikkeustilan valossa sekä kansallisessa tekstiilialan koulutuksen kontekstissa. Lopuksi visioimme aiheen tulevaisuuden näkymiä. Tekstiilitaidetta on voinut opiskella yksittäisinä opintojaksoina Lapin yliopiston tekstiili- ja vaatetusalan koulutusohjelmassa aiemminkin, mutta laajemmat tekstiilitaiteen sivuaineopinnot saivat muotonsa lukuvuoden 2014–2015 opetussuunnitelmauudistuksen aikana. Nykyinen sivuaine on pyörinyt syksystä 2016 lähtien. Keskitymme sivuaineen tärkeimpiin sisältöihin ja teemoihin sekä muutoksiin sen alkutaipaleella.

Taustaa

Nykytekstiilitaide on kulkenut pitkän tien saavuttaakseen asemansa osana suomalaista taidetta. 1970-luvulla tekstiilitaiteen kentässä alkoi tapahtua muutoksia: tekstiilitaiteilijat halusivat vapautua perinteisestä käsityöstä ja taidekäsityöstä rikkomalla rajoja muotojen, materiaalien ja tekniikoiden suhteen. Yksi muutoksen alullepanijoista oli Kirsti Rantanen (1930), joka kuuluu 1900-luvun merkittävimpiin tekstiilitaiteilijoihimme. Hän toi perinteisten ryijyjen ja kuvakudosten rinnalle monumentaaliset tarinalliset tekstiiliveistokset, joiden muoto

ja materiaali ovat samanarvoisia tekniikan kanssa. (Designmuseum, 2020.) Tekstiilitaide hyväksyttiin Suomessa taiteen lajiksi 1980-luvulla, jolloin sitä alettiin tilata yhä useammin myös julkisiin tiloihin (Veräjänkorva, 2006, s. 10). Nykypäivän tekstiilitaide näyttäytyy luontevana ja ilmaisuvoimaisena osana taidetta monipuolisen tekniikkansa ja konseptinsa ansiosta (Aarras, 2012, s. 5).

Tekstiilitaiteilija ja professori emerita Päikki Prihan mukaan (2014) tekstiilitaiteen, -suunnittelun ja -teollisuuden perinnettä ei sovi unohtaa, sillä se on osa suomalaista kulttuuria ja muotoilua. Tekstiilit ovat osa identiteettiämme sisältäen muistoja ja viestejä historiastamme ja juuristamme. (Priha, 2014.) Kuvataiteilija Hannu Castrén (2006) pohtii teoksessa *Kädet ja kaikki* nykytekstiilitaiteen mahdollisuuksia. Hänen mukaansa käsitteet *käsityö* ja *taito* on kuvataiteissa jätetty taiteilijan ateljeekäyttöön, kun taas tekstiilitaiteessa kaikki perustuu vuosisataiseen käsien taitoon. Ilman opittua ja hiottua taitoa eivät taiteellinen lahjakkuus ja yksilöllinen vapaus voisi tulla esiin. Castrénin mukaan perinteisen taidon ansiosta nykytekstiilitaiteessa kaikki on mahdollista. (Castrén, 2006, s. 7.) Lappilaisista tekstiilitaiteilijoista Elsa Montell-Saanio (1926–2019) tunnetaan perinnetekstiilin, raanun uudistajana. Hänen elämäntyötään viitoitti niin Lapin luonnon ja kulttuurien ymmärrys kuin hänen sukunsa vuosisatainen värjäystaitokin. Montell-Saaniion raanuihin kiteytyy lappilaisen raanupe-

rinteen perinpohjainen tuntemus peräpohjalaisten raanujen symmetriasta kolttasaamelaisten vapaamuotoisiin raanuraitoihin. (Tenkama & Ylimartimo, 1998.)

Tekstiilitaiteen koulutus Suomessa on perinteisesti keskittynyt Etelä-Suomeen. Taideteollisuuskeskus-koulussa, Ateneumin tiloissa toimi kutomataiteen osasto vuodesta 1929 vuoteen 1949, jolloin se siirtyi osaksi Taideteollisen oppilaitoksen päiväkoulua. Taideteollisessa oppilaitoksessa tekstiilitaidetta pidettiin ”koristetaiteen upeimpana alana” ja opinnoissa painottui teollisuuden suuntaava suunnittelu. (Priha, 2009, s. 9–73.) Vuodesta 1973 vuoteen 2009 tekstiilitaiteen pääainetta opetettiin Taideteollisessa korkeakoulussa ja sittemmin Aalto-yliopistossa, jossa tekstiilitaide kuitenkin kutistui tekstiilisuunnittelun sivuaineeksi muodin pääaineen alla vuonna 2014 (Priha, 2009, 2014). Myös Helsingin yliopiston käsityötieteen laitoksella opetetaan ja tutkitaan tekstiilialaa ja -taidetta. Muualla Suomessa tekstiilialaa on opetettu kotiteollisuuskouluissa ja sittemmin käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksissa sekä ammattikorkeakouluissa. Tunnettu tekstiilialan oppilaitos oli käsityökouluksi vuonna 1885 perustettu Wetterhoffin käsi- ja taideteollisuusoppilaitos Hämeenlinnassa. Sen perintöä jatkaa nykyisin Hämeen ammattikorkeakoulu, jonka älykkään ja kestävä muotoilun koulutusohjelmassa voi opiskella jalkine-, vaatetus-, lasi- ja keramiikkamuotoilua (Laurikainen & Niemelä, 2019). Pohjoisessa Tervolan kotiteollisuuskoululla oli merkittävä tehtävä peräpohjalaisten nukkaräänimallien tallentajana ja uudistajana (Ylimartimo, 1999, s.14–15).

Tekstiilitaidetta Lapin yliopistossa

Lapin yliopistossa tekstiilisuunnittelua on voinut opiskella vuodesta 1996, kun Rovaniemen taide- ja käsiteol-

lisuusoppilaitoksen tekstiili- ja vaatetusalan opinnot liitettiin osaksi taiteiden tiedekuntaa. Tekstiilisuunnittelun koulutusala muuttui sisustus- ja tekstiilimuotoilun suuntautumisvaihtoehdoksi vuonna 2011. Tekstiilitaiteen sivuaineopinnot rakennettiin lukuvuonna 2014–2015 opetussuunnitelmauudistuksen yhteydessä. Haasteeseen tartuttiin professori Kristiina Hännisen johdolla, sillä tekstiilitaiteen opetus nähtiin tärkeäksi ja sen pelättiin Suomessa hiipuvan koulutusten lakkauttamisten ja supistumisien myötä. Aiemmin sisustus- ja tekstiilimuotoilun opinnoissa yksittäiset tekstiilitaiteen opintojaksot tarjosivat opiskelijoille mahdollisuuksia vapaampaan taiteelliseen ilmaisuun kaupallisen sisustus- ja tekstiilimuotoilun ohella. Halusimme tarjota sivuaineopinnot, jotka painottuisivat opiskelijan oman ilmaisun ja taiteellisen ajattelun kehittämiseen ja tekstiilin perinteen sekä monipuolisten tekstiilitekniikoiden ja materiaalien hyödyntämiseen osana nykypäivän tekstiili-ilmaisu.

Tekstiilitaiteen sivuaineen opetus käynnistyi syksyllä 2016 professori Heidi Pietarisen johdolla. Sivuaineen johdantoluennoilla opiskelijat ovat tutustuneet tekstiilitaiteen maailmaan useasta eri näkökulmasta. Luennoitsijoina ovat toimineet Heidi Pietarinen, Piia Pyrstöjärvi, Ritva Jääskeläinen ja Jenni-Liisa Yliniva sekä vierailevat luennoitsijat, kuten tekstiilitaiteilija ja professori Hanna Wojdala-Markowska Puolasta. Studiotyöskentelyn ja produktioiden ohjauksesta ovat vastanneet Ritva Jääskeläinen ja Jenni-Liisa Yliniva. Ensimmäisenä lukuvuonna pieni, mutta innostunut ryhmä sisustus- ja tekstiilimuotoilun, vaatetussuunnittelun sekä graafisen suunnittelun opiskelijoita toimi pioneereina. He syventyivät antaumuksella tekstiilitaiteen analysointiin, uusiin ja perinteisiin tekstiilitekniikoihin sekä oman ilmaisunsa kehittämiseen valitsemiensa teemojen pa-

rissa. Käsiteltyjä aiheita olivat muun muassa sisäinen kauneus, luontosuhde ja Hiroshiman pommituksen muistovuosi. Uusi sivuaine aloitti antoisan opetus- ja kehittämistyön tekstiilitaiteen parissa. Keskustelut opiskelijoiden kanssa ja studiotyön ohjaaminen ovat tuoneet myös jatkuvaa sytykettä opettajien omaan taiteelliseen toimintaan.

Teemoja ja ilmaisua

Pilottivuoden jälkeen päätimme valita sivuaineeseen vuosittain yhteisen kantavan ja ajankohtaisen teeman tai näkökulman, mikä helpottaisi työskentelyyn tarttumista, alkuideointia ja valintojen tekemistä. Teema kulkee mukana koko sivuaineopintojen ajan, jolloin opiskelijoilla on mahdollisuus perehtyä siihen syvällisesti. Annetut teemat johdattelevat opiskelijoita tutkimaan aihetta ja etsimään omakohtaisia merkityksiä sekä pohtimaan teemaan liittyviä yhteiskunnallisia asioita. Teema voi ohjata ilmaisun kehittymistä tiettyyn suuntaan, sillä tekstiilimateriaalien ja tekniikoiden valinnoilla on merkityksensä teeman tulkinnan keinoina. Suomen kielessä tekstiilitermeillä on usein kaksoismerkitys, ja tekstiilin kielellä voidaankin hyvin kuvata mitä erilaisempia aiheita, ajatuksia ja tunteita.

Tekstiili-ilmaisulla tarkoitamme tekstiilin keinoin tapahtuvaa ilmaisua, joka on läheistä sukua kuvataiteen ilmaisulle sekä käsityöllistäiteelliselle ilmaisulle. Kuvataiteen ilmaisusta tutut väri, muoto ja pinta saavat seurakseen tekstiilitekniikat ja -materiaalit, jotka Kirsti Rantasen sanoin “(...) oivalletaan ilmaisun välineiksi, joiden tehtävä on nöyrästi palvella taiteellista päämäärää.” (Rantanen, 1986, s. 52). Käsityön pedagogiikan dosentti ja yliopistonlehtori Seija Karppinen ku-

vaa väitöskirjassaan (2005), kuinka käsityöllistäiteellinen ilmaisu kehittyy luovan prosessin aikana. Tunteet, näkemykset, kokemukset ja opitut asiat konkretisoituvat materiaalien ja työtapojen kautta, jolloin asiat muuttuvat merkityksellisiksi itselle, yhteisölle ja yhteiselle kulttuurille. Ilmaisun avulla voidaan ottaa kantaa vallitseviin tilanteisiin ja tunnelmiin sekä tuoda esille sellaista, mikä muutoin ei tulisi esiin. (Karppinen, 2005, s. 161, 164.)

Tekstiilitaiteen opinnoissa opiskelijat tutustuvat tekstiili-ilmaisun keinoihin erilaisten työpajojen ja luentojen kautta. Perinteisten tekstiilitekniikoiden lisäksi tutuksi tulevat kudotun ja painetun tekstiilin erikoismenetelmät (kuva 1.) sekä muun muassa paperitekstiilin valmistus, kuvansiirto kankaalle ja vapaa konekirjonta. Tekstiilitaiteeseen mielletään usein pehmeät materiaalit, mutta tänä päivänä materiaalit ja tekniikat voivat olla lähes mitä tahansa. Esimerkiksi Jenna Marttilan teoksessa *Puun alla* (2018) tuohet ja paperinarut ristitelevät palttinasidoksella muodostaen mielenkiintoista pintaa. Teos oli esillä Tiedekeskus Pilkkeessä vuonna 2018 (Marttila, 2018). Marttilalle polttopuista irrotettu tuohi oli luonteva materiaalivalinta uusiutuvana ja maatuvana luonnontuotteena. Eettisyys ja ekologisuus näyttäytyvät tärkeinä arvoina opiskelijoiden työskentelyssä ja materiaalivalinnoissa. Usein esiin nousee myös kysymys tekstiilitaiteen loppukäytöstä, jos teos ei päädy taidegallerian kokoelmiin tai julkisen tilan taiteeksi. Yksi keino on purkaa teos ja hyödyntää materiaalit uudelleen.

Kuva 1. Petra Nurmela ja Jutta Luukkonen maalaavat painoseuloille *Kokeileva tekstiili-ilmaisu* -opintojakson työpajassa painokangasstudiossa, 2019. Kuva: Jenni-Liisa Yliniva.

Kuva 2. Eveliina Muotkavaara, *Hämäränpää*, 2019. Kuva: Ritva Jääskeläinen.

Tilan ja tarinoiden taidetta

Tekstiilitaide on usein tilan taidetta, ja tekstiiliteoksilla voidaan vaikuttaa tilan kokemiseen moniaistisesti. Tekstiilit ja kolmiulotteiset tekstiiliteokset muovaavat tilaa värien ja muotojen kautta, mikä on huomioitava teossuunnittelussa. Väritutkija Harald Arnkilin (2007) mukaan väri elää jatkuvasti suhteessa tilaan, etäisyyteen ja valoon. Värit luovat visuaalista tilaa muun muassa rajaten, korostaen, häivyttären ja avartaen. (Arnkil, 2007, s. 226, 236.) Tekstiiliteoksissa käytetyt pehmeät ja huokoiset materiaalit imevät hyvin ääniaaltoja parantaen tilojen akustiikkaa. Tekstiilitaide on saanut vankan jalansijan osana julkisten tilojen taidetta.

Vuonna 2018 *Tiloissa*-näyttely esitteli opiskelijoiden tilallisia tekstiiliteoksia Lapin yliopiston lisäksi eri puo-

lilla Rovaniemen kaupunkia, kuten Rovaniemen kaupunginkirjastolla, Tiedekeskus Pilkkeessä, Monikulttuurikeskus Moninetin toimistolla sekä Cafe Hostel Kodissa. Opiskelijat lähestyivät tilallisuutta eri näkökulmista. Osa teoksista syntyi tilalähtöisesti: opiskelija ammensi inspiraation valitsemastaan teoksen sijoituspaikasta. Tilalähtöinen teos käy vuoropuhelua tilan kanssa kommunikoiden valojen ja varjojen sekä tunnelman ja materiaalien kanssa. Osassa teoksia tila näyttäytyi mielentilana, jolloin tila oli itse teoksessa pysyvänä ja muuttumattomana.

Sivuaineen opintojaksoilla opiskelijat pyrkivät tekemään näkymätöntä näkyväksi ja käsittelevät usein teosten kautta hyvin henkilökohtaisiakin asioita. Tekstiiliteoksen materiaalisuus ja moniaistisuus antavat mahdollisuuden ilmaista asioita, joita on vaikea sanoittaa. Opiskelija Maarit Magga pohti vuonna 2019 päiväkirjassaan intuition ja vaiston sanallistamista ja sitä, mistä visiot tulevat ja miten taiteilija tuo ne nähtäväksi: ”Usein töitani leimaa jokin välähdys, idea, jonka alan nähdä visuaalisena kuvana ja jota kohti pyrin materiaalisen taiteen keinoin: taustalla on kuitenkin koko ajan sielullisuus ja ajatus taidetyön syvemmästä merkityksestä.” (Magga, 2019.)

Opiskelija Eveliina Muotkavaara kertoo töillään tarinoita ja välittää tunnelmia, joiden taustalla on jotain uutta. Painaen ja kirjomalla toteutetussa teossarjassa *Hämäränpää* (2019) (kuva 2.) Muotkavaara pohtii paikan merkityksiä: ”Tässä paikassa, juuret maanpinnassa, kuu kuusen latvassa, terälehti, taipuu kuin puu.” (Muotkavaara, 2019.) Piritta Mettovaaran vuonna 2018 Moninelle lahjoittama teos *Paikka auringossa* kuvaa isoäitiä Afrikassa ja lapsenlasta Suomessa – kaukana toisistaan, mutta silti saman auringon alla. Kosketeltavan ja koskettavan teoksen on tarkoitus toimia materiaalisuutensa ja tarinansa avulla keskustelun aloittajana monikulttuurisessa työssä.

Avaimenreistä poikkeustilaan

Lukuvuonna 2019–20 lainasimme sivuaineessa Tuija Jerndahlin pro gradu -tutkielmassaan käyttämää avaimenreikämetodia. Avaimenreian rajaama näkymä toimii lähtökohtana laajemman kokonaisuuden hahmottamiselle ja tutkimiselle (Jerndahl, 2019). Kokeilevan tekstiili-ilmaisun opintojaksolla oli tehtävänä kurkistaa menneeseen aikaan Rovaniemen kotiseutumuseon rakennusten, tekstiilien ja esineiden kautta. Opiskelijat valokuvasivat ja luonnostelivat mielenkiintoisia yksityiskohtia ja työstivät niitä studioissa kankaanpainannon ja jacquard-kudonnan keinoin. Opintojaksolla muodostuneen taiteilijaryhmän *Collective 96460*:n yhteisöllinen installaatioteos *Times Gone By, Times Present* -teos (Kuva 3.) tuli valituksi 1150 teoksen joukosta kansainväliseen *Contextile 2020* -tekstiilitaitteen näyt-

telyyn Guimaraesiin, Portugaliin (Contextile, 2020). Näyttelyn teema *Places of Memory* sopi hyvin opintojakson aiheeseen.

Keväällä 2020 COVID-19 -pandemia pakotti opettajat ja opiskelijat pysyttelemään kodeissaan. Tekstiilitaitteen opiskelijat alkoivat tarkastella rajoitettua elämää avaimenreikämetodia hyödyntäen; ikkunasta avautuva näkymä, sosiaalisen eristäytymisen aiheuttamat tuntemukset ja ympärillä olevien yhteisöjen merkitys poikkeusoloissa muodostuivat teosten aiheiksi. Kun yliopiston studiot eivät olleet käytössä, oli opiskelijoiden kehiteltävä omia tekstiilitekniikoita niillä keinoilla ja materiaaleilla, mitä kotoaan löysivät. Uusi arki tuotti erityisen luovia teknisiä ratkaisuja, kuten vaihto-opiskelija Adi Matanin ikkunaan rakentama loimi, johon hän kutoi kevään edetessä muuttuvaa maisemaa (Matan 2020). Teosten tekninen ohjaa-

Kuva 3. Yhteisöllinen tekstiilitaideteos *Times Gone by, Times Present*, 2019. Kuva: Ritva Jääskeläinen.

Kuva 4. Lisa Schreiber ja Adi Matan pystyttämässä *Come Closer – Tule lähemmäksi* -tekstiilitaitteen kesänäyttelyä Rovaniemen kotiseutumuseolla, 2020. Kuva: Jenni-Liisa Yliniva.

minen oli etäopetuksessa haastavaa, mutta valokuvien, kuvitettujen ohjeistusten, videotutoriaalien ja webbikameran avulla siitä suoriuduttiin mallikkaasti.

Ohjauksen painotus siirtyi etäopetuksessa luontevasti teosten konseptien ja merkitysten pohdintaan. Opiskelijoiden reflektointi- ja keskustelutaidot kehittyivät, kun he joutuivat sanoittamaan työskentelyään viikoittaisissa seminaareissa, jotka toteutettiin Adobe Connect -virtuaaliluokassa. Opiskelijat saivat kevään aikana varsin realistisen kokemuksen siitä, mitä omassa studiossaan usein yksin työskentelevän tekstiilitaiteilijan arki on. Vertaistuki koettiin hyvin tärkeäksi vastapainoksi, ja opiskelijat osallistuivat seminaareihin aktiivisesti. Opettajina koemme, että pääsimme poikkeusoloissa keskusteluissa erityisen syvällisiin pohdintoihin taiteen tekemisen prosesseista ja teosten merkityksistä. Vaikka

kaipasimme yliopiston studioita ja kasvotusten tapaamisia kipeästi, toi etäyhteys hieman yllättäen opetukseen uutta syvyyttä ja voisi jatkua osana sivuaineen käytänteitä jatkossakin.

Näyttelytoiminta on tärkeä osa tekstiilitaitteen sivuaineopintoja. Loppunäyttelyn tiimoilta opiskelijat perehtyvät konkreettisesti näyttelytoiminnan käytäntöihin, kuten pystytyssuunnitelman laatimiseen, näyttelyn rakentamiseen sekä näyttelytekstien kirjoittamiseen ja julisteen suunnitteluun. Nykypäivänä tekstiilitaidetta esitellään taidegallerioiden lisäksi myös erikoisemmissa näyttelytiloissa, kuten vanhoissa rakennuksissa sekä ympäristötaiteena osana puistoja ja pihvoja. Poikkeuksellisen kevään päätteeksi pystytimme Rovaniemen kotiseutumuseon viehättävään vanhaan navettaan *Come Closer – Tule lähemmäksi* -nimisen tekstiilitaitteen kesänäyttelyn

(kuva 4.). Näyttelyssä on esillä kymmenen tekstiilitaitteen sivuaineopiskelijan teokset keväältä 2020 sekä vierailevan opettajan, Hanna Wojdala-Markowskan syksyllä 2019 ohjaamassa työpajassa toteutetut miniatyyritekstiilit. Näyttely on tekstiilin ja luovuuden riemujuhla: teosten mielenkiintoiset pinnat, muodot, värit ja materiaalisuus kiinnittävät huomion ja kutsuvat tarkastelemaan teosta lähempää – moniaistisesti. Näyttelyn avajaisia juhlittiin 2.6.2020 aurinkoisissa tunnelmissa. Avajaispuheessa esittämämme kansanperinteestä vaikutteita saanut runo kertoo näyttelyn taiteilijoista ja teoksista:

Ida kutoi sukkasista kotiansa korttelissa

Tanja virkkoi kukkasia kesä ajatuksissa

Eevan retki potkurilla pysähtyikin railon eteen

Giulia etsi yhteyttä, verkko toikin etäisyyden

Jutan siskot kaunokutrit, kaipaavat jo toisiansa

Lisa kertoo neuloen, on pilvet tehty unelmista

Eleonora saksin, valoin läheisensä yhteen toi

Sonja kirjoi puhelimen - ystävyys se soi ja soi!

Adi kutoi ikkunassaan, kevään valon vaikutelmat

Lopussa on yllätys: Petran langan kieputelmat

Tekstiilitaitteen tulevaisuus Lapin yliopistossa

Olemme kehittäneet tekstiilitaitteen sivuainetta vuosi vuodelta toimivammaksi kokonaisuudeksi, ja sen suosio opiskelijoiden keskuudessa on kasvanut. Opinnot jaksot täyttyvät innokkaista opiskelijoista taiteiden tiedekunnan eri koulutusohjelmista. Opetussuunnitelmauudistukset ovat tuoneet uusia tuulia sivuainekoko-

naisuuteen: esimerkiksi Tekstiili-ilmaisu -otsikon alla on yhdistetty pintasuunnittelun kaupallista näkökulmaa ja vapaata tekstiilitaidetta. Uudistustyö on jälleen käynnissä, sillä Sisustus- ja tekstiilimuotoilun ja Vaatetussuunnittelun pääaineet yhdistyvät yhdeksi kokonaisuudeksi. Tekstiilitaitteen maailma tulee avartumaan opiskelijoille jatkossa myös muotitaiteen näkökulmasta.

Tekstiilitaitteen opinnoissa yhdistyvät sekä taiteellinen tekeminen että tutkimus. Perinteisten tekniikoiden ja materiaalien tutkimusta ja opetusta tarvitaan, jottei tekstiilitaitteen osaaminen katoaisi Suomesta kokonaan. Tekstiilien ja vaateen historian, nykyhetken ja tulevaisuuden näkymien tutkimus tulevat uudessa tekstiili- ja vaatetusalan opintosuunnitelmassa olemaan osana sivuainekokonaisuutta. Tradition ja perinteen tuntemus luovat pohjaa uuden luomiselle – tekstiilitaitteen rajattomille mahdollisuuksille. “Parhaimmillaan tutkimus voi rikastaa luovaa työtä, antaa sille pohjaa ja syvyyttä sekä auttaa tekijäänsä sopivien ratkaisujen ja parhaiden vaihtoehtojen löytämisessä.” (Priha, 2014).

Vapaa tekstiilitaide on muovautunut hyvin tärkeäksi osaksi Lapin yliopiston sisustus- ja tekstiilimuotoilun opintoja. Opinnot ovat auttaneet opiskelijoita etsimään ja löytämään omaa taiteellista luovuuttaan, ilmaisuaan ja identiteettiään. Pidämme tärkeänä, että sivuaineen keskiössä on jatkossakin opiskelijan oma, vapaa ilmaisu ja sen kehittäminen pehmeiden materiaalien keinoin, unohtamatta taiteen merkitysten syvällistä pohdintaa. Tulevaisuudessa näyttelytoiminta voisi laajentua kattamaan myös kutsunäyttelyitä ja kilpailuja. Taiteiden tiedekunnan juhluvuonna 2020 lanseeratun tekstiilitaitteen kesänäyttelyn soisi jatkuvan vuotuisena perinteenä, ja sivuaineen tuotoksia voitaneen jatkossa nähdä myös näyttöksissä, performansseissa ja teatterilavoilla.

Lähteet

- Aarras, A-M. (2012). *Kui? IX tekstiilitaitteen triennaali*: Väinö Aaltosen museo, Turku 28.9. – 25.11.2012. Teoksessa Roos, J. (toim.), *Kui?: IX Tekstiilitaitteen Triennaali* (s. 5). Helsinki: Tekstiilitaiteilijat TEXO. Tekstiilitaitteen Liitto Ornamo.
- Arnkil, H. (2007). *Värit havaintojen maailmassa*. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Castrén, H. (2006). Kaikki on mahdollista. Teoksessa H. Castrén, & L. Svinhufvud (toim.), *Kädet ja kaikki: Tekstiilitaiteilijat TEXO ry:n 50-vuotisjuhlanäyttely. 7. suomalainen tekstiilitriennaali* (s. 7). Helsinki: Tekstiilitaiteilijat TEXO.
- Contextile. (2020). Selected artists. International exhibition Contextile 2020. Haettu 22.6.2020 osoitteesta <https://contextile.pt/2020/en/selected-artists/>
- Designmuseo. (2020). Tekstiilitaiteilija Kirsti Rantanen 90 vuotta. Designmuseo onnittelee tekstiilitaiteilija Kirsti Rantasta, joka täytti tammikuun lopussa 90 vuotta! Haettu 28.5.2020 osoitteesta <https://www.designmuseum.fi/fi/events/tekstiilitaiteilija-kirsti-rantanen-90-vuotta/>
- Jerndahl, T. (2019). MANSIKOITA PETSAMOSTA. Ortodoksiset kirkkotekstiilit pyhän ilmentäjinä. (Pro gradu). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Karppinen, S. (2005). ”Mitä taide tekee käsityöstä?” Käsityötaitteen perusopetuksen käsitteellinen analyysi. (Väitöskirja). *Tutkimuksia / Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta, soveltavan kasvatustieteen laitos*, 263. Helsinki: Helsingin yliopisto. Haettu 31.5.2020 <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/20062/mitataid.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Laurikainen, J & Niemelä M. (2019). Muotoilun koulutus uudistuu: kärkenä kestävä ja älykäs muotoilu. Haettu 5.6.20 <https://www.hamk.fi/2019/muotoilun-koulutus-uudistuu-karkena-kestava-ja-alykas-muotoilu/>
- Magga, M. (2019). 22.2.2019. (Päiväkirja). Tekstiilitaitteen produktiot.
- Marttila, J. (2018). Tiloissa-näyttely: Puun alla. (Näyttelytiedote) Metsähallitus: Tiedekeskus. Haettu 22.6.202 <https://www.tiedekeskus-pilke.fi/fi/tule-tiedekeskukseen/tapahtumakalenteri/tiloissa-nayttely/>
- Matan, A. (2020). From my window. Textile project. Haettu 22.6.2020 <https://www.youtube.com/watch?v=b4d-3x6IwWoc&t=10s>
- Muotokuvaara, E. (2019). Hämäränpää. (Näyttelyteksti). Tekstiilitaitteen produktiot.
- Priha, P. (2009). *Huldasta Helenaan. Tekstiilitaitteen koulutusohjelma 80 vuotta*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja B95. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu
- Priha, P. (2014). Suomalaisen tekstiilitaitteen historia – EVVK? *Tahiti. Taidehistoria tieteenä*. 3/2014. Haettu 1.6.2020 <http://tahiti.fi/03-2014/kentalta-ja-arkistosta/suomalaisen-tekstiilitaitteen-historia---evvk/>
- Rantanen, K. (2000). Tekstiili: Taide 86. (Avajaispuhe, Galleria Otso, Tapiola, 1986). Teoksessa K. Rantanen & P. Priha, *Langan varassa: Kirsti Rantasen merkkejä ja merkintöjä*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja B63. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Tenkama, P. & Ylimartimo, S. (1998). *Arktinen horisontti. Joki-varren värjäri Elsa Montell ja hänen taiteensa*. Helsinki: Akaatiimi Oy.
- Veräjänkorva, T. (2006). Diagnoosi taidekäsityöstä: tarkastelussa taiteen, muotoilun ja käsityön rajapinta. Helsinki: Taiteen keskuustoimikunta: Valtion muotoilutoimikunta. Haettu 1.6.2020 [https://www.taike.fi/documents/10162/31076/DIAGNOOSI_\(EDM_14_2555_3520\).pdf](https://www.taike.fi/documents/10162/31076/DIAGNOOSI_(EDM_14_2555_3520).pdf)
- Ylimartimo, S. (1999). *Elämän kuvioita ja niukkuuden estetiikka: Peräpohjalainen nukkaraanu*. Rovaniemi: Lapin käsi- ja taideteollisuus ry.

Arktista muotoilua maailmalle

– näkyvyyttä muotoilumessujen kautta

Milla Johansson, Piia Pyrstöjärvi ja Jonna Häkkinä

Kansainväliset muotoilumessut ovat tärkeä osa taiteiden tiedekunnan näkyvyyttä muotoilualan ammattipiireille ja suurelle yleisölle. Muotoilualan oppilaitoksille muotoilumessut ovat kanava kertoa osaamisesta, näkyä toisten muotoiluja taidekorkeakoulujen rinnalla sekä erottua muista. Muotoilumessujen runsasta sisältötarjontaa tarkasteltaessa päästään myös vertaamaan omaa osaamista ja muotoilun suuntausta muihin sekä inspiroitumaan uusista ideoista. Oppilaitokset haluavat rakentaa uusia yhteistyöverkostoja sekä houkutella kumppaneita niin akateemisesta kuin yritysmaailmasta, ja ne kilpailevat keskenään lahjakkaista perus- ja jatkotutkinto-opiskelijoista. Näiden asioiden vuoksi muotoilumessuilla saatu huomio on oppilaitoksille erittäin tärkeää. Lapin yliopiston strategisena keihäänkärkenä arktisuus on valttikortti, jolla voidaan erottautua muiden yliopistojen profileista sekä Suomessa että maailmalla – näin myös muotoilun alueella.

Muotoilumessut

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta on vuosien varrella toteuttanut monialaisessa yhteistyössä useita muotoilumessuprojekteja. Tutkimushankeyhteistyön kautta on

muotoilumessujen suunnitteluun saatu erityisosaamista sekä asiantuntijuutta. Yritysyhteistyö on tuonut muotoilumessutoimintaan elinkeinoelämän näkökulmia, ja oppilaitosyhteistyö on laajentanut opetustoimintaa. Monialaisuutta on toteutettu muotoilualojen opiskelijayhteistyön lisäksi myös ohjauksessa opettajien kesken. Jaettu opettajuus ja yhteisopettajuus ovat lisänneet asiantuntijuutta sekä mahdollistaneet uusia menetelmiä opetustyöhön ja oppimisprosessiin. Yhteisopettajuuden vahvuutena on monipuolisen näkökulman tuominen mukaan opetukseen. Menetelmä tarjoaa myös hedelmällisen perustan oppimisympäristölle (Harjunemi, Johansson & Pyrstöjärvi, 2019). Erilaiset oppimisympäristöt edistävät yhteisöllistä tiedon rakentamista ja aktivoivat yhteistyötä arktisen alueen toimijoiden kesken. Lapin yliopiston suuntautuminen arktiseen taiteeseen ja muotoiluun näkyikin monin eri tavoin sen opetuksessa (Jokela & Coutts, 2018).

Yliopistopedagogisesti monialaisuus on tietoinen valinta projektien toteutukseen. Tällä lähestymistavalla pyritään simuloimaan muotoilijoiden työskentelytapaa työelämän projekteissa, joissa muotoilijat tyypillisesti toimivat osana monialaista tiimiä. Kokemukset monialaisesta tiimityöstä lisäävät opiskelijoiden työelämävalmiutta (Raappana, 2018). Useissa muotoiluprojekteissa

on ollut mukana opiskelijoita kaikilta tiedekunnan muotoilualoilta, joita ovat teollinen muotoilu, sisustus- ja tekstiilimuotoilu, graafinen suunnittelu, audiovisuaalinen mediakulttuuri sekä vaatetussuunnittelu. Asetelma mahdollistaa opiskelijoille tilanteen, jossa he pääsevät kommunikoidaan ajatuksiaan monialaiselle ryhmälle. Monialaisuus mahdollistaa aitoa vertaisoppimista toisilta muotoilualan opiskelijoilta. Toisaalta tämä asetelma aiheuttaa paikoin myös haasteita, jotka näkyvät kommunikoinnissa, tiedon välityksessä tai sen ymmärtämisessä. Erityisesti päätöksentekotilanteet asettavat opiskelijat rooliin, jossa harjoitellaan neuvottelutaitoja parhaan mahdollisen lopputuloksen saavuttamiseksi. Muotoilumessuprojekteille on asetettu korkeat tavoitteet, joilla osallistutaan maailman merkittävimmille muotoilumessuille.

Viimeisimpien messuosastojen tavoitteena on ollut suunnitella ja toteuttaa yhtenäinen kokonaisteos, joka on pieneen tilaan mahtuva ja sen vuoksi helposti kuljetettava, kevytrakenteinen ja ketterästi rakennettava sekä purettava. Tavoitteita on määritelty niistä erityisistä lähtökohdista, jotka napapiirillä sijaitsevalla Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnalla on. Lähimpiinkin muotoilumessutapahtumiin on lähes tuhat kilometriä matkaa, joten kuljetukseen liittyvät seikat on huomioitava huolellisesti. Jotta messuosaston rakentamiseen ei käytettäisi ylen määrin resursseja, on osastot suunniteltu 2010-luvulla useimmiten muutaman ihmisen voimin kasattavaksi ja purettavaksi. Poikkeuksiakin on ollut vuosituhannen alussa, ja niiden jälkeen tavoitteita on tarkennettu ja kehitetty. Messuosastojen suunnittelussa tärkeinä tavoitteina ovat myös kierrätettävyyden, elämyksellisyyden, vaikuttavuuden ja arktisen muotoilun huomioiminen. Osastot on aina suunniteltu ensisijai-

sesti vaikuttaviksi kokonaisteoksiksi, joiden tavoitteena on luoda elämyksiä messukävijöille. Saadun palautteen perusteella tässä onkin onnistuttu loistavasti.

Esimerkkejä vuosien varrelta

Taiteiden tiedekunta on osallistunut muotoilumessuille 2000-luvun alusta alkaen ja ollut aktiivinen näytteilleasettaja viimeisen kymmenen vuoden ajan, tuoden arktista muotoilua näkyviin korkeatasoisilla kansainvälisillä muotoilumessuilla Milanossa (2016, 2017, 2019) sekä New Yorkissa (2012 ja 2018). Taiteiden tiedekunta valittiin ainoana eurooppalaisena oppilaitoksena kutsuvieraana mukaan arvostetuille International Contemporary Furniture Fair (ICFF) messuille New Yorkin Design Week -tapahtumaan vuonna 2012. Eri muotoilualojen taidonnäytteitä esittelevä *Runko*-messuosasto herätti suurta kiinnostusta viitteellisellä lappilaisella pihapiirillä, jossa arktisuus kulminoitui monikäyttöisiin tuoteideoihin.

Runko-messuosaston suunnittelussa huomioitiin tuotteiden elinkaari sekä kestävä kehitys pohjoisesta näkökulmasta. Teosten materiaalit valittiin kierrätettävyyden ja paikallisuus huomioiden, ja samaan periaatteeseen on pyritty myöhempienkin muotoilusastojen suunnittelussa. Runko-messuosasto suunniteltiin keveäksi ja ilmavaksi kokonaisuudeksi, jossa korostui teosten toiminnallisuus ja estetiikka. Osasto saikin osakseen paljon huomiota poikkeavalla visuaalisella ilmeellään (*kuva 1*). Se koettiin valoisaksi, ilmavaksi ja raikkaaksi tuulahdukseksi muiden oppilaitosnäyttelyiden rinnalla. Lehdistö kiinnostui pohjoisista tulokkaista, ja juttuja julkaistiin mm. kansainvälisessä *Metropolis* -muotoilulehdessä, jossa esiteltiin opiskelijoiden suunnittelema muotoilu-prototyyppi (Makovsky, 2012).

Useat Runko-muotoiluosaston tuotteiden prototyypeistä suunniteltiin monikäyttöisiksi sekä vastaamaan käyttäjän tarpeisiin läpi elämän. Esimerkkinä oivallisesta monialaisesta yhteistyöstä on modulaarinen *Saaga*-keinu, joka seuraa käyttäjäänsä aina lapsuudenkodista aikuisuuteen saakka muuntumalla kehdeksi, keinuksi, istuimeksi tai rahiksi tarpeen mukaan. (kuva 2)

Osaston suosio oli hätkähdyttävää, ja poiki myös prototyyppien ostotarjouksia. Evästyksenä tulevia tapahtumia varten opittiin, että saatuihin ostotarjouksiin kannattaa varautua huolellisemmin jo etukäteen. Perinteisesti muotoilunäyttelyissä esitellään tiedekunnan osaamista sekä visioita muotoilun tulevaisuudesta – ne eivät ole useinkaan olleet myyntyinäyttelyitä. ICFF muotoilumessuilta palattiin Suomeen kuitenkin nippu käyntikortteja takataskussa. Erityisen suuren yleisömäärän ovat saaneet vuorovaikutteiset messuosastot *Kaiku* (2016) ja *Vaana* (2017), jotka olivat esillä Milanon muotoiluviikolla. Muotoiluosastot sijoituivat Milanossa tuhansia päiväkävijöitä vetävälle Ventura Lambraten näyttelyalueelle, jossa painotus on tuoreilla ja uudentyypeisillä muotoiluvauksilla. Ventura Projects (2020) on sisältänyt kokonaisuudessaan useita huolella kuratoituja muotoilutapahtumia Milanon lisäksi myös mm. New Yorkissa ja Dubaissa. Tapahtumat ovat kes-

Kuva 1. Runko-osasto ihastutti New Yorkin muotoiluviikoilla ICFF messukävijöitä vuonna 2012.
Kuva: Milla Johansson, 2012.

Kuva 2. Saaga-keiinu suunniteltiin monialaisessa yhteistyössä teollisen muotoilun opiskelijat Heidi Ollikainen ja Laura Koskela yhdessä tekstiilialan opiskelijan Liisa Karppisen kanssa. Taustalla näkyy lennokka tekstiili-installaatio. Kuva: Piia Pyrstöjärvi, 2012.

Kuva 3. Milanon muotoiluviikolla kävijät pääsivät kokeilemaan vuorovaikutteisia teoksia. Kuva: Milla Johansson, 2017.

Kuva 4. *Darktic*-osastolla kävijät kohtasivat moniaistisuutta muun muassa *Thriving in Lapland 360°* videoteoksen välityksellä. Kuva: Milla Johansson, 2018.

Kuva 5. *Kuura*-näyttely koettiin elämyksellisenä Milanon muotoiluviikolla. Kuva: Stella Keppo, 2019.

kittyneet esittelemään erityisesti nykyaikaista kansainvälistä muotoilua.

Sekä Kaiku että Vaana-osastojen muotoilutöissä arktisuutta yhdisteltiin tulevaisuuden teknologioihin ja kestäväen kehityksen tavoitteisiin. Osastot suunniteltiin messukävijöille vuorovaikutteiseksi ja elämyksellisiksi kokonaisuuksiksi. Näyttelytöiden joukossa oli muun muassa poronahasta tehty *Solar Shirt*-älytakki, joka sisälsi printattavan elektroniikan tekniikalla valmistettuja aurinkokennoja (Roinesalo, Virtanen, Lappalainen, Kylmänen & Häkkinen, 2016). Murtuvaa jäätä esittävissä tekstiiliteoksessa valoilla toteutetut jäärailit etenivät, kun kävijä kosketti tekstiilin pintaa. Puihin pöytäpintoihin oli upotettu sensoreita, ja Lemmenjoen pienoismalissa virtaavan veden väri muuttui kosketuksesta (kuva 3). (Häkkinen & Johansson, 2018) Kaiku-osaston teemana oli tuoda esiin arkielämää arktisella alueella ja sitä, miten pohjoinen elämäntyyli voi poiketa muista alueista.

Darktic-osasto esitteli arktisen alueen erityislaatuista muotoiluosaamista NYCxDESIGN muotoiluviikolla Brooklynin Wanted Design -tapahtumassa vuonna 2018. Osaston teemaa, arktisessa elinympäristössä valitsevaa kontrastisuutta ja sen yhteyttä pohjoisessa asuvaan muotoilijan mielenmaisemaan kävi ihastelemassa tuhansia muotoilun tulevaisuudesta kiinnostuneista kävijöitä. Osastolla tavoiteltiin poikkeavaa lähestymistapaa arktisuuteen välttäen siihen helposti liitettäviä kliseitä. Teemaa esiteltiin tarttuen sen oudompiin puoliin, kuten tapoihin, joita arktisella alueella asuminen kehittää, ja joita saatetaan muualla pitää hyvinkin erikoisina. Osastolla vierailevat pääsivät kokemaan tätä ainutlaatuista muotoilukulttuuria muun muassa katsomalla virtuaalitodellisuuden poronaamioksi muotoillun silmikkonäytön välityksellä (kuva 4).

Myös tämän jälkeen tiedekunnan messuosastot ovat ihastuttaneet kävijöitä erityiseksi koetulla arktisella muotoilulla. Vuonna 2019 monialaista muotoiluosaamista esiteltiin Milanon muotoiluviikolla *Kuura*-näyttelyllä, joka toteutettiin yhteistyössä Rovaniemen kaupungin sekä Arctic Design Shopin kanssa. Osasto sai osakseen paljon mediahuomiota ja sen pohjoista tuntua kiiteltiin.

Kuura-näyttelyn tarkoituksena oli viedä Lapin yliopiston muotoiluopiskelijoiden osaamista uudelle Isola Design Districtin alueelle. Yhtenä tavoitteena oli lisätä Arctic Design Capital -brändin näkyvyyttä sekä Rovaniemen kaupungin tunnettavuutta arktisen muotoilun pääkaupunkina. Esillä oli mm. Lapin yliopiston nykyisten opiskelijoiden sekä alumnien suunnitteleamia tuotteita. Tuotteet valikoitiin myyntinäyttelyyn arktisuuden ja luonnonmateriaalien näkökulmasta. Ne herättivät kävijöissä iloa ja ihmetystä, ja erityisesti poronahkaiset tuotteet kiehtoivat vierailijoita. Tila ja teokset olivat hyvässä vuoropuhelussa keskenään, ja näyttely oli kaunis sekä tunnelmallinen (kuva 5).

Näyttely tavoitti suomalaisia sisustustoimittajia sekä kansainvälisiä toimittajia radiosta ja lehdistä. Paikan päällä vieraili myös Milanon Suomen kunniakonsulaatin edustajia. Tapahtuman järjestäjä kuvasi videoita sosiaaliseen mediaan, jossa Kuura nähtiin useaan kertaan. Näyttely herätti kävijöissä vilpittömiä reaktioita, tunteita sekä kiinnostavia keskusteluja arktisuudesta. Median ja yleisön kiinnostus elämyksellisistä näyttelyä kohtaan oli yksi merkki siitä, että arktinen muotoilu kiinnostaa kansainvälisesti.

Messuosastojen erityispiirteinä elämyksellisyys ja arktisuus

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan moniaistiset messuosastot ovat erottuneet muotoilumessuilla eri-

tyispiirteidensä ansiosta edukseen. Erityisesti osastojen elämyksellisyyttä on kiiteltu, ja arktisuus on näyttäytynyt mielenkiintoisena näkökulmana.

Messuosastot ovat painottaneet elämyksellisyyttä sekä erityisesti viime vuosina vuorovaikutteista kokemusta. Vuorovaikutteisella osastolla tuotteet reagoivat vierailijaan muun muassa niihin upotettujen kosketus- tai liikesensorien havaintojen pohjalta. Esimerkiksi Kai-ku-osastolla maton alle sijoitetut paineanturit havaitsivat vierailijan liikkeitä ja ohjaavat osastolle heijastettua videoesitystä. Vierailijan astuessa matolle talvimaismavideoon ilmestyy ihmisiä, jotka jälleen katoavat, kun matolta kävellään pois. Messuosastolla kävijä pääsee myös muuttamaan valaistuksen väriä siirtelemällä vesikulhoon sijoitettuja, värikkäitä lasipalloja (Lappalainen, Korpela, Colley & Häkkinen, 2016). Moniaistinen teos yhdistelee materiaalivalintoja ja värejä sekä hyödyntää fyysistä vuorovaikutusta elämyksellisessä suunnittelussa. Vuorovaikutteiset installaatiot ja tuotteet kannustavat kävijää koskemaan ja kokeilemaan, ja vierailijasta tulee näin passiivisen katselijan sijaan aktiivinen osa funktiонаalista messuosaston tilaa. Elämyksellisyyden tavoittelu sopii yhteen vuorovaikutteisten tuotteiden yleisen kehityksen kanssa, sillä trendinä on ollut painopisteen siirtyminen käytettävyyden mittaamisesta kokonaisvaltaisen käyttäjäkokemuksen tavoitteluun (McNamara & Kirakowski, 2006). Hassenzahl (2008), yksi käyttäjäkokemuksen tunnetuimmista tutkijoista, korostaa kokemuksen subjektiivisuutta. Vierailijalle pyritään tarjoamaan kokonaisvaltaisia kokemuksia, jopa yllätyksiä, ja luomaan muistoja, joka jäävät mieleen. Messuosastojen käyttäjäkokemuksessa on tavoiteltu uniikkia kokemusta, jossa välittyvät Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan ja arktisen muotoilun erityispiirteet.

Lapin yliopisto on Euroopan Unionin pohjoisin yliopisto. Tiede- ja taideyliopistona se tuottaa sekä tutkimustuloksia että muotoilun ja taiteen näyttöjä. Yliopiston strategiaan liittyen se profiloituu pohjoiseen ja arktisuuteen, näin myös taiteessa ja muotoilussa. Taide ja muotoilu löytävät rajapintoja arktisuudesta hyvin monin tavoin – esimerkiksi kulttuuriperinnön, materiaalien, aihevalintojen ja vaikkapa käyttök kontekstin kautta. Muotoilijalle arktisuus voi olla hyvin subjektiivinen ja henkilökohtainen kokemus. Kosketus arktisuuteen voi syntyä esimerkiksi puhtaasta luonnosta, pohjoisesta hiljaisuudesta tai vuodenaikojen vaihtelusta. Muotoiluosastojen suunnittelussa on pyritty tämän kokemuksen välittämiseen messuvierailijalle. Messukävijälle on haluttu korostaa erityislaatuista arktista muotoiluosaamista vuorovaikutteisoin keinoin, jolloin vierailija pääsee perinteisen katselun sijaan myös koskettamaan, tuntemaan ja kuulemaan teokset moniaistisesti. Osallistavuus on koettu erittäin tehokkaana keinona saada messukävijät sitoutumaan käsiteltävään teemaan (Häkkinen & Johansson, 2018). Arktisuus on myös erinomainen ja ajankohtainen näkökulma, kun muotoilulla halutaan ottaa kantaa kestävän kehityksen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Ilmastomuutos on nostanut arktiset alueet globaalin huomion keskipisteeseen, ja katoavat talvet ja pohjoisen luonnon herkan ekosysteemin vaarantuminen puhuttavat ympäri maailmaa. Muotoilumessuilla arktinen muotoilu voi tehdä näitä kysymyksiä näkyväksi suurelle yleisölle. Arktinen muotoilu on valttikortti, jolla ei siis paranna vain Lapin yliopiston näkyvyyttä, vaan sen avulla voidaan myös yrittää vaikuttaa arktisten luonnon ja alueen erityispiirteiden säilymiseen tuleville sukupolville.

Tulevaisuuden näkymiä

Keskustelu arktisesta muotoilusta on ollut vilkasta ja jatkuu edelleen (Tahkokallio, 2012). Voimme pohtia kokemukseen nojaten tulevaisuuden näkymiä ja osallisuuden sekä näkyvyyden tärkeyttä muotoilun kansainvälisillä kentillä. Yhtenä näkökulmana on dialogin tärkeys muiden keskeisten muotoilun alan toimijoiden kesken vakiintuneilla foorumeilla, kuten Milanon muotoilumessuilla. Osallistumalla kansainvälisiin muotoilutahtumiin voidaan nostaa arktisuuteen liittyvää teema-aihetta muotoilumaailman keskusteltavaksi.

Taiteiden tiedekunnan muotoilumessuosastoilla on vuodesta 2016 saakka ollut esillä virtuaalitodellisuuden (VR) sekä lisätyn todellisuuden (AR) elementtejä vaikuttavana osana kokonaisuutta. Lähitulevaisuus näyttää, millä tavalla kansainväliset muotoilumessut kehittyvät. COVID-19 -pandemian johdosta tapahtumajärjestäjät ovat tehneet voimakkaita uudistuksia massatapahtumiin. Esimerkiksi joitakin kevään 2020 Milan Design Week -muotoilutapahtumia on siirretty kesälle verkko-ympäristössä toteutettaviksi virtuaalitapahtumiksi. Vir-

tuaalinäyttelyitä hyödynnetäänkin muotoilutöiden esittelyssä tänä päivänä jo melko tehokkaasti. Etäyhteyksien kautta päästään liikkumaan näyttelytiloissa virtuaalisesti tai lisätyn todellisuuden keinoin. Tulemmeko kenties näkemään enenevässä määrin virtuaalinäyttelyitä, jotka eivät ole sidottuja aikaan tai paikkaan? Tämä mahdollistaisi arktisen muotoilun näkyvyyden kansainvälisesti muillekin kuin paikallaolijoille. Korvaisiko se kuitenkin merkityksellisiä, fyysisiä kohtaamisia muotoilutöiden äärellä ja niiden ansiosta syntyneitä keskusteluja? Pohdinnan arvoista on myös se, miten moniaistisuus kuten materiaalien tuntu välittyy virtuaalinäyttelyissä. Tämän hetken teknologialla ei vielä pystytä välittämään aidon tuntuista aistikokemusta, joka on muotoilutöitä tarkasteltaessa olennaista.

Ehkäpä virtuaaliset muotoilutapahtumat toimivat kuitenkin parhaiten fyysisten tapahtumien rinnalla tukemassa niitä. Varmaa on, että Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta tulee olemaan läsnä tulevillakin kansainvälisillä muotoilumessuilla, olivatpa ne sitten fyysisiä tai virtuaalisia tapahtumia.

Lähteet

- Harjuniemi, E., Johansson, M., Pyrstöjärvi, P. (2019) Co-teaching in multidisciplinary design fields. Teoksessa *Around the Campfire - Resilience and Intelligence. Cumulus Conference Proceedings Series 5 / 2019 Rovaniemi. 2nd extended ed.* (s. 764–767).
- Hassenzahl, M. (2008). User experience (UX) towards an experiential perspective on product quality. Teoksessa *Proceedings of the 20th Conference on l'Interaction Homme-Machine* (s. 11–15).
- Häkkilä, J. & Johansson, M. (2018). Arctic design for a sustainable, technological future. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (toim.) *Relate North: Art and design for education and sustainability* (s. 32–51) Rovaniemi: Lapland University Press.
- Jokela, T., & Coutts, G. (2018). The North and the Arctic: a laboratory of art and design education for sustainability. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (toim.) *Relate North: Art and design for education and sustainability* (s. 98–117). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Lappalainen, T., Korpela, J., Colley, A., & Häkkilä, J. (2016). Experiential tangible UI for controlling lighting. Teoksessa *Proceedings of the 2016 ACM International Joint Conference on Pervasive and Ubiquitous Computing: Adjunct* (s. 317–320).
- Makovsky, P. (2012). Productsphere. *Metropolis: the magazine of architecture & design*, 31(10), (s. 108–109). Bellerophon Publication Inc.
- McNamara, N., & Kirakowski, J. (2006). Functionality, usability, and user experience: three areas of concern. *Interactions*, 13(6), 26–28.
- Raappana, A. (2018). Työelämävalmiudet ja niiden kehittyminen. Teoksessa A. Raappana, A. (toim.) *Design or die: luovasta osaamisesta uutta arvoa ja kilpailukykyä* (s. 9). Lahden ammattikorkeakoulun julkaisusarja, osa 46, Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu.
- Roinesalo, P., Virtanen, L., Lappalainen, T., Kylmänen, A., & Häkkilä, J. (2016). Solar shirt: design of an environmental awareness wearable. Teoksessa *Proceedings of the 2016 ACM International Joint Conference on Pervasive and Ubiquitous Computing: Adjunct* (s. 495–499).
- Tahkokallio, P. (2012). *Arctic design - opening the discussion*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Ventura Projects (2020). Haettu 18.6.2020 osoitteesta: <http://www.venturaprojects.com/>

Maisema monitieteisenä taiteellisena prosessina

Elina Härkönen ja Antti Stöckell

Alkukesällä 2018 kokoontuimme kansainvälisen monitieteisen kesäkoulun merkeissä Komiin Venäjälle. Kesäkoulun Living in the Landscape (LiLa) tavoitteena oli kuvataidekasvatuksen, kulttuuriantropologian sekä luonnontieteiden tutkimusmenetelmin tarkastella komilaista sosiaalista ja kulttuurista maisemaa ja tuottaa taiteellisia tutkimustuloksia koulun päättävään näyttelyyn. Itse osallistuimme kouluun niin tutkijoina kuin opettajinakin. Kesäkoulun opiskelijat ja opettajat

tulivat Syktyvkarin yliopistosta, Lapin yliopistosta, Uppsalan yliopistosta ja Tromssan arktisesta yliopistosta. Kesäkoulu koostui Syktyvkarin kaupungissa toteutetusta kahden päivän teoriajaksosta ja Onezian alueelle suunnatusta kenttäjaksosta, jossa tutustuimme paikalliseen maaseutuelämään erilaisten tapaamisten, työpajojen ja monialaisten tutkimusprosessien kautta. Tämä luku rakentuu kesäkoulun aikana teemoiksi nousseista maiseman kerroksista ja niiden taiteellisista lopputuloksista.

Kuva 1. Päivittäinen teehetki toimi myös ajatushautomona. Kuva: Elina Härkönen, 2018.

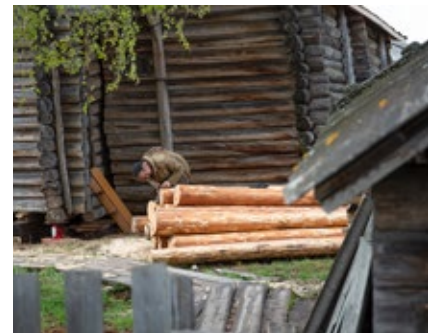
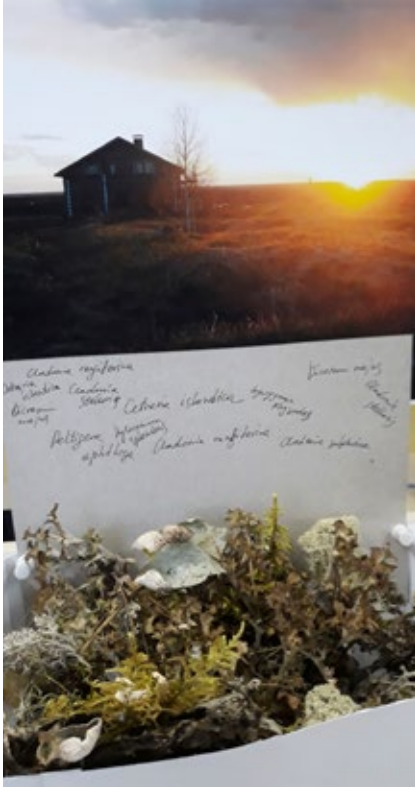
Kuva 2. Isäntäperheen Dimitri Alekseev samovaarit olivat ahkerassa käytössä tehetkien ratoksi.
Kuva: Elina Härkönen, 2018.

Chaipit'e

Kaikki lähti liikkeelle ja rakentui ruokapöydän äärelle. Isäntäperheemme Dimitri ja Irina Alekseeva tutustuttivat meidät paikalliseen ruokakulttuuriin, jota antropologi Vladislava Vladimirova (2018) kuvailee keskeisimmäksi osaksi Pohjois-Venäjän arkipäivän kulttuuria. Ruokatottumukset, sosiaalisuus ja vieraanvaraisuus ovat osa paikallista identiteettiä. Vladimirova kutsuu tätä chaipit'e, eli teen juomiseksi.

Luonnontieteilijät kuvailivat onezialaisen maaseudun maiseman punoutuvan yhteen ekosysteemin, rakennetun ympäristön ja ihmisten elämäntapojen kesken. Oneziassa keskiössä on Vym-joki, jonka ympärille niin ihmisten kuin eläintenkin elämä on rakentunut. (Plusnin ym. 2018.) Sergei Plusnin näyttelyyn tuoma dioraama kasvistosta ja sen keräämispaikasta sosiaalisine merkityksineen yhdistelee mielenkiintoisesti luonnontieteellisiä ja taiteellisia esittämistapoja.

Kuva 3. Vym-joen merkitys kylien elämään oli monikerroksellista, ja puu oli isossa roolissa Onezialaisessa kylämaisemassa.
Kuva: Antti Stöckell, 2018.

Taskscape

Antropologi Tim Ingold (1993) kuvaa maiseman muu-
tosta taskscape-käsitteen kautta. Kiinnostava näkö-
kulma on, että ihminen ei hänen mukaansa muuta
maisemaa, vaan hän osallistuu maiseman muutokseen
ollessaan vuorovaikutuksessa erilaisten rytmisten luon-
nonilmiöiden kanssa. Vym-jokivarren kylien elämä on
varmasti seurannut jokien luontaista rytmiä vuoden
kierrossa.

Komin jokivarsien kylissä leimallinen piirre ovat har-
maat hirsitalot. Joissakin taloissa oli vaihdettu alimpia
lahonneita hirsiiä uusiin, ja siellä täällä polttopuupinois-
sa näkyy tuoreempaa vaaleaa puuta jo harmaantuneis-
den halkojen joukossa. Asutus on reagoinut jokiuoman
hitaaseen muutokseen pitkän ajan kuluessa. Ingold
(1993) kutsuu taskscapeksi maisemaa, joka muotou-
tuu ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksessa toistuvien
sykliä kautta.

Kuva 4. Sininen väri talojen seinissä kiinnitti vierailijoiden huomion. Kuva: Elina Härkönen, 2018.

Kuva 5. Antti Stöckellin teos *River landscapes as fishermen's taskscape*. 2018.

Antti Stöckellin teosta innoittaneita lähtökohtia ovat olleet yhtäältä puun käyttö rakentamisen ja tarve-esineiden sekä työkalujen materiaalina ja toisaalta Komin meanderisoivat joet. Satelliittikuvista paljastuu

hämmästyttäviä viuhkamaisia jokien mutkia, joissa on ikään kuin pysäytyskuvina menneiden vuosisatojen aikainen jokiuoman muutos.

Uusi ja vanha olivat jatkuvasti rinnan Oneziassa.

Kiinnitimme huomiota, miten erityisesti paikalliset osallistujat käsittelivät kulttuurimaisemaansa ja perinteitään nykytaiteen keinoin. Irina Alekseevan teoksessa vanhat kangastilkut sukunsa naisten asuista on ommeltu puun

vuosirenkaita jäljitellen suvun käyttämään vanhaan pöytäliinaan. Nämä kangaspalat, rapistuneet maalipinnat ja kirkon kulunut kynnyismatto pitävät sisällään eletyn elämän ja nykyisyyden jälkiä, ja niihin on helppo samaistua (Härkönen & Stöckell, 2019).

Kuva 6. Tekstuureja komilaisessa maisemassa. Kuva: Antti Stöckell, 2018.

Sininen

Vierailijoina katseemme vangitsivat maisemaa vahvasti värittävät siniseksi maalatut rakennukset. Kameran täytyivät sinisen elementeistä, ja pidimme niitä esteettisinä. Elina Härkösen ja Tanya Kravtsovin teokset kietoutuvat näiden teemojen ympärille. Työskentely oli sidoksissa myös kesäkoulussa käytyyn keskusteluun kauneuden käsityksestä maisemassa (vrt. Bigell, 2018). Olimme Oneziassa kuin aikamatkalla menneeseen, josta sininen väri harmaantuneen puun rinnalla kuroi meitä takaisin tähän hetkeen. Siniset teokset näyttelyissä saivat viimein paikalliset kysymään ihmetellen innostustamme siniseen väriin. Kävi ilmi, että heille se oli vain seinämaali, jota oli parhaiten saatavilla.

Kuva 7. Tanya Kravtsovin ja Elina Härkösen teos *Subtle Russian blue*.

Living in the Komi Landscape

Näyttely syyskuu 2018, Syktyvkar State University
galleria / Komin kansalliskirjasto

Kuva 8. Antti Stöckell, 2018.

Lähteet

Härkönen, E. & Stöckell, A. (2019). Cultural sustainability in art-based interdisciplinary dialogue. *International Journal of Art and Education Research* 38.3, 639–648.

Ingold T. 1993. The temporality of the landscape. *World Archaeology*, 25 (2), *Conceptions of Time and Ancient Society*, 152–174.

Bigell, W. (2018). Beauty as ideological and material transcendence. Teoksessa P. Quigley, & S. Slovic (toim.) *Ecocritical aesthetic: Language beauty and environment* (s. 187–200). Bloomington, Indiana: University of Indiana Press.

Plusnin, S., Gorbach, N. & Chuprova, E. (2018) Multilayered ecosystem of the cultural landscape of Onega. Teoksessa T. Jokela, M. Hiltunen, E. Härkönen & A. Stöckell (toim.) *Living in the Komi landscape* (s. 86–89). Rovaniemi: Lapin yliopisto julkaisuja.

Vladimirova, V. (2018). Chaipit'e (tea drinking) on the bank of river Vym. Teoksessa T. Jokela, M. Hiltunen, E. Härkönen & A. Stöckell (toim.) *Living in the Komi landscape* (s. 64–67). Rovaniemi: Lapin yliopiston julkaisuja.

LUOVIA

tähystyksiä

Mielikuvieni Murmansk

– Kokemuksesta kuviksi

Silja Nikula

Tämän esseen lähtökohta on kokemuksellinen. Olen siinä matkailija ja kuvien tekijä. Kävin ensimmäistä kertaa Venäjän pohjoisimmassa kaupungissa, Murmanskissa, marraskuussa 2019. Muutaman päivän kestäväällä vierailulla osallistuin luovan talouden tapahtumaan, jonka järjesti Murmansk Arctic State University. Matkan jälkeen mietin, miten kertoisin jotakin Murmanskin kokemuksistani viivoin, värein ja muodoin. Tässä valotan sanallisesti kuvien kehkeytymistä ja niiden tekemisen aikaisia pohdintoja sekä esitelen syntyneistä kuvista kolme ensimmäistä.

Idea paikkakokemusten esittämiseen kuvina tuli alun perin tutkimusmatkailija Johann von Goethelta, joka kirjasi havaintojaan Italian-matkallaan. Hän tuntuu päiväkirjassaan tuskailevan, että ei kykene kuvaamaan ympäristöään niin hyvin kuin haluaisi. von Goethe uskoi, että taiteilijat kykenisivät lähestymään asioita tiiviimmin ja käsittäisivät ne paremmin kuin muut. (von Goethe, 1992, s. 169.) Monet taiteilijat ovat sen jälkeen keskittyneet kohteen äärelle havainnoimaan ja luonnostelevaan kohdetta, luomaan moniaistisen ja vastavuoroisen suhteen maiseman kanssa (Lukkarinen, 2015). Omat muistiinpanoni paikan päällä olivat tällä kertaa vain pikaisia kännykkänäppäilyjä, ja paikkakokemuksesta kertovat kuvat syntyivät

puoli vuotta matkan jälkeen, kun kokemukset olivat tiivistyneet mielessä.

Kokemus on luonteeltaan kerrostuvaa, ja siinä voidaan hahmottaa eri laatuja. Ensin ovat välittömät aistikokemukset ja hetkittäiset tunnevaikutelmat paikassa. Myöhemmin tapahtumille annetaan merkityksiä eli kokemusta reflektoidaan. Välittömän ja reflektoidun kokemuksen lisäksi kuvien tekemiseen liittyy vielä esteettinen kokemus. Nämä kolme kokemuksen laatua ovat osittain päällekkäisiä, ja jo välitön kokemus sisältää merkityksenantoa. Lisäksi havaitseminen on valikoivaa (ks. Gombrich, 1982, s. 15), joten ympäristöä tarkkaillaan myös esteettisin perustein. Kuvan tekijänä kiinnitän huomion maiseman muotoihin ja väreihin ja etsin omaleimaisia yksityiskohtia. Voimakkaimmin esteettinen kokemus on kuitenkin läsnä kuvan tekemisessä. Luovan prosessin luonnetta on sanoittanut osuvasti filosofi John Dewey (2010, s. 83–103), jonka mukaan esteettinen kokemus on aina toimintaa. Se on epätarkkojen ajatusten ja tunteiden työstämistä, samalla ajatellen materiaalin ja välineiden asettamia ehtoja. Luovan työn pyrkimyksenä on muotoilla ainesta siten, että siihen sulautuu tekijän kokemus, ja pohdinnan myötä teokselle määrittyy tema. (Dewey, 2010, s. 133–138.) Kun työ kehkeytyy vaiheittain, kokeelliseen asenteeseen kuu-

luvat myös virheet ja epäonnistumiset, jotka tarjoavat uutta pohdittavaa.

Jotta kokemusta voi ilmaista toisille, se on kuvattava jossain muodossa. Kertomuksen teorian mukaisesti tarina on kertomuksen sisällä oleva abstraktio, joka tulee ilmi viestintävälineen tai merkkijärjestelmän kautta. Tarina on siirrettävissä esitysvälineestä toiseen, tietyissä rajoissa, mutta kertomuksen määritelmää joudutaan muokkaamaan kunkin välineen ominaispiirteiden mukaan. (Rimmon-Kenan, 1999, s. 13–15.) Esseessäni pohdin yksittäisen liikkumattoman kuvan kerronnallisia mahdollisuuksia. Ymmärrän kertomisen laajasti. Kuvassa se voi olla esimerkiksi näyttämistä, ajatusten ja tunteiden ilmaisua, merkityksen punnintaa tai kysymysten herättämistä. Kun välittömät aistimukset käännetään merkkijärjestelmään ja esitetään väreinä ja muotoina, ne menettävät osan alkuperäisestä tunnesisällöstään. On kuitenkin mahdollista luoda illuusiota kokemuksen sisällöstä.

Vihdoinkin perillä

Olimme lähteneet Rovaniemeltä aamupimeällä, ja matkasta tuli koko päivän pituinen siirtymäriitti. Vietin yhdeksän tuntia eräänlaisessa välitilassa: olin poissa kotoa, mutta en vielä perillä (ks. Selänniemi 1996). Taipaleen katkaisivat jännittävät tullitarkastukset valtakunnan rajan molemmin puolin, ja Venäjän puolella maantie halkoi vielä pitkään asumattomia maisemia. Muutaman valoisan tunnin jälkeen pimeys taas laskeutui. Paikat eivät yleensä ole tarkkarajaisia, mutta Murmansiin saavuttaessa pimeys katkesi äkisti. Tunturin rinteiden takaa paljastuivat kaupungin voimakkaasti valaistut rakennukset laajalle ulottuvana valomerenä. En ollut osannut

Kuva 1. Ensivaikutelmia ja paikan tunnettu nähtävyys. Pesutekniikka, 30 x 40 cm. Silja Nikula, 2020.

kuvitella, että Kuolan niemimaan ”raukoilla rajoilla” sijaitseva taajama olisi niin suuri. Myöhemmin luin, että Murmansk on asukasluvultaan maailman suurin pohjoisen napapiirin pohjoispuolella sijaitseva kaupunki.

Matkailijan kokemus ei ole täysin hänen oma luomuksensa, vaan paikalla on identiteetti jo ennen matkaa. Maisemat suodattuvat aiemmin nähdyn ja luetun kautta, ja välitön kokemus korvautuu helposti mediakuvastolla (Häyrynen, 2007, s. 214). Odotin näkeväni niitä maise-

man merkkejä, joita olen nähnyt esitteissä ja matkablogeissa: jälkiä Neuvostoliiton ajoilta ja muistomerkkejä sotien taistelutantereilta. Kuuluisin muistomerkkeistä on patsas, joka pystytettiin sodan sankareille, ikään kuin vahtimaan kaupungin rauhaa. Vakavilmeinen, 30 metrin korkuinen sotilashahmo on lempinimeltään Aljosa. Turistien lisäksi myös paikallisilla hääpareilla on tapana kuvauttaa itsensä patsaan edustalla. Yhdistän kuvassa 1 ensivaikutelmani ja Aljosa-patsaan hieman alaviistosta nähtynä. Lisään mittakaavaksi patsaan juurelle ihmisjoukon, jolloin kokokontrasti lisää patsaan mahtipontisuutta.

Kaikkien kuvien perustavanlaatuisia ominaisuuksia ovat muistuttavuus tai samankaltaisuus esittämänsä kohteen kanssa (Mitchell, 1987, s. 10). Samankaltaisuus voi olla hyvin monenlaista, kuten näköisyyteen tai suhteisiin perustuvaa tai metaforista. Mukana on usein esittämisen konventioita, jotka saavat näkemään tietyt esittämisen tavat luonnollisina. Visuaalisella esityksellä on kuvailevaa ilmaisukykyä. Koska näköhavaintomme ovat suuressa määrin samankaltaisia ja yhteisesti jaettavia, näkymän esittäminen kuvana antaa mahdollisuuden samastua kuvan tekijän asemaan. Piirtämällä siis hokuttelen katsojan hyväksymään jonkin version todellisuudesta.

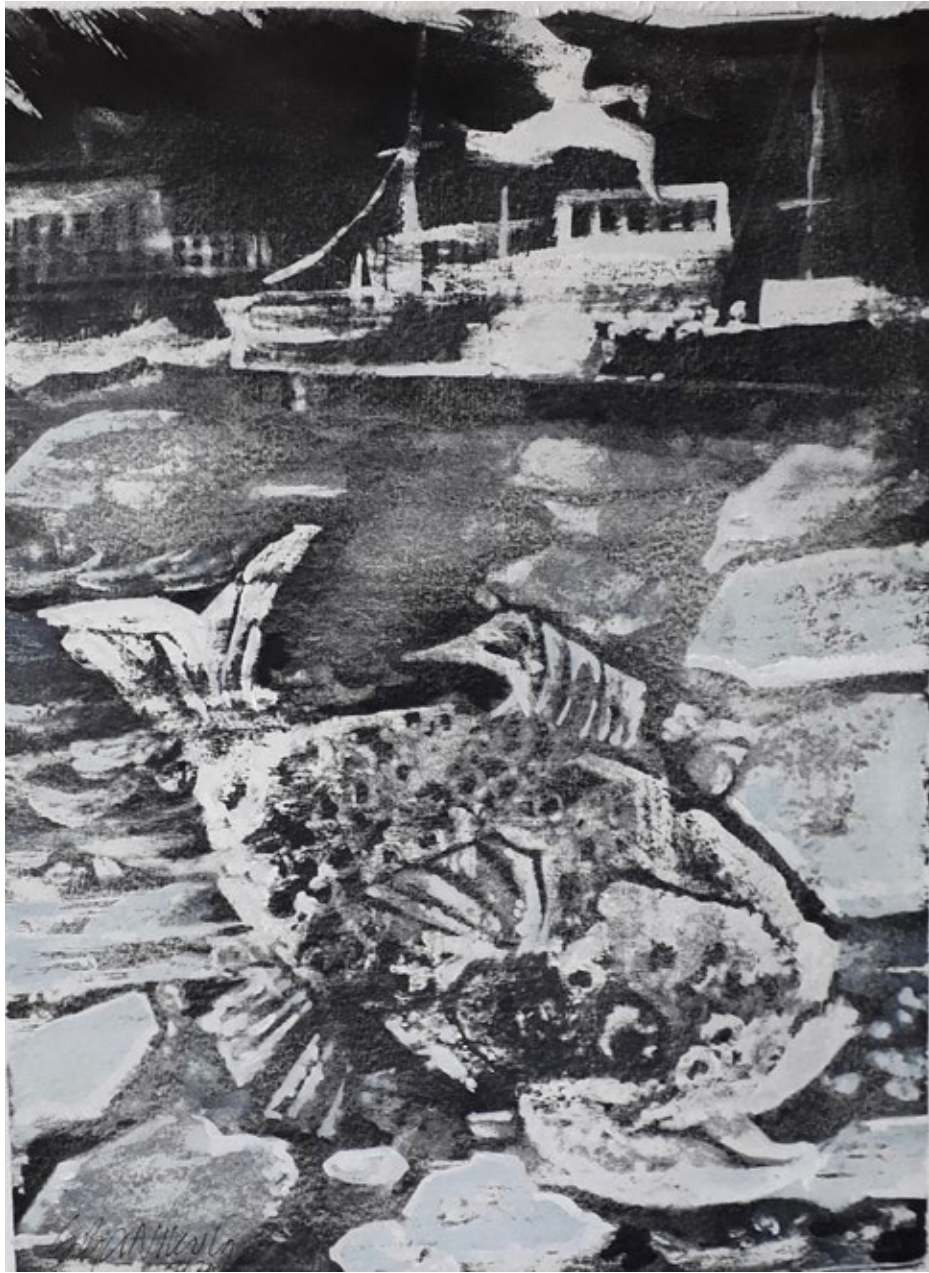
Piirros on omanlaisensa, spontaanisti käsin toteutettu kuvatyyppejä, jossa näkyy tekijälleen ominainen tyyli, joka tuo lisämerkityksensä. Piirros ei toista kaikkea – itse asiassa se toistaa varsin vähän, mutta kaikki elementit siinä ovat tekijän valitsemia ja siten merkityksellisiä. (Barthes, 1986, s. 82.) Katsojalla on taipumus kokea esitys todellisuuden edustajana, vaikka se olisikin karkea ja luonnosmainen (Messaris, 1997, s. ix). Hän täydentää sen omalla kokemuksellaan ja näkee pelkiste-

tyn yksivärisenkin esityksen viittaavan kolmiulotteiseen värilliseen todellisuuteen. Ilmaisu voi olla tiivistä, mutta silti kuvan aineksia on vaikea kielellistää. Jäljelle jää aina merkityksen ylimäärää, jota on vaikea kuvata sanoin.

Paikassa

Paikkaan liittyy fyysisiä, kokemuksellisia ja kulttuurisia näkökulmia. Kartografinen paikka on objektiivinen sijainti, mutta humanistisen maantieteen näkemyksen mukaan paikka syntyy kokijansa antamista merkityksistä (Relph, 1976). Paikan ominaislaadun luovat maiseman lisäksi esimerkiksi sen tarjoamat palvelut, menneisyys ja ympäristön laatu kuten ilmasto. Paikat eivät myöskään pysy samanlaisina, vaan tunnelmaa luovat valot ja varjot, tuoksut ja äänet muuttuvat koko ajan. Kun tähän liittyvät vielä kokijan omat kuvitelmat ja muistot, jokainen kohtaaminen värityy omanlaisenaan. Paikan erityisyyttä arvioidaan usein vertaamalla sitä omaan asuinpaikkaan, jolloin sen identiteetti rakentuu nimenomaan ulkopuolen läsnäolosta (Massey, 2008, s. 145–146.) Matkailijana kiinnitän aina huomion niihin eroihin, joita kohde tarjoaa verrattuna omaan arkiympäristöni.

Vaikka ennakko-odotukseni paikasta olivat ”kylmä ja kaukana”, en kuitenkaan palellut tällä matkalla. Kun vierailimme Murmankin satamassa, sen kerrottiin olevan jäätön ympäri vuoden, Golf-virran ansiosta. Satamassa tutustuimme maailman ensimmäiseen atomikäyttöiseen jäänmurtajaan. Alus nimeltään Lenin on remontoitu tiedekeskukseksi, jossa esitellään jäänmurtamisen tekniikoita historian eri vaiheissa. Murmansk on ollut sotien aikana tärkeä tukipiste Pohjoisen Jäämeren liikenteelle, ja kaupunki elää edelleen teollisuuden lisäksi merenkulusta ja kalastuksesta. Kuvaa 2 tehdessäni pa-

lautan mieleeni vierailun satamassa. Liitän satamanäkymän etualalle kalan, joka on Barentsinmeren haluttu saalis – tällä hetkellä voimakkaasti ylikalastettu laji. Se on ruijanpallas, joka voi kasvaa jopa yli 300 kilon painoiseksi. Päivät ruijanpallas viettää meren pohjalla, mutta uiskentelee öisin, saalistaen ravinnokseen muita kaloja, mustekaloja tai äyriäisiä.

Uskon, että elävä olento lisää satamakuvan kiinnostavuutta. Sosiosemiotikojen mukaan narratiivisessa eli kertovassa kuvassa esitetään tekemistä tai tapahtuma, jonka luovat toimijat (Kress & van Leeuwen, 2006, s. 45–113). Kun lisään kuvaan elollisen olennon, syntyy ajatus toiminnasta. Olen ottanut vapauden värittää kalaa ripauksella fantasiaa. Kuva alkaa lähentyä etnofiktiota, jossa on yhdistetty kokemuksellisia ja sepitettyjä aineksia (ks. Nikula, 2012, s. 113–118). Tässä fiktiivisiä aineksia on mukana vielä maltillisesti, ja mielikuvittelu kuvassa voisi olla paljon villimpää. Kun matkasta kerrotaan jälkepäin, kertoja usein muuntelee kokemusta käyttämällä kahdenlaista mielikuvitusta: Ensimmäinen on palauttava mielikuvitus, ja siinä kertoja elää kokemuksen uudelleen kuvitelmissa, jotka pohjautuvat muistiin varastoituneeseen ainekseen (Gregg, 1978, s. 42). Toinen kenttä on luova mielikuvitus, joka assosioi ja elävöittää asioita. Tällöin kertoja kehittelee vaihtoehtoja ja järjestelee aineksia uusiksi yhdistelmiksi.

Vaikka kuvassa näkyy vain rajattu palanen maisemasta, katsoja ajattelee näkymän jatkuvan kuvan reunojen ulkopuolelle. Kuvan perusteella tulkittu tapahtumallinen kohtaus nähdään myös viipaleena aikajatkumosta. Vaikka kuva pystyy esittämään kaksiuolotteisessa sommitte-

lupinnassa vain yhden hetken, katsoja voi aavistaa, mitä tapahtui ennen kohtausta ja mitä sen jälkeen. Erityisesti realistinen esittämistapa mahdollistaa prosessin näkemisen (Hietala, 2006, s. 100). Todenmukainen vaikutelma kuvassa syntyy pitkälti lineaarisen perspektiivin käytöstä. Sitä luovat myös runsaat yksityiskohdat – vaikka osa niistä olisi merkityksettömiäkin.

Kiirettä

Yleensä matkaan kuuluu myös päämäärätön vaeltelu, joka on ajelehtivaa kuljeskelua hitaana osallistumisena paikkaan (Keskitalo, 2006, s. 58, 71). Tällä kertaa työmatka oli lyhyt, eikä kuljeskeluun ja paikallisten ihmisten katseluun jäänyt aikaa. Luovan talouden seminaarissa oli paljon ohjelmaa, ja sen järjestys saattoi päivän kulussa muuttua. Tapasin kuitenkin yliopistolla opiskelijoita ja seminaarin luennoitsijoita, joista muutamat osasivat kertoa myös murmanskilaisten elämästä. Maantieteilijä Doreen Massey korostaakin, että paikan kokemus rakentuu aina uudelleen ja uudelleen sen mukaan, millaisia sosiaalisia suhteita paikassa syntyy. Hän kuvaa sitä eräänlaisena vyyhtinä, jossa on mukana sekä järjestyksen että kaoottisuuden elementtejä. (Massey, 2008, s. 56–58.) Paikan kokemisessa on myös mukana koko ihmisruumis (Forss, 2007, s. 78), se on jopa merkitysten lähde ja kiteytymä (Merleau-Ponty, 2002, s. 9–33). Omaa kehoa tulee usein ajatelleeksi vasta silloin, kun väsymys asettaa rajat uteliaalle kuljeskellelle. Tai kun on jo pitkään odottanut hetkeä, jolloin nälkä tahtuu herkuttelevaksi nautinnoksi – onhan monen matkailijan intohimoja myös ruoka.

Koska aiemmat kuvani pohjautuivat näköhavaintoon, asetan seuraavaksi itselleni haasteen kuvata jotakin asiaa, joka ei ole suoranaisesti silminnähtäviä,

Kuva 2. Ruijanpallas Murmanskin satamassa. Pesutekniikka, 30 x 40 cm. Silja Nikula, 2020.

vaan matkakokemuksen synnyttämä abstraktimpi mielikuva. Elokuvaohjaaja Jouko Aaltonen (2006, s. 241) kuvaa magneettikentän metaforalla sitä, miten välillä aihe on tärkeämpi, välillä taas tekijän tulkinta. Kun Murmanskien matkastakin kului aikaa, välitön kokemus alkoi himmentyä ja kertojan osuus korostua. Päätän luoda seuraavaksi kuvan, joka kertoo kiireestä. Syntyy visuaalinen metafora, joka esittää käsitteellisen asian konkreettisten elementtien kautta. Yleensä käsitteellisen kuvan tunnistaa siitä, että sen tausta on poistettu ja kohde kuvataan suoraan edestä. Realistista vaikutelmaa rikkovat myös kolmiulotteisuuden vihjeiden vähentäminen ja väritys, joka poikkeaa luonnollisesta näkymästä.

Kiire on tunnetta, että aika kuluu nopeasti, eikä kaikkea haluamaansa ehdi nähdä eikä tehdä. Ajan nopeasta kulumisesta voisi kertoa liikevaikutelman keinoin. Mutta siinä missä puhe ja kirjoitus etenevät sujuvasti sana sanalta, ajan etenemisen esittäminen kuvatilassa kohtaa ongelmia. On kuitenkin tapoja yrittää korvata pysähtyneisyyden puutteita. Ilmaisuteknisinä keinoina esimerkiksi siveltimenvedot kuvan eri osien välillä vihjaavat liikkeeseen ja tapahtumiin, kuten myös epäterävyys ja värin häipymät. Dynaamista vaikutelmaa saavat aikaan myös epäsymmetrinen asettelu sekä kaikenlainen kaaoksen ja sekaannuksen luominen (Gombrich, 1982, s. 55). Käytän kuvassani erityisesti vauhtiviivoja, jotka ovat sarjakuvissa vakiintuneita vihjeitä ilmaisemassa liikkeen suuntaa ja liikkumisen tapaa. Asetan myös hahmon jalat kahteen eri asentoon ja kellotaulun numeron putoamassa alas. Lintujen kohdalla taas liikkeen näkeminen perustuu kokemukseemme siitä, että linnut pysyvät ilmassa vain lentäessään. Toteutan saman idean kahdella eri tekniikalla: Ensimmäinen on pesutekniikka, jossa siveltimen pyöreällä liikkeel-

lä voi toteuttaa sulavia vauhtiviivoja. Liikevaikutelmasta tulee tässä kuvassa voimakkaampi kuin seuraavassa versiossa, jossa käytän puupiirtämisen tekniikkaa. Sovellan samaa ideaa, mutta veistän kuvan vanerille, lisään siihen väriä ja siirrän kuvan paperille. Veistämisen jäljet näkyvät työssä kulmikkaampina, mutta kuva-aiheen pinnasta tulee tasaisempi. Tämä vähentää kuvan realismia, ja syntyy vaikutelma design-tyyppisestä kehittelystä.

Kuva 3. Kiire. Pesutekniikka, 30 x 40 cm (yllä). Silja Nikula, 2020.

Kuva 4. Kiire. Puupiirros. 37 x 40 cm (oik.). Silja Nikula, 2020.

Mitä muuta ajattelen tätä kuvaa tehdessäni? Kuvien kierrätystä ja niiden keskinäisiä viittauksia. Intertekstuaalisuuden teoria painottaa, että esitykset eivät ole suljettuja järjestelmiä, vaan lainaavat osia toisistaan ja yhdistelevät niitä uuteen muotoon. Otan vapauden mu-
kaella renessanssinero Leonardo da Vincin tutkielmaa 1400-luvun lopulta. Hänen piirroksensa havainnollistaa ihmisen mittasuhteita, ja siinä esitetään liikkeen eri vai-
heita kuvaamalla ihmisen raajat ovat kahdessa eri asen-
nossa ympyrän sisällä. Myös kello on tyypillisesti ympy-
rän muotoinen. Niinpä asetan itseäni kuvaavan hahmon
keskelle pyöreää muotoa. Valitsen punaisen värin, koska
ajattelen sen korostavan kiihkeää vaikutelmaa.

Lopuksi

Paikat eivät säily samanlaisina muistoissamme. Osa koke-
muksista haihtuu, ja mielikuvat muuntuvat. Kun toteutin
kuvat matkan jälkeen, etäännyin välittömän kokemuksen
vaikutelmasta. Toisaalta sain aikaa sulatella ja pohtia mer-

kityksiä, jolloin pystyin kiteyttämään matkasta muutaman
olennaisimman aiheen. Kuvan tekemisen aikana varsinkin
puupiirtämisen monivaiheinen tekniikka tarjoaa hedel-
mällisesti vuorottelevia jaksoja sulattelun, mielikuvittelun
ja tekemisen välillä. Keskeneräinen ja vähitellen kehkeyty-
vä työ myös ehdottaa tekijälleen uusia ratkaisuja. Lopulta
kuvistani tuli subjektiivisia dokumentteja. Ne perustuvat
todelliseen matkaan, mutta sisältävät osittain yksityisiä
kokemuksia ja matkalle annettuja merkityksiä. Jos olet
käynyt Murmanskissa, todennäköisimmin tunnistat ku-
vistani Aljosh-patsaan. Kolmas kuva on niin yksityinen,
että tuskinpa tunnistat sen perusteella Murmanskia fyy-
sisenä paikkana. Kuvien tekemistä voisi edelleen jatkaa,
mutta kaikkea ei voi kertoa. Kerronnan näkökulmasta
ajatus täydellisestä ilmaisusta on mieletön, koska aina jää
jotain pois. Jo kuvan rajaaminen jättää jotain ulkopuolelle.
Kirjalliselle ja kuvalliselle kerronnalle yhteistä ovat aukot,
jotka tarjoutuvat tulkitsijan täydennettäväksi. Kerronta on
usein kiinnostavinta silloin, kun se on vihjauksenomaista
ja kiehtovasti määrittelemätöntä.

Lähteet

- Aaltonen, J. (2006). *Todellisuuden vangit vapauden valtakunnassa: dokumenttielokuva ja sen tekoprosessi*. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Dewey, J. (2010). *Taide kokemuksena*. (Suom. A. Immonen & J. Ruusuvoori). [Art as experience (1934)] Helsinki: Eurooppalaisen filosofian seura / niin & näin.
- von Goethe, J.W. (1992). *Italian matka päiväkirjoineen*. (Suom. S. Kallio). Helsinki: Taide.
- Forss, A. (2007). *Paikan estetiikka. Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Gregg, V. (1978). *Ihmisen muisti*. (Suom. Liisa Toropainen). [Human Memory (1975)] Espoo: Weilin & Göös.
- Hietala, V. (2006). Kertovuus. Todellisuutta tarinallistamassa. Teoksessa S. Ridell & P. Väliaho & T. Sihvonen (toim.) *Mediaa käsittämässä* (s. 91–108). Tampere: Vastapaino.
- Häyrynen, M. (2007). Kuva, maisema ja kansakunta. Teoksessa Y. Sepänmaa & L. Heikkilä-Palo & V. Kaukio (toim.) *Maiseman kanssa kasvokkain* (s. 207–228). Helsinki: Maahenki.
- Keskitalo, A. (2006). *Tien päällä ja leirissä: matkanteon kokemuksesta taideteokseksi*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Kress, G. & van Leeuwen, T. (2006) [1996]. *Reading images. The grammar of visual design*. London: Routledge.
- Lukkarinen, V. (2015). *Piirtäjän maisema. Paikan kokeminen piirtämällä*. Helsinki: SKS.
- Massey, D. (2008). *Samanaikainen tila*. (Suom. J. Rovio). Tampere: Vastapaino.
- Merleau-Ponty, M. (2002) [1945]. *Phenomenology of perception*. London: Routledge.
- Messaris, P. (1997). *Visual Persuasion: The role of images in advertising*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Nikula, S. (2012). *Paikan henki. Matkailijan mielikuvasta graafiseksi kuvaksi*. (Väitöskirja). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion Limited.
- Rimmon-Kenan, S. (1999). *Kertomuksen poetiikka*. (Suom. A. Viikari). [Narrative Fiction: Contemporary Poetics (1983)]. Helsinki: SKS.
- Selänniemi, T. (1996). *Matka ikuiseen kesään. Kulttuuriantropologinen näkökulma suomalaisten etelänmatkailuun*. Helsinki: SKS.

Uhanalainen lumi – muuttuva talvi

Antti Stöckell

Pohjoiset kulttuurit ovat sopeutuneet elämään talven kanssa – lumi ja jää eivät ole olleet rajoitteita tai voitettavia esteitä. Yhä useammat jakavat huolen ilmaston lämpenemisestä. Talvet lyhenevät, käyvät epävakammiksi ja lumipeitteinen alue supistuu. Miten käy lumen kanssa elämisen taidon?

Olen ollut pian 15 vuotta mukana taiteiden tiedekunnan toteuttamissa talvitaiteen projekteissa, enimmäkseen työpajoja organisoimassa ja viimeiseksi lumi- ja jääveistäjiä Lapin kasvavan talvimatkailun tarpeisiin kouluttamassa. Oma taiteellinen työskentely, lumen ja talven mahdollisuudet taidekasvatuksessa sekä matkailun ympäristöissä ovat käyneet luontevaa vuoropuhelua.

Olen työstänyt vuosittain kasvavaa sarjaani *Lumileikit* vuodesta 2009 alkaen. Tyypillisesti olen toteuttanut pari kolme lumi-installaatiota lähinnä huhnikuun kantohangilla. Vuosi 2020 on ollut monessa suhteessa poikkeuksellinen – myös lumileikkien suhteen: teoksia on karttunut joka kuukausi aina tammi-kuusta kesäkuuhun. Lähde mukaani lumileikkien pariin sydäntalven kaamoksen hangilta aina alkukesän yöttömän yön viimeisille lumille saakka.

Vennivaara, Rovaniemi, 12.4.2020.

Tammikuu

Lumen tiheys, eli sen paino suhteessa tilavuuteen, on merkittävin ominaisuus lähes kaiken lumeen liittyvän toiminnan kannalta. Pohjoisessakin läpi talven lisääntyvät lämpimät jaksot kasvattavat tiheyttä aiempaa suuremmaksi jo sydäntalvella.

Tänä talvena sahasin hankilunta ensi kerran jo tammikuun alkupuolella. Vaikka nautinkin noista hetkistä kuun valossa, mielessäni pyöri ajatus, että näin ei pitäisi olla. Kantohangen aika on huhtikuussa.

Lumi on ainutlaatuinen taiteen materiaali paikkaan liittyvien merkitysten työstämisessä. Nämä tammikuiset varoituskolmiot hautautuivat pian lumeen, niin kuin soisin hautautuvan alueella toimivan kaivosyhtiön aikeidenkin.

Pohjasenojanaapa, Ylitornio, 10.1.2020.
Vennivaara, Rovaniemi, 19.2.2020.
Silmäselkä, Rovaniemi, 29.2.2020.

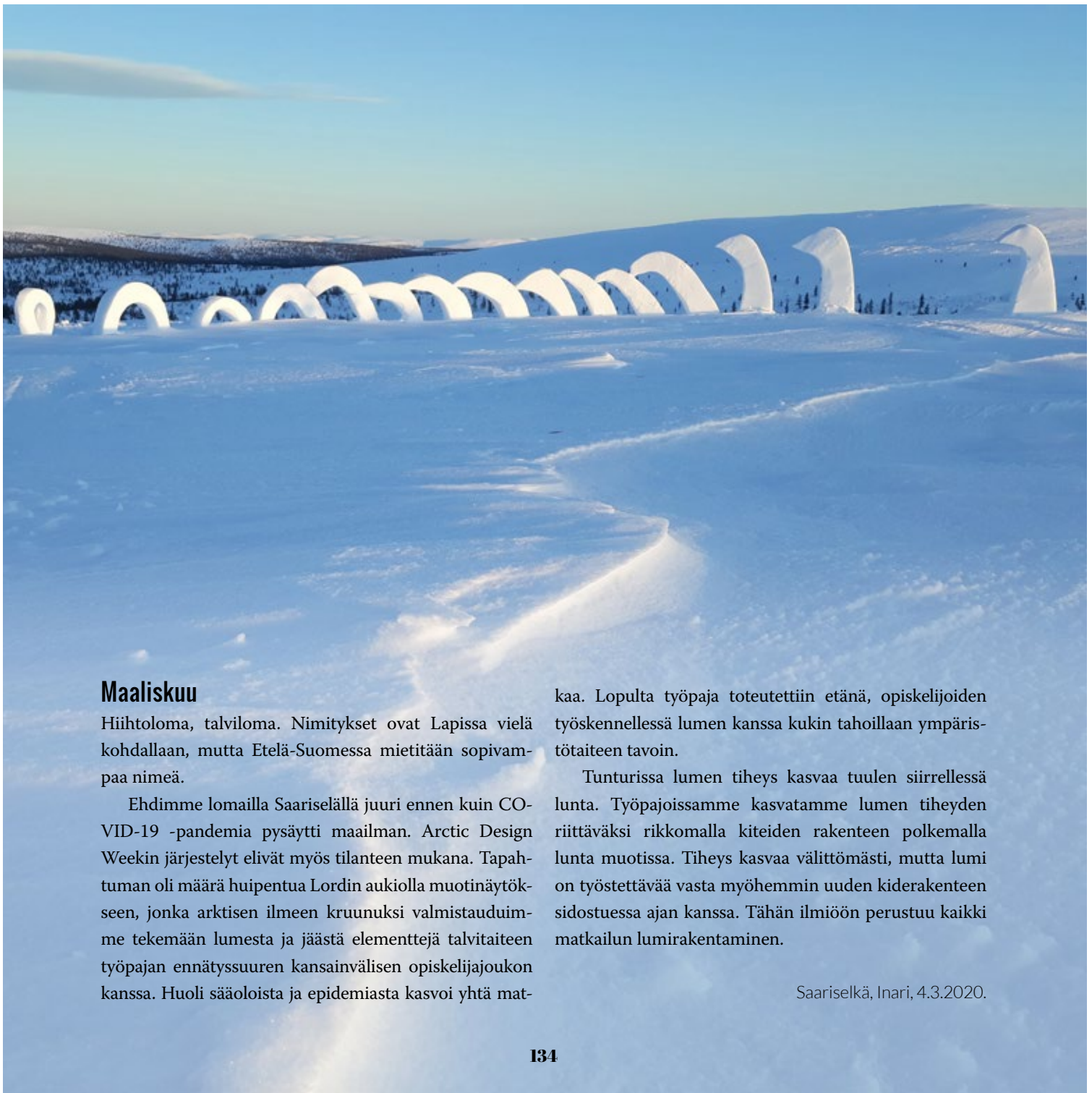

Vennivaara, Rovaniemi, 29.2.2020.

Helmikuu

Helmikuuta olen pitänyt olosuhteiltaan vakaimpana aikana talvitaiteen työpajojen järjestämisestä ajatellen. Silloin valoakin on jo mukavasti. Kuun lopulla veistimme lunta yliopiston pihalla pienen kansainvälisen opiskelijajoukon voimin ihanteellisissa olosuhteissa. Omaan työskentelyyni löysin uuden menetelmän: puiden runkojen päälle sataneen ja kosteissa keleissä tiivistyneen lumen muotoilun. Ensi kertaa onnistuin myös taltioimaan lumileikit revontulten kanssa samaan kuvaan.

Maaliskuu

Hiihtoloma, talviloma. Nimitykset ovat Lapissa vielä kohdallaan, mutta Etelä-Suomessa mietitään sopivampaa nimeä.

Ehdimme lomailla Saariselällä juuri ennen kuin COVID-19 -pandemia pysäytti maailman. Arctic Design Weekin järjestelyt elivät myös tilanteen mukana. Tapah-tuman oli määrä huipentua Lordin aukiolla muotinäytökseen, jonka arktisen ilmeen kruunuksi valmistauduimme tekemään lumesta ja jäästä elementtejä talvitaiteen työpajan ennätysuuren kansainvälisen opiskelijajoukon kanssa. Huoli sääoloista ja epidemiasta kasvoi yhtä mat-

kaa. Lopulta työpaja toteutettiin etänä, opiskelijoiden työskennellessä lumen kanssa kukin tahoillaan ympäristötaiteen tavoin.

Tunturissa lumen tiheys kasvaa tuulen siirrellessä lunta. Työpajoissamme kasvatamme lumen tiheyden riittäväksi rikkomalla kiteiden rakenteen polkemalla lunta muotissa. Tiheys kasvaa välittömästi, mutta lumi on työstettävää vasta myöhemmin uuden kiderakenteen sidostuessa ajan kanssa. Tähän ilmiöön perustuu kaikki matkailun lumirakentaminen.

Saariselkä, Inari, 4.3.2020.

Hattuaapa, Rovaniemi, 23.4.2020.
Vennivaara, Rovaniemi, 12.4.2020.

Huhtikuu

Matkailukohteiden lumirakenteet suljetaan huhtikuun aikana, eikä talvitaiteen työpajojakaan ole enää järjestetty päivien lämmitessä ja lumen sulamisen kiihtyessä kuun loppua kohti.

Työskentelytavallani huhtikuu on puolestaan ollut parasta aikaa: Perinteisesti kantohanki tulee huhtikuussa, jos on tullakseen. Sen lisäksi, että hanki on ihanteellinen sahalla muotoiltavaksi, se on myös parhaimmillaan vauhdikkaaseen liikkumiseen kevein luistelusuksin. Puolen kuun tienoilla on aika hyvästellä tähtikirkkaat yöt.

Toukokuu

Usein luminen talvi loppuu Rovaniemellä pian huhti-toukokuun vaihteen jälkeen. Tänä keväänä hiihdin ja työstin lunta vaaran päällä vielä toukokuun lopulla, kun kaupungilla ensimmäiset koivut olivat jo pienessä lehdessä.

Lumen kokonaisuudessa pohjoisella pallonpuolis-kolla ei ole vähentynyt, mutta sitä sataa nykyään entistä enemmän tietyille alueille, kun toisaalla se vähenee (Pulliainen ym., 2020). Suomessa juuri tämä muutos korostui kuluneena talvena. Kuun lopulla säiden lämmettyä ja sulamisen alettua voimakkaasti tämä konkretisoitui yhtenä mittauksien suurimmista ja

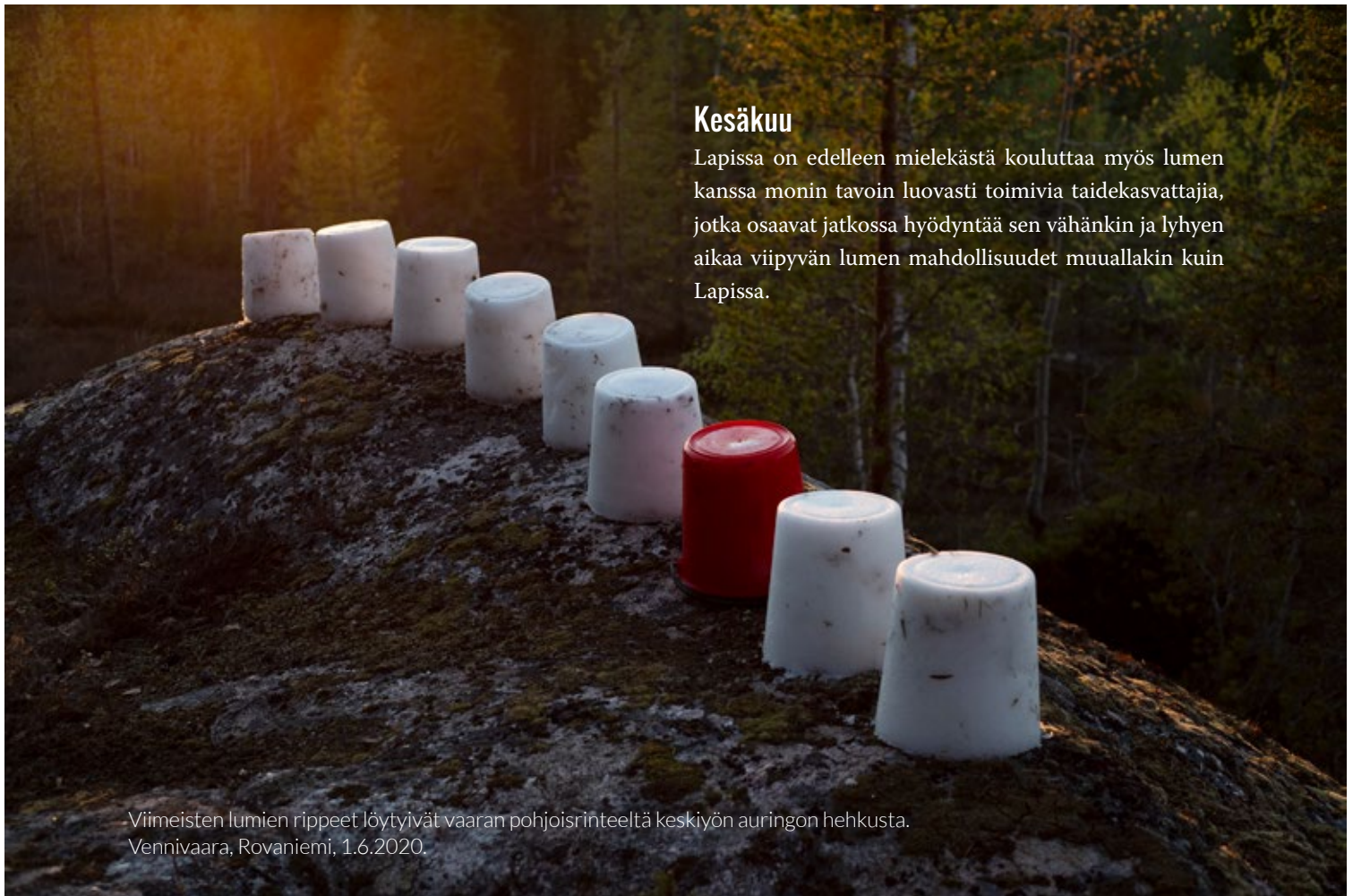
vahinkorajat ylittävistä tulvista Lapin suurten jokien varsilla.

Luminen talvi ei ole katoamassa Lapista, mutta muualla Suomessa se on erittäin uhanalainen. Lumeen perustuvat ympäristöt ja aktiviteetit matkailussa tulevat myös säilymään Lapissa. Elinvoimaisuuden ehtona on kuitenkin uusien yhä useammin aineettomiin arvoihin pohjautuvien innovaatioiden monialainen kehittäminen. (Jokela & Stöckell, 2020.) Matkailijamäärien ilmeinen väheneminen kiihdyttää muutoksen urille hakeutumista. On mielenkiintoista olla tekemässä tätä muutosta tiedekunnassamme vahvasti profiloituneen soveltavan taiteen kautta.

Viikskankaat, Rovaniemi, 16.5.2020, klo 2.44.

Vappuaamuna kantohanki oli parhaimmillaan.
Kinisvuoma, Rovaniemi, 1.5.2020.

Kesäkuu

Lapissa on edelleen mielekästä kouluttaa myös lumen kanssa monin tavoin luovasti toimivia taidekasvattajia, jotka osaavat jatkossa hyödyntää sen vähänkin ja lyhyen aikaa viiptyvän lumen mahdollisuudet muuallakin kuin Lapissa.

Viimeisten lumien rippeet löytyivät vaaran pohjoisrinteeltä keskiyön auringon hehkusta. Vennivaara, Rovaniemi, 1.6.2020.

Lähteet

Jokela T. & Stöckell A. (2020). Sulavesiä ja uusia lumia: näkökulmia lumirakentamisen ja talvitaiteen kehittämiseen. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi & J. Paasovaara (toim.) *Luontokuvaus soveltavana taiteena*. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisu. Sarja C 66. (s. 137–147). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Pulliainen J., Luojus K., Derksen C., Mudryk L., Lemmetyinen J., Salminen M., Ikonen J., Takala M., Cohen J., Smolander T. & Norberg J. (2020). Patterns and trends of Northern Hemisphere snow mass from 1980 to 2018. *Nature volume 581*, 294–298.

Pohjoinen viiva – ajatuksia piirtämisestä

Elisa Alaluusua

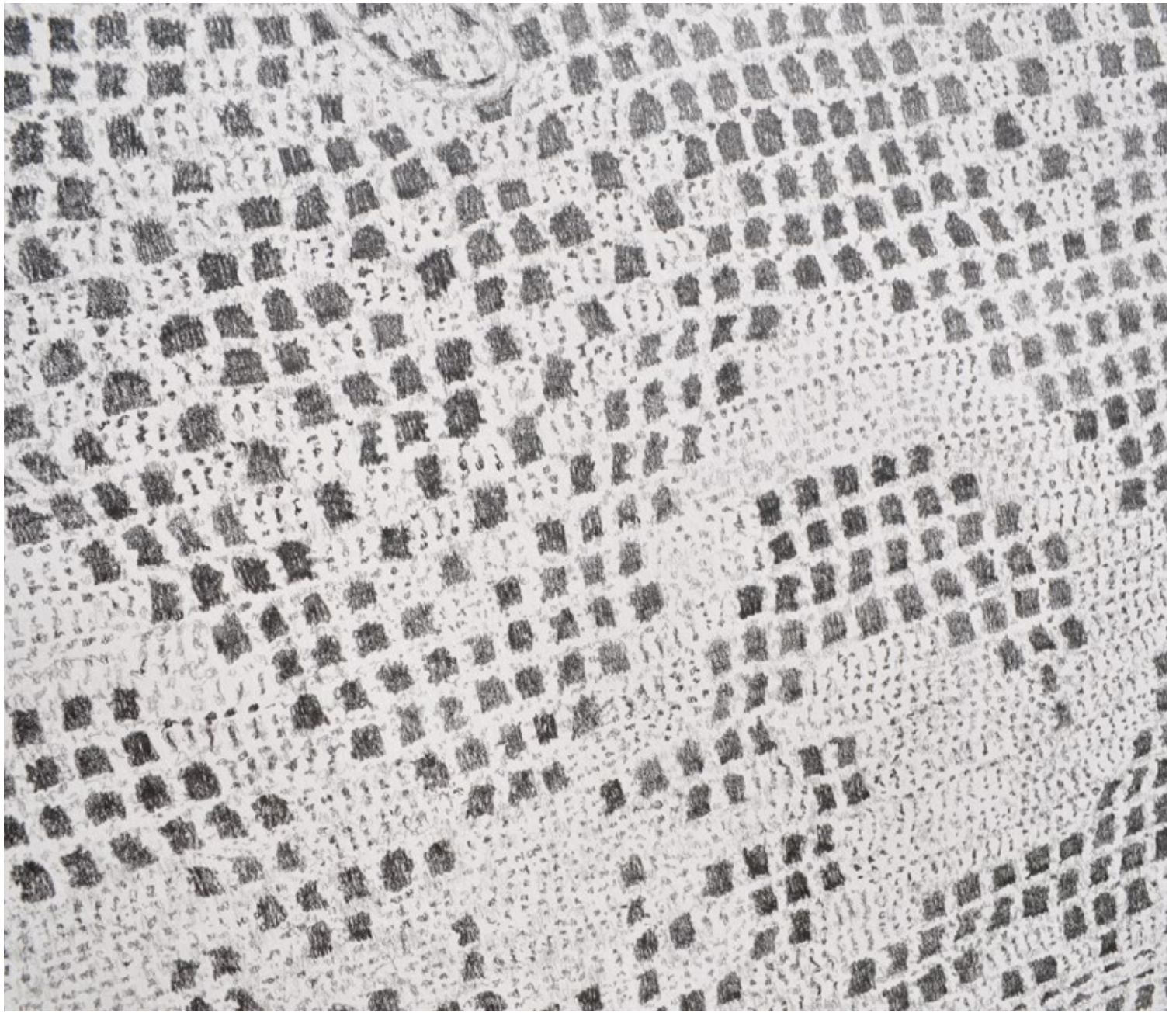
Taiteiden tiedekunnan 30-vuotisjuhluvuo-
si lienee sopiva aika pohtia taiteen tekemi-
sen ydintä ja omaa piirtämispraktiikkaani.
Opiskelinhan taiteen tekemistä silloisissa toimitilois-
sa Piekkarilla toiminnan alkuvuosina 1990-luvulla.
Valmistuin vuonna 1999, jota ennen olin opiskellut
ympäristötaiteen maisteriksi Manchester Metro-
politan Universityssä (1995). Myöhemmin suoritin tai-
teen tohtorin tutkinnon Chelsea College of Artsissa
(UAL) Lontoossa (2016). Tämän kirjoituksen ote on
autoetnografinen ja keskityn pohtimaan piirtämistä.
Piirtämisen ymmärrän hyvin laaja-alaisesti. Se ei ole
pelkästään paperille tehtyjä merkkejä, vaan myös tapa
ymmärtää asioita, tapa ajatella ja tapa olla. Koska poh-
din erityisesti sitä, mitä piirtäminen minulle itselleni
merkitsee, kirjoitan nämä ajatukset vapaasti käyttäen
metaforana piirroksen tekemistä. Pohdin piirtämistä
pohjoisessa – tällä tarkoitan sitä, että olen fyysisesti
Lapissa tätä tekstiä kirjoittamassa. Mikäli kirjoittaisin
piirtämisestä muualla, teksti olisi eri. Kirjoitustyylin
on tarkoitus kuvastaa ajatuksia.

Kielihuomio 1: *Pidän suomen kielen luovasta luonteesta.
Osaan suomeksi keksiä uusia sanoja, joiden merkityksen*

*voi olettaa myös toisten ymmärtävän. Koen tämän suu-
rena rikkautena, koska olen työskennellyt pääsääntöisesti
englannin kielellä yli kahden vuosikymmenen ajan.*

Piirtäminen on demokraattista ja jossakin muodossa
mahdollista suurimmalle osalle ihmiskuntaa. Meillä on
primitiivinen tarve jättää jälkiä. Olemme kuitenkin on-
nistuneet omimaan piirtämisen vain valitulle joukolle,
sille, joka osaa piirtää. Opettaessani piirtämistä yritän
rikkoa piirtämiseen liittyviä ennakkoajatuksia ja pelkoa,
jota jopa taideopiskelijat kokevat. Piirtämisen asiantun-
tijan Philip Rawsonin (1979, s. 7) mukaan niistä lukui-
sista lapsista, jotka piirtävät ja jotka oppivat piirtämisen
avulla, vain muutamat jatkavat piirtämistä nuoruus- ja
aikuisuusvuosiin. Koska aloimme uskoa, että piirtämis-
tä pitää jotenkin erityisesti 'osata' ja mitä 'osaan piirtää'
tarkoittaa? Rawson toteaa (1979, s. 7) lapsia ympäröivän
kulttuurin vähitellen iskostavan vallalla olevat standar-
dit, kuvamerkit, ideologiat ja arvotetun kuvallisen sys-
teemin lapsiin, joista erityisesti 8–12-vuotiaat tuntevat
tämän painolastin. Kuinka voisimme päästä yli tästä
piirtämisen pelosta?

Minulle piirtäminen on arkipäiväistä. Kynä on help-
po ottaa käteen, ja sillä on vaivatonta vetää viiva. Piirrän

Kuva 1. Elisa Alaluusua, *Pitsipaita I* (yksityiskohta), grafiitti paperille, 80x80cm, 2020.

ympyrän, siis olen. Siinä se on, piirros. Opetustilanteessa yritän poistaa ennako-odotuksia ja turhia paineita. Se onnistuu esimerkiksi muuttamalla kuvantekemisen sääntöjä tai tekemällä piirtäminen niin vaikeaksi, että on pakko astua aidan yli ja pudota korkealta. Usein juuri putoaminen on kaikkein hauskinta. Piirustuskursseilta tuttuja harjoituksia ovat heikommalla kädellä työskentely ja merkkien tekeminen sokkona. Grafiittitikkuja voivat pidellä myös varpaat sormien sijasta. Siitä syntyy sotkua. Mikä sen mukavampaa?

Taide on merkityksellistä sekä yksilölle että yhteisölle. Sillä on tärkeä sija menneisyydessä ja se ohjaa omalta osaltaan tulevaisuuttamme. Vaikka ymmärtäisin taiteen sosiaalisen, poliittisen ja kulttuurihistoriallisen roolin, en voi kuitenkaan sitä kokea kuin yksilön kannalta. Tässä kirjoituksessa – jonka voi ymmärtää sanallisena piirroksena – yritän hahmottaa omaa kokemustani piirtämisestä. Palaan perustavanlaatuisen kysymykseen: miksi taide on tärkeää? Vastauksen sävy muuttuu vastaajan näkökulman mukaan, ja painotuksesta käy ilmi onko kysymyksessä taiteilija, kokija, rahoittaja, kulttuuri-instituutio tai muu vastaava. Minä olen syntynyt Rovaniemellä ja kasvanut porotilalla Luusuan kylässä. Elämäkokemukset ovat tämän kirjoituksen kannalta olennaisia, koska aiheena on taiteen tekemisen praktiikka. Sen keskiössä on kokemukseni taiteilijuudestani, joka on kiinteästi sidoksissa omaan identiteettiini. Minulle taide on tärkeää kahdesta syystä: Yksi syy on kokemus taiteen tekemisestä ja toinen liittyy taiteen tunnistamiseen ja sen kontekstiin. Kuvailen tässä jälkimmäisen kontekstin ensin. Taide on läsnä elämässäni, olemisessani, joka päivä. Ymmärtämykseni maailmasta kiinnittyy tiukasti taidekontekstiin. Olen kiinnostunut taiteen tekijöistä ja heidän tekeleistään.

Kielihuomio 2: *Käytän sanaa 'tekele', koska siihen liittyy tekemisen keskeneräisyys. Jotakin on tekeillä, jotakin uutta on syntymässä. Tekele on myös hyvä sana kuvaamaan erilaisin taiteen tekniikoin toteutettuja teoksia. Sanaan tekele liittyy ajatus aktiivisesta toimijasta ja ajattelevasta ihmisestä. Tässä yhteydessä sanaan tekele ei liity negatiivisia konnotaatioita, päinvastoin, tekele on hieno, katsojansa mielikuvituksen liikkeellepaneva voima, teos, joka kiehtoo.*

Saan suurta iloa tunnistaessani teoksia ja yhdistäessäni taiteilijan heidän tuotantoonsa. Mielelläni katson, koen ja opin uutta. Nykyisin olen valikoiva tavassani katsoa, minulla ei ole enää energiaa eikä aikaa katsoa jokaista taideteosta galleriassa tai museossa, kuten tein nuorena taidetutkimusajajana. Mieluummin näyttelyssä pysähdyn niiden teosten kohdalle, jotka jollakin tavalla minua sinä hetkenä puhuttelevat. Olen nähnyt paljon, enkä enää jaksaa innostua kaikesta. Lienee paikallaan todeta, että tämä ei päde opetustilanteisiin, silloin katson yhä uudelleen uteliaana ja nälkäisin silmin. Opetustilanteessa olen kiinnostunut, koska olemme tärkeän asian äärellä, itse tekemisen. Seuraavaksi avaan sitä, mitä tekeminen minulle tarkoittaa.

Minä mielelläni rapsuttelen grafiittikynällä paperille.

Kielihuomio 3: *'Rapsuttelu' tuskin on taideterminologiaa, mutta viimeaikaisia pitsipaita-piirroksia työstäessäni, minulla on ollut tunne, jota rapsuttelu kuvaa hyvin. Rapsuttelusta kuuluu hiljainen ääni, se on rauhoittavaa, pitkäkestoista ja hidasta tekemistä. Siihen liittyy myös mielihyvän tunne; ilo olla läsnä tässä ja nyt.*

Työskentelen usein lyijytäytäkynällä tai grafiittitikulla, riippuen siitä mitä teossarjaa olen työstämässä. Jo vuo-

Kuva 2. Elisa Alaluusua, *Pitsipaita II* (keskenräinen, yksityiskohta), grafiitti paperille, 80x80cm, 2020.

sia olen käsitellyt töissäni muistia sekä ymmärtämystäni muistista ja muistinmenetyksestä. Perhehistoria ja paikkaan sidottu kokemus identiteetistä antavat teoksille kontekstia. Kun istun työhuoneen hiljaisuudessa, joka ei ole aina todellinen, olen tyytyväinen olotilaani. Grafiittikynä pitää pientä ääntä paperilla, ja jäljet kasvavat sävyiksi ja sävyt alueiksi hitaasti, ilman suurta dramatiikkaa. Mieluiten työskentelen monokromaattisesti. Taidehistorioitsija ja kuraattori Catherine de Zegher (2010) kuvailee piirtämistä avoimeksi toiminnaksi, jota määrittää muuttuva, jatkuvasti kehittymässä oleva viiva. Piirustuksen ensimmäinen jälki muuttaa tyhjän sivun avoimeksi kentäksi määritellen sen ajallisesti samalla kun jäljet seuraavat toisiaan. Ajatellessamme piirtämistä emme useinkaan liitä siihen väriä, vaikkakaan tämä ei tarkoita sitä, etteikö väri voisi olla osa piirrosta. Väri voi kuitenkin haitata piirroksen selkeyttä ja luettavuutta; juuri ajatuksen selkeys on piirroksen arvostetuimpia aspekteja. (de Zegher, 2010 s. 23) Tekemiseni ytimessä on monesti joko sävyjen synnyttäminen tai esimerkiksi jatkuvalla viivalla luodun jäljen tuottaminen. Kuvan tekeminen on meditatiivista ja rauhoittavaa. Piirtämisestä tulee hyvä mieli. Toisinaan pohdin kuitenkin, miksi kuluttaa siihen tunti toisensa perään. Eikö olisi mahdollista käyttää nuo tunnit tuottavammin ja tehokkaammin, siten että niistä olisi jotakin hyötyä? Näihin kysymyksiin hautautuu tekemisen ydin. Piirtäminen voi olla turhanpäiväistä, ja siinä on sen taikuus. Piirtämistä ei ole pakko tehdä, mutta sen takia sitä ilman on vaikea olla.

Uskon taiteen tekemisen tärkeen yksilöllisellä ja yhteiskunnallisella tasolla sekä asiantuntemukseni että henkilökohtaisen kokemukseni kautta. Kuvaamaani piirtämiseen liittyvä hyvinolontunne on olotila, jonka uskon olevan ihmiselle hyväksi. Toivon, että mahdollisimman

moni löytäisi paljon etsityn, ja kuuluisuutta saaneen, siinä taiteilijansa. Tekemiseen liittyy henkilökohtaista iloa, jota ei voi saada ainoastaan katsomalla, tai kokemalla, jonkun toisen tuottamaa taideteosta. Kun itse tekemiseen liittyy ymmärrys, eli taiteen kontekstin tunteminen, olemme suurten asioiden äärellä. Taiteen tekeminen yksin omassa tuvassa, ilman ulkopuolisia vaikutteita, on yksi tapa työskennellä. Hyvinvoinnin kannalta keskustelu ja ajatusten vaihto toisten kanssa on kuitenkin tärkeää. Kun tunnemme taiteen kielen ja kaanonin, voimme ymmärtää historiallisia ilmiöitä ja niiden yhteyksiä nykypäivään. Näkemykseni mukaan historian ja sen ymmärtämisen merkitystä ei voida liikaa korostaa. Menneisyyden ja toisten ihmisten tunteminen auttavat itsen tuntemuksessa, ja siihen tuntemukseen liittyy kiinteästi ymmärtämys siitä mistä me tulemme, niin vuosikymmenien kuin vuosisatojenkin jatkumossa.

Kun kehotan muita piirtämään, en välttämättä tarkoita, että heidän tarvitsisi ottaa kynä käteensä ja piirtää luonnoskirjaan – tosin uskon, että he, jotka pitävät luonnoskirjaa, ovat elämässään onnellisempia kuin toiset, jotka eivät sitä tee. Mutta se on toinen tarina. Toivon, että piirtämisestä tulee tapa olla. Piirtäminen voi olla monenlaista kuvan tekemistä ja jäljen jättämistä. Se voi näyttää kirjoitukselta tai kollaasilta. Se voi olla tanssi tai näkymätön ajatus. Piirtäminen on lähtökohtaisesti tapa ottaa asiat vastaan ja tarkastella niitä useammista näkökulmista. Piirtäminen pakottaa meitä valitsemaan aloituskohdan, pisteen, josta lähdemme liikkeelle. Piirtämisessä ei ole mitään mystistä. Anna jäljen ilmestyä jostakin johonkin, ja seuraa sitä! Ensimmäinen viiva tuo mukanaan tarpeen toiselle ja niin edelleen. Huomattavasti vaikeampaa on tietää, milloin viivoja on tarpeeksi ja koska on aika lopettaa.

Kielihuomio 4: *Yritän käyttää kieltä sekä luovasti että käsillä olevaan tarkoituksiperään sopivasti. Käytetyllä kielellä on aina suuri merkitys, se voi joko helpottaa pohdinnan kohteen ymmärtämistä – ja auttaa voitamaan piirustuksen aloittamisen pelon – tai se voi toimia muurina monimutkaista asiaa entisestään. Niin sanottu asiantuntijakieli antaa helposti aiheesta elitistisen kuvan ja kaventaa lukijakuntaa. On ollut mielenkiintoista huomata, kuinka suomenkieliset opetustilanteet ovat muuttaneet tapaani puhua. Huomaan käyttäväni paikallista murretta enemmän kuin tavallisesti. Käytän sanontoja, joita voisi kuvailla arkipäiväisiksi. Kuvaillessani piirrostehtävän tavoitteen 'sutuksi' tai taideteoksen 'tekeleeksi,' toivon poistavani mahdollisesti rajoittavia ennakoajatuksia. Murteen käyttöön liittyy tuttuuden ja paikallisuuden tunne. Puhuessani ja kirjoittaessani piirtämisestä suomeksi mieleni valtaa uusi läheisyyden tunne, jota en ole osannut edes kaivata keskustellessani piirtämisestä pitkään pääsääntöisesti englanninkielellä. Tutuus ja omalla kielellä puhuminen on voimaannuttavaa, mutta kielen vaihtamisesta, aivan kuten näkökulman vaihtamisesta, on myös suurta hyötyä. Kun menee kauas, näkee paremmin myös lähelle.*

Piirtäminen on osa meitä itseämme. Samalla tavalla, kun puhun valitsemallani kielellä, teen myös valinnan piirtämällä jättämäni jäljen suhteen. Voin raapustella mustekynällä paperin kulmaan puhuessani puhelimesta. Voin katsoa itseäni peilistä ja piirtää omakuvaa havainnosta. Voin huitaista kädellä ilmaan ja piirtää keskustelukumppanini iloksi välillemme maailman käsittämättömyyden. Piirtäessämme olemme aidosti läsnä. Teemme valintoja,

Kuva 3. Elisa Alaluusua, sarjasta *Pitsipuut*, grafiitti paperille, 40x50cm, 2020.

jotka eivät vaadi jatkuvia päätöksiä, ne syntyvät sisäisen ymmärtämyksemme, kokemustemme ja tapojemme kautta. On hankala piirtää väärin. Itseasiassa on mahdollonta piirtää väärin. Sitä ilosanomaa yritän viedä eteenpäin. Tämän kirjoittamalla piirretyn tuotoksen taka-ajatukseksi ei kuitenkaan ole tämän ilosanoman levittäminen, vaan piirtämisen pohtiminen pohjoisessa kontekstissa. Mietin taiteen tekemisen ydintä ja sen merkitystä, mutta myös sitä onko sillä joku erityinen pohjoinen identiteetti. Yhtymäkohdat ovat lukuisat. Paperin ja grafiitin tasapainoinen yhteiselo muistuttaa minua koivuista keväistä hankea vasten, sävyt ovat hiljaiset. Varjot liikkuvat pinnoilla hitaasti, monokromaattisesti, vaihtuen tummasta vaaleaan ja takaisin. Sitä tunnetta kannan itsessäni, eikä se tunne lähde pois, vaikka matkustaisi kauaskin. Se hiljaisuus, valo ja tasaisuus on minussa ja grafiittijäljissä paperilla – ehkäpä se on sitä pohjoisuutta.

Lähteet:

Rawson, P. (1979). *Seeing through drawing*. London: British Broadcasting Corporation.

de Zegher, C. (2010). A century under the sign of line: Drawing and its extensions (1910-2010). Teoksessa C. H. Butler & C. de Zegher, *On line – Drawing through the twentieth century* (s. 21-124). New York: The Museum of Modern Art.

Taideteollisin keinoin arktisen muotoilun käsitteen kintereillä

Laura Laivamaa

Arktinen muotoilu ja arktisen muotoilun käsite ovat kuuluneet tutkimusintresseihini jo tovin, ja aloitin aihepiiriin perehtymisen aikanaan tehdessäni pro gradu -tutkielmaani Lapin yliopiston sisustus- ja tekstiilimuotoilun koulutusohjelmaan. Vuonna 2018 valmistuneessa tutkielmassani *Kaamoksen maasta – näkökulmia arktiseen muotoiluun* (Laivamaa, 2018) perehdyin paitsi arktisen muotoilun käsitteen määrittelyyn, tuotin yhden mahdollisen mallin siitä, millä tavoin arktisuutta voi visuaalisesti ilmentää tekstiilituotteissa. Tutkielmani taiteellisen osion yhteistyöyrityksenä toimi eteläpohjalainen jacquard-kutomo Lapuan Kankurit Oy, joka lunasti kuusi kuosia sisältäneen *Matkan varrelta* -kuosimalliston. Yhteistyöni yrityksen kanssa on jatkunut myöhemmin, ja esimerkiksi vuonna 2017 syys-talvimallistossa ilmestynyt *Kuura*-villahuopa jatkaa ensimmäisen kuosimalliston teemoissa pohjoisella aihepiirillään.

Pro gradu -tutkielman valmistuttua arktinen ja pohjoinen muotoilu tutkimuksen kohteena tuntui edelleen kiinnostavalta, ja olin jo kirjoittanut työni päätäntöön tavoitteestani tehdä jatkotutkimusta. Pro gradu -tutkie-

man laajuus mahdollisti aihepiirin käsittelyn keskustelun avauksen tavoin. Jo tutkielmaa kirjoittaessani oli käynyt selväksi, että arktisen muotoilun käsite ja käsitteen alla tehtävä teollinen tekstiilisuunnittelu ja tekstiilitaiteiden kaipaavat edelleen lisää tavoitteellista ja eritoten keskustelua eteenpäin auttavaa, myös fyysisiä artefakteja tuottavaa taiteellista työtä. Tähän haasteeseen lähdin vastaamaan jatkotutkimusaiheellani.

Aikaisemmin olen perehtynyt arktisen muotoilun visuaaliseen ilmaistavuuteen kaupallisten tekstiilien kautta, ja jatko-opinnoissani tutkimuksen fokus kääntyy muotoilijan ja taiteilijan sisäisiin prosesseihin. Taiteellisessa työssä kiinnostavia teemoja ovat henkilökohtaisiin kokemuksiini perustuvat ristiriidat pohjoisessa, sijainnin vuoksi tietynlaisessa muotoilualan marginaalissa elämiseen ja työskentelyyn liittyvistä ominaispiirteistä. Lisäksi olen kiinnostunut näistä ajoittain haasteellisista lähtökohdista tuotetun kaupallisen arktisen ja pohjoisen kuvan tunnistettavissa olevasta ilmiästä ja usein ulkoapäin odotetusta, tietynlaiseen Lappi-mystiikkaan sitoutuvasta visuaalisesta kerronnasta. Arktisuuden ja pohjoisuuden liittyä itselläni alueella syntyneenä ja

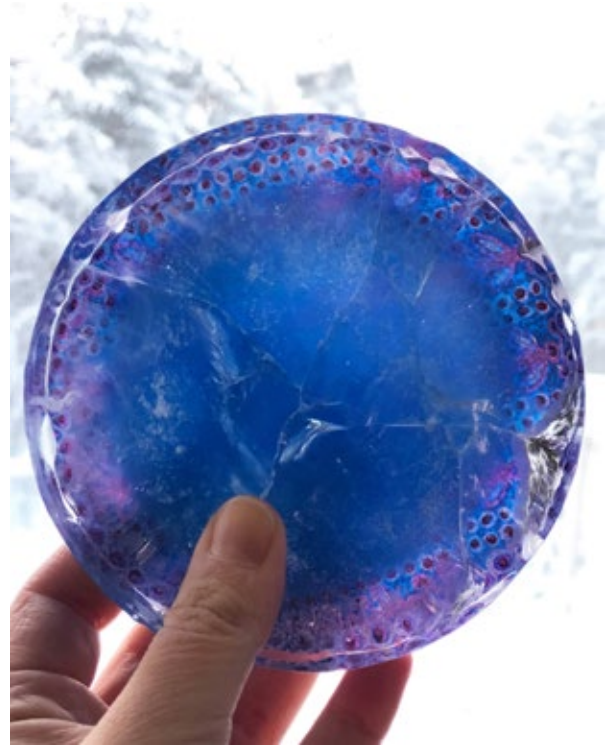
Kuva 1. *Taivaanvalkeat* -kuusi 2013. Kuva: Lapuan Kankurit.

Kuva 2. *Kuura* -kuusi 2017. Kuva: Lapuan Kankurit.

kasvaneena, ja aikuisiällä tietoisien päätöksen alueelle asumaan asettumisesta tehneenä voimakkaita kotiseuturakkauden tunteita. Kokemukseni mukaan nämä tunteet ovat paitsi valtava voimavara ja inspiraationlähde, mutta voivat myös häiritä objektiivisen työn tekemistä.

Arktisen muotoilun käsite nousi läpikäymässäni kirjallisuudessa esille ensimmäisen kerran *Duodji - saamenkäsityöstä muotoiluun* -koulutushankkeen vuonna 2007 tuottamassa selvityksessä *Davvehieibma – Pohjattuuli – North Wind* (Kivelä, 2007). Kyseisessä julkaisussa arktisen muotoilun käsite ymmärretään pohjoisuudesta ja perinteisestä saamenkäsityöstä vaikutteita saaneena muotokielenä, jota ei ole rajoitettu kriteerein kuten duodji (Sámi Duodji, 2020). Arktinen muotoilu nähtiin mahdollisuutena profiloitua osaamiseen, johon sijainti arktisella alueella antaa luontevasti edellytyksiä: esimerkiksi kylmätekniikan tutkimusalueella, luonnonmateriaalien hyödyntämisessä, alkuperäiskansojen konstruktiiivisissa ratkaisuisissa sekä erityisen muotokielen kehittämisessä (Kivelä, 2007). Päivi Tahkokallion (2012) toimittamassa *Arctic Design. Opening the Discussion* -teoksessa arktista muotoilua käydään läpi käsitteen määrittelyn, palvelumuotoilun, yhteisöllisyyden sekä alkuperäiskansojen näkökulmasta. Itse olen ollut kirjoittamassa Satu Miittisen ja Mira Alhonsuon kanssa *Relate North* -kirjasarjassa artikkelilla *Designing Arctic Products and Services* (Miittinen, Laivamaa, Alhonsuo, 2014), jossa omalta osaltani esittelin pro gradu -tutkielmani prosessia. Pro gradu -tasolla Lapin yliopistossa arktisesta muotoilusta tuote- ja sisustussuunnittelun kategoriassa on kirjoittanut myös Ellinoora Ikäheimo (2015), joka työssään *Mitä sisustus- tuotteet kertovat arktisuudesta? Case Pentik Oy* analysoi semioottista menetelmää hyödyntäen sitä, miten arktisen merkitykset rakentuvat strategiatasolta konkreettista

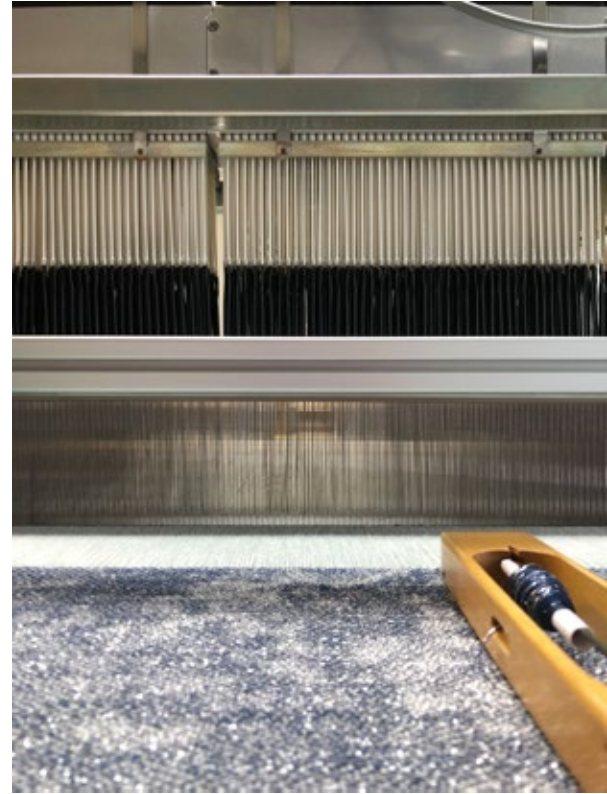
Kuva 3. My Arctic Gems -osa jäälunnonsten sarjasta. Kuva: Laura Laivamaa, 2018.

tuotemuotoilua kohti. Valtiollisella tasolla arktinen muotoilu noteerattiin jo vuonna 2013, kun arktinen muotoilu kirjattiin osaksi Suomen arktista strategiaa (Suomen arktinen strategia, 2013). Tämän myötä myös poliittiselta tasolta alkoi herätä kiinnostusta suunnata rahoitusta arktisen alueen muotoilun kehittämiseen, ja arktisen alueen taide- ja muotoilukoulutus onkin vahvasti kansainvälistä: The University of the Arctic -verkoston alla toimivan temaattisen The Arctic Sustainable Arts and Design -verkoston alla toimii useita koulutusorganisaatioita esi-

merkiksi Suomesta, Islannista, Venäjältä, Kanadasta ja USA:sta (ASAD, 2020.)

Väitöstyöni sijoittuu muotoilun tutkimuksen kenttään ja tutkimusotteeni on laadullinen. Tutkimus rakentuu käyttämäni practice led research -mallin mukaan, jonka avulla tutkijan tieto tutkittavasta aiheesta kasvaa hermeneuttisen spiraalin mukaisesti: suunnitteluprosessi tuottaa tietoa tutkimukseen, ja suunnitteluprosessin rinnalla tehtävä tutkimustyö edesauttaa suunnitteluprosessin etenemistä (Nimkulrat, 2007). Itselleni rakkaat tutkimusteemat arktisesta alueesta muotoilijan toimintaympäristönä, muotoilijan henkilökohtaisen muotoilijaidentiteetin (Kosonen, 2018) muokkaajana ja inspiraation lähteenä ovat osa tutkimusta. Jatkotutkimukseni pääfokus on kuitenkin kaupallisen ja ei-kaupallisen pohjoisen kuvauksessa ja näiden kuvausten mahdollisten eroavaisuuksien tutkimisessa kaupallisen tekstiilisuunnittelun, tekstiilitaiteen ja uniikkikeramiikan keinoin. Tutkimuksen toteuttamistapa on taiteellinen työ, ja tulen esittelemään tuloksia kahdessa erillisessä näyttelyssä.

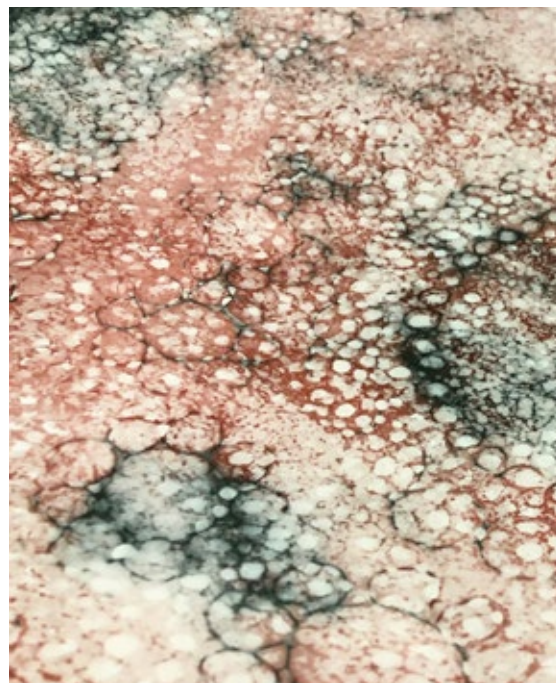
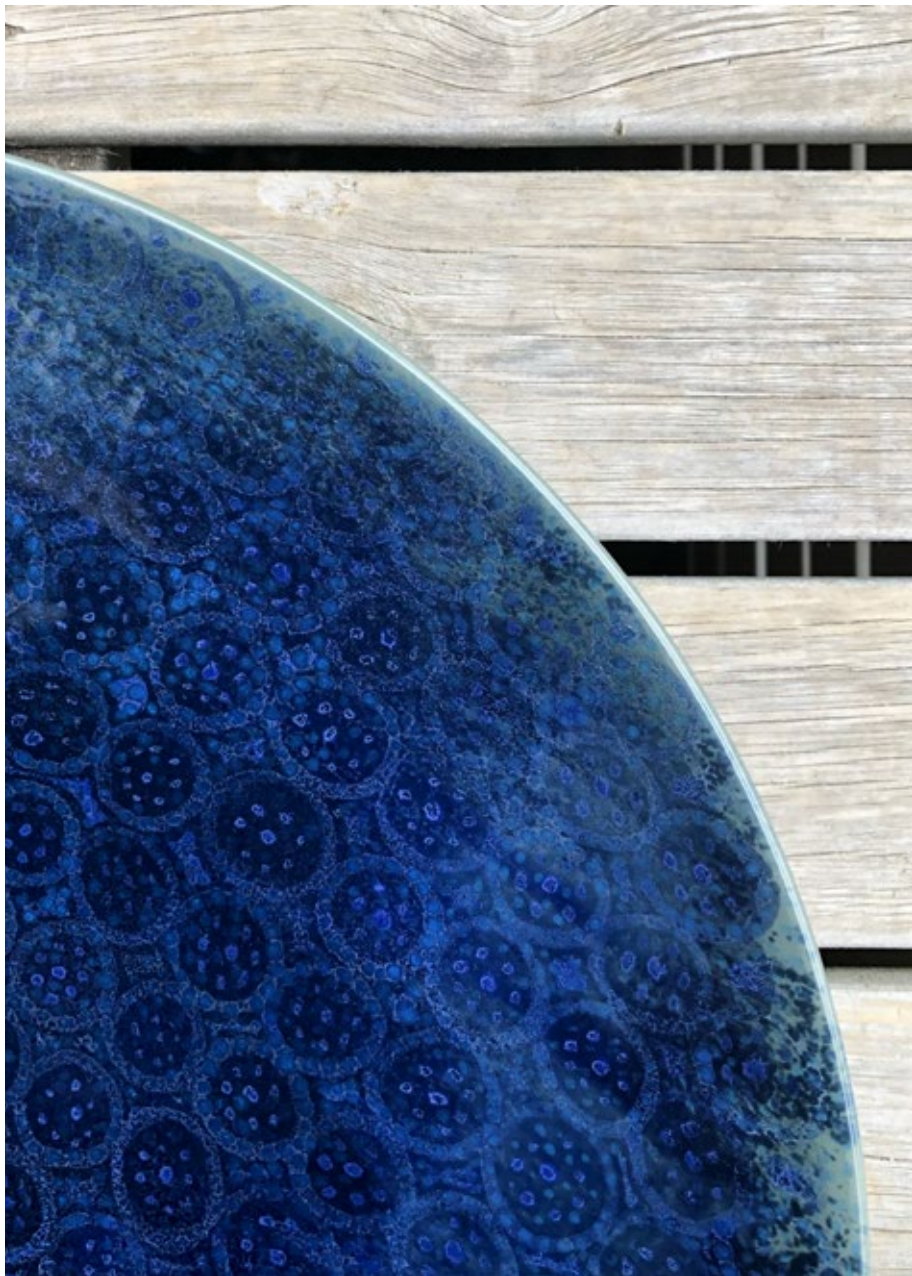
Ensimmäinen kokoamani näyttely rakentuu henkilökohtaisen pohjoisen ja arktisen kuvaamisen ympärille, ja on puhtaasti taidetekstiilinäyttely. Kirjoittaessani jatkotutkimussuunnitelmaa keväällä 2019 suunnitelmissani oli keskittyä täysin tekstiilisuunnitteluun ja -taiteeseen, mutta jatkotutkimusoikeuden jo saatuani, syksyllä 2019, Anu Pentik kutsui minut residenssitaiteilijaksi Pentik Oy:lle. Tämä upea tilaisuus on tuonut työskentelyyni sekä mahdollisuuden toteuttaa toinen väitöstyönäyttelyistä residenssinäyttelyinä että mahdollisuuden perehtyä itselleni uuteen materiaaliin, saveen ja eri tekniikoihin sekä saveen muovaamisessa että keramiikan kuvioinnissa. Toinen näyttely toteutuu siis yhteistyössä kahden vahvan suomalaisen brändin

Kuva 4. Jääkuvia -jacquardtekstiili työn alla.
Kuva: Laura Laivamaa, 2020.

kanssa: pääpaino näyttelyssä tulee olemaan Pentik Oy:n residenssitaiteilijana tuottamassani keramiikassa, jota täydentävät valmistamani taidetekstiilit sekä Lapuan Kankurit Oy:n kutomat uniikkityöt. Näyttelyiden lisäksi kokoan prosessin ja tutkimuksen tulokset monografiaksi, jonka yhteyteen tulevat kootusti esille myös teoskuvat.

Tutkimukseni aineisto tulee koostumaan pääasias-
sa näiden kahden näyttelyn teoksista sekä niiden tuot-
tamisen aikana syntyneistä prosessikuvauksista, luon-

Kuva 5. Yksityiskohta lasitteilla maalatusta *Tumma yö*-keramiikkavadista. Kuva: Laura Laivamaa, 2020.

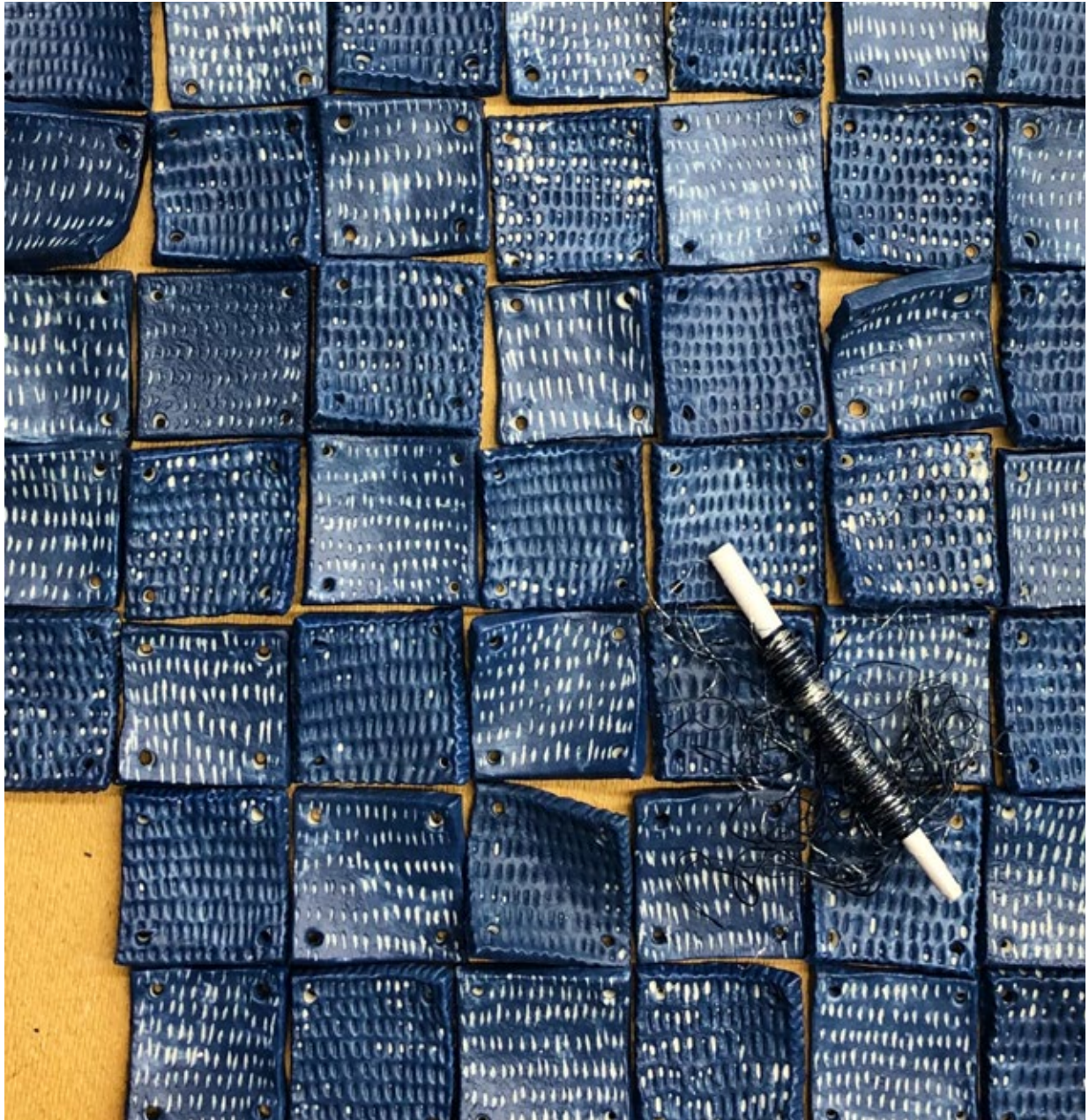
Kuva 6. Yksityiskohta lasitteilla maalatusta *Helmikuu*-keramiikkavadista. Kuva: Laura Laivamaa, 2020.

noksista ja yhteistyökumppaneiden kanssa käydyistä dokumentoiduista keskusteluista. Vaikka tutkimuksen tulokset tulevat pohjaamaan ensisijaisesti henkilökohtaiseen taiteelliseen ja kaupalliseen suunnittelutyöhöni, ne ovat yleistettävissä marginaalisilla alueilla ympäri maailmaa tehtävään työskentelyyn. Siinä missä monografiassa esitetyt tulokset tulevat avaamaan muotoilijan suunnittelijaprosessia, näyttelyissä esiteltävät valmiit teokset osaltaan jatkavat keskustelua arktisen muotoilun käsitteen ympärillä, sekä toivoakseni myös antavat konkreettisia mahdollisuuksia arktisen ja pohjoisen muotoilun käsitteen visuaalisen määrittelyn jatkumolle.

Tätä tekstiä kirjoittaessani olen ehtinyt työskennellä jatko-opintojeni parissa noin vuoden ajan. Olen keskittynyt lähes täysin kahden näyttelyn teosten työstämiseen, ja taiteellinen työni jakaantuu maantieteellisesti tällä hetkellä kotipaikkakuntani Rovaniemen ja Posion residenssijaksojen välille. Rovaniemellä ollessani suunnittelen jacquard-kuoseja, joista osan olen jo kutonut taidetekstiileiksi ja joista osa kudotaan myöhemmin Lapuan Kankurit Oy:n kutomossa suurikokoisiksi uniikkitekstiileiksi. Osassa teoksia käytän lisäksi eri käsityötekniikoita kuten virkkaamista, neulomista ja kirjontaa. Posion taiteilijaresidenssijaksojen aikana olen puolestani päässyt muotoilemaan paperisavea sekä maalaamaan jättimäisiä vateja Pentik Studion lasitteilla. Pohjoinen sijaintini näkyy tällä hetkellä työskentelyssäni paitsi tuottamieni esineiden muotokielessä ja kuvioinnissa, mutta myös esimerkiksi luonnostelutavoissani: käytän luonnostelun apuna usein esimerkiksi pakkasta ja jäädytän maalaamiani ja piirtämiäni luonnoksia, jolloin pakkaneen ja luonto antavat ennalta-arvaamattoman lisänsä kädenjälkeeni.

Tutkimukseni kantaa vielä työnimeä *Arktisuus – ki-rous vai siunaus. Pohjoisuus osana muotoilijan identiteettiä.*, jonka tausta-ajatus liittyy tutkimusaiheeni ympärillä virinneisiin keskusteluihin liittyen arktisen muotoilun ja arktisen muotoilijan tahattomaan marginalisoitumiseen. Vieno ironinen hymynkare suupielessä antamani työnimi näyttää tällä hetkellä kallistuvan jälkimmäisen adjektiivin puolelle. Omalla kohdallani selkeä oman työn rajaus ja keskittyminen jo ennestään rakkaaseen ja luontevalta tuntuvaan aihepiiriin, pohjoiseen ja arktiseen, on vuosien varrella näyttänyt tuovan eteeni ainoastaan upeita mahdollisuuksia. Voin työskennellä Lapissa, keskittyä omaan luovaan tekemiseeni usean jatko-opintovuoden ajan, jatkaa sukuni perinteitä neljännen polven käsityöläisenä ja muotoilijana, oppia itselleni uuden materiaalin työstämistä ja uusia tekniikoita, suunnitella pohjoisesta kuiskivia kuoseja, joista osa on jo kiertänyt maailmaa vuosien ajan, työskennellä saman pöydän ääressä pitkän uran pohjoisessa tehneen keraamikon ja taiteilijan kanssa sekä ennen kaikkea kehittää jatkuvasti omaa muotoilijuuttani ja taiteilijuuttani.

Kuva 7. Paperisavea ja pellavaa – *Väylä* -teos valmistumassa Pentikin tehtaalla tammikuussa 2020.
Kuva: Laura Laivamaa, 2020.

Lähteet

- ASAD. (2020). Arctic Sustainable Arts and Design Thematic Network. The University of the Arctic. Haettu 4.6. 2020 <http://www.asadnetwork.org/>
- Ikäheimo, E. (2015). Mitä sisustustuotteet kertovat arktisuudesta? Case Pentik Oy. Pro gradu -tutkielma. Teollisen muotoilun koulutusohjelma. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Laivamaa, L. (2018). Kaamoksen maasta -näkökulmia arktiseen muotoiluun. Pro gradu -tutkielma. Sisustus- ja tekstiilimuotoilun koulutusohjelma. Rovaniemi. Lapin yliopisto.
- Nimkulrat N. (2007). The role of documentation in practice-led research. *Journal of Research practice*, 3(1), Article M6. Haettu 31.5.2014 <http://jrp.icaap.org/index.php/jrp/article/view/58/83>
- Kivelä, P. (toim.) (2007). *Davvehieibma – Pohjatuuli – North Wind. Duodji - saamenkäsityöstä muotoiluun -hanke*. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Sarja D. Opintojulkaisuja 12. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kosonen, K. (2018). *Finding One's Own Way In Design. Reflections on Narrative Professional Identity*. Aalto University publication series Doctoral Dissertations. 71/2018. Helsinki: Aalto-yliopisto.
- Miettinen, S., Laivamaa, L. & Alhonsuo, M. (2014). Designing Arctic Products and Services. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (toim.) *Relate North 2014. Engagement, art and representation. Review on Arctic sustainable art and design* (s. 104–126). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Miettinen, S. & Tahkokallio, P. (2014). Arktisesta muotoilusta kansainvälinen kilpailuetu. Teoksessa S. Miettinen (toim.) *Muotoiluajattelu* (s. 164 –169). Helsinki: Teknologiainfo Teknova.
- Sámi Duodji. (2020). Sámi Duodji -käsityömerkin vaatimukset. Haettu 5.6.2020 <https://www.samiduodji.com/30>
- Suomen arktinen strategia. (2013). Valtioneuvoston periaatepäätös 23.8.2013. *Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja* 14/2013. Haettu 9.11.2016 <http://vnk.fi/documents/10616/334509/Arktinen+strategia+2013/fc8d6442-daa6-4e94-b774-84b863393977>
- Tahkokallio, P. (toim.) (2012). Arctic Design. *Opening the discussion. Publications of the Faculty of Art and Design of the University of Lapland*. Series C. Overviews and Discussion 38. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Kirjoittajat

Elisa Alaluusua on piirtäjätaiteilija, joka työskentelee sekä paperilla että videon parissa. Alaluusua vietti lapsuutensa porotilalla Luusuan-kylällä, mutta on luonut kuvataiteilijan uraansa pääsääntöisesti Lontoossa 2000-luvun alusta lähtien. Hänen piirtämispraktiikkansa käsittelee muistia, perhehistoriaa sekä paikan kokemuksen merkityksiä identiteetille. Alaluusua on tutkinut nykyaiteilijoiden luonnoskirjoja ja valmistui taiteen tohtoriksi (PhD) *University of the Arts Londonista* 2016. Tällä hetkellä Alaluusua toimii kuvataiteen yliopistonlehtorina Lapin yliopistossa.

Emmi Harjuniemi on suunnitteluteknologian yliopisto-opettaja ja väitöskirjatutkija Lapin yliopistossa, taiteiden tiedekunnassa. Hän on taustaltaan vaatetussuunnittelija, ja lähdettyään teollisuudesta hän on työskennellyt monissa muotoiluun ja teknologiaan liittyvissä projekteissa sekä kehittänyt teknologian opetusta. Hän tutkii e-tekstiilejä ja puettavaa teknologiaa esteettisistä ja opetuksellisista perspektiiveistä.

Tuija Hautala-Hirvioja (FT) on Lapin yliopiston taidehistorian professori (vuodesta 2004) tutkimusalanaan pohjoinen taide ja kulttuuri sekä suomalainen nykyaide Wihurin rahaston kokoelmaan liittyen. Hän on aiemmin toiminut taidehistorian tuntiopettajana (1985–1986; 1992–1995) ja lehtorina (1995–2004) Lapin yliopistossa sekä Aineen taidemuseon amanuenssina (1986–1995) ja kuvataiteen opettajana (1984–1986; 1981–1982).

Mirja Hiltunen on Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kuvataidekasvatuksen professori sekä Oulun yliopiston dosentti, hän on toiminut myös vierailevana professorina Alto-yliopiston taiteiden laitoksella. Hiltunen on kehittänyt ja tutkinut osana kuvataideopettajakoulutusta ja kansainvälisiä tutkimushankkeita yhteisöllisen taidekasvatuksen keinoja erityisesti pohjoisten kylien ja nykyaiteen vuorovaikutuksessa. Hän on julkaissut useita aihepiiriin liittyviä kotimaisia ja kansainvälisiä julkaisuja sekä osallistunut aktiivisesti alan tieteellisiin konferensseihin sekä taidenäyttelyihin.

Maria Huhmarniemi (TaT) työskentelee Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa lehtorina kuvataidekasvatuksen ja soveltavan kuvataiteen alalla sekä asiantuntijana erilaisissa taiteen, pedagogiikan ja aluekehityksen hankkeissa. Hän on julkaissut useita vertaisarvioituja tutkimusartikkeleja, toimittanut julkaisuja ja esitellyt taidettaan nykyaiteidenäyttelyissä. Huhmarniemi on toiminut Lapin taiteilijaseuran hallituksen puheenjohtajana vuodesta 2012 lähtien.

Jonna Häkkilä on teollisen muotoilun professori Lapin yliopistossa (2014–) ja tietotekniikan dosentti Oulun yliopistossa (2011–). Vuosina 2012–2014 Häkkilä toimi käyttäjäkokemustutkimuksen johtajana Oulun yliopiston CIE-yksikössä ja 2007–2011 tutkimusryhmän johtajana Nokian tutkimusyksikössä (NRC). Häkkilä on julkaissut yli 150 vertaisarvioitua tutkimusartikkelia ja

vetänyt lukuisia tutkimus- ja kehityshankkeita, joita ovat rahoittaneet muun muassa EU (Horizon 2020), Suomen Akatemia, Interreg Nord ja Business Finland.

Elina Härkönen työskentelee kuvataidekasvatuksen lehtorina Lapin yliopistossa. Hänen tutkimusintressinsä painottuu kulttuurisen kestävyuden ulottuvuuksiin, kansainväliseen taiteen yliopistopedagogiikkaan erityisesti pohjoisessa ja arktisella alueella. Taiteen tekemisessä keskiössä ovat kulttuuriperintö, perinteiden ja nykytaiteen leikkauspinnat sekä kasvivärjäys.

Milla Johansson (TkL, TaM) työskentelee Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa teollisen muotoilun yliopisto-opettajana. Johansson ohjaa monialaisesti opiskelijoita, jotka osallistuvat huonekalu- ja sisustussuunnittelun kansainvälisiin tapahtumiin Suomessa, Milanossa ja New Yorkissa. Hän on kiinnostunut suomalaisen muotoilun tunnustetuista ja tulevaisuuden klassikoista. Hänen erikoisalaansa on käyttäjäkeskeinen muotoilu tuotesuunnittelun näkökulmasta. Hänen tutkimuksensa suuntautuu arktiseen muotoiluun ja kulttuurisidonnaisiin muotoilu-kohteisiin.

Timo Jokela toimii kuvataidekasvatuksen professorina Lapin yliopistossa sekä johtaa kansainvälistä Arktisen yliopiston *Arctic Sustainable Art and Design* temaatista verkostoa. Hän on toiminut taiteiden tiedekunnan dekaanina vuosina 2009–2017. Hänen tutkimusalaansa kuuluvat taidekasvatuksen lisäksi soveltava taide sekä ympäristö- ja yhteisötaide, joita hän tarkastelee kestävä kehityksen näkökulmasta. Hän on johtanut useita alueellisia, kansallisia ja kansainvälisiä soveltavan taiteen ja kuvataidepedagogiikan kehittämishankkeita,

joista hän on julkaissut kotimaisia ja kansainvälisiä tutkimusartikkeleita ja kirjoja. Jokela toimii aktiivisesti ympäristötaiteilijana.

Ritva Jääskeläinen (TaM) toimii sisustus- ja tekstiili-muotoilun yliopisto-opettajana Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Hänen opetusalaansa ovat muun muassa kudottujen tekstiilien suunnittelu, tekstiilitaide sekä tekstiili- ja sisustusmuotoilu. Jääskeläistä kiinnostavat taiteellinen ilmaisu tekstiilitaiteen keinoin sekä käytettyjen materiaalien tuominen taiteelliseen kontekstiin ja käyttötarkoitukseen. Hänelle tekstiilitaiteessa kiehtovaa ovat materiaalintuntu ja pintojen moninaisuus.

Jonna Katajamäki on visuaalisen kulttuurin yliopisto-opettaja ja väitöskirjatutkija taiteiden tiedekunnassa. Hänen opetusalaanaan ovat arktinen ja pohjoinen taide, kuvitus- ja kuvakirjataide sekä visuaaliset menetelmät. Hän työskentelee myös Arktisessa keskuksessa, jossa hänen vastuualueenaan ovat tiedekasvatus eri kohderyhmille sekä Arktikum tiedekeskuksen pedagogiset aktiviteetit.

Anu Kylmänen (TaM) työskentelee Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa vaatetussuunnittelun yliopisto-opettajana. Työkokemus vaatetusteollisuudessa luo perustaa hänen kiinnostukselleen kehittää vaatetussuunnittelua innovatiivisin ja tutkivin opetusmetodein. Kylmänen on Suomessa ensimmäisiä vaatetusalan osaajia, jotka ovat kehittäneet kehoskanneria ja kaavoitusohjelmistojen yhdistämistä sekä niiden hyödyntämistä vaatetussuunnittelussa. Tällä hetkellä hän on mukana virtuaalimaailman kehittämisessä vaatetusosalalla. Meneillään olevassa väitöstutkimuksessa Kylmäsen tutkimuskohteena on, miten vaatetus vaikuttaa ihmisen tunteisiin.

Laura Laivamaa on Lapin yliopiston jatko-opiskelija, teollinen muotoilija (TaM), sisustus- ja tekstiilimuotoilija (TaM) ja neljännen polven käsityöläinen. Laivamaa on työskennellyt Lapin yliopistolla useissa eri palvelumuotoiluhankkeissa, joiden aihepiirit ovat vaihdelleet softateollisuudesta mikroryttäjäyteen. Tällä hetkellä hän toimii projektisuunnittelijana *Lapista käsin* -hankkeessa (ESR), joka tarjoaa matkailualan täydennyskoulutusta Lapin muotoilijoille, taiteilijoille ja käsityöläisille. Laivamaa on myös suunnitellut useita pohjoisia kuoseja Lapuan Kankurit Oy:lle.

Karoliina Laxström (TaM) on työvaatteiden käyttäjälähtöiseen suunnitteluun erikoistunut vaatetussuunnittelija. Hän valmistee Lapin yliopistossa vaatetussuunnittelun koulutusohjelmassa väitöskirjatutkimusta tulevaisuuden työvaatesuunnittelusta. Erityisesti hänen kiinnostuksensa kohdistuu työvaatetuksen roolien ja merkitysten tutkimiseen osana digitalisoituvaa työelämää. Tutkimustyön ohella Laxström työskentelee vaatetusalan opetustehtävissä sekä kehittää digitaalisen työvaatesuunnittelun menetelmiä luovan alan yrittäjänä omassa suunnittelutoimistossaan.

Satu Miettinen toimii taiteiden tiedekunnan dekaanina ja palvelumuotoilun professorina. Hän johtaa useita kansainvälisiä taideperustaisen ja taiteellisen tutkimuksen hankkeita, jotka hyödyntävät palvelumuotoilua. Hän on toimittanut useita kirjoja ja runsaasti tieteellisiä artikkeleita palvelumuotoilun, monimutkaisten kokonaisuuksien sekä reuna-alueiden kehittämisen alueilla. Hän toimii aktiivisesti taiteilijana sosiaalisesti sitoutuneen ja valokuvataiteen alueilla.

Maija Mäkikalli on taiteen ja kulttuurin tutkimuksen lehtori (2005–2020), alana taide- ja kulttuuriopinnot, erityisalueena muotoilun historia. Lisäksi hän on toiminut projektipäällikkönä hankkeessa *Digital Access to the Sámi Heritage Archives* (InterregNord 2018–2021).

Silja Nikula (TaT) työskentelee graafisen suunnittelun professorina taiteiden tiedekunnassa. Hän on opettanut graafista suunnittelua Lapin yliopistossa vuodesta 1996, lisäksi hän toimi vuosina 2016–2018 tutkimushankkeen vuorovaikutusvastaavana. Nikula tutkii visuaalisen viestinnän kenttää erityisesti suunnittelijan näkökulmasta ja sosiosemioottisessa kehyksessä. Hän on osallistunut aktiivisesti alan tieteellisiin konferensseihin sekä taidenäyttelyihin. Aiemmin Nikula on toiminut muun muassa mainostoimistojen Art Directorina sekä näyttelysuunnittelijana.

Ana Nuutinen (TaT) toimii muodin ja vaatetuksen professorina Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Hänen tutkimuksellisen kiinnostuksen kohteensa on tulevaisuudentutkimus. Tutkimusintressi kohdentuu suunnitteluprosessin alkuvaiheisiin ja ennakoivaan ajattelutapaan, ja sen soveltamiseen muoti- ja vaatetusalan koulutuksen kehittämiseksi. Taiteellisessa toiminnassa hänen näkökulmanaan on kokemuksellinen tulevaisuudentutkimus.

Johanna Oksanen (FT, KM) työskentelee Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa vaatetussuunnittelun yliopistonlehtorina. Hän on toiminut näyttämöpuku-suunnittelijana, vaatetuksen, kaavoituksen ja neule-suunnittelun opettajana sekä tutkijana. Väitöstutki-

muksessaan hän tutki näyttämöpuvun merkityksiä eri konteksteissa. Post doc -tutkimuksessaan hän tutkii muun muassa teatterinaamion avulla kehittyvää kehollisen hahmon rakentumista sekä taiteilijayhteistyöhön perustuvan jaetun tekijyyden ilmiötä. Hän yhdistää tieteellisen ja taiteellisen tutkimuksen menetelmiä tarkastellessaan tekemisen prosesseja, teosten merkityksiä ja merkitysten tuottamista.

Heidi Pietarinen toimii tekstiilialan professorina Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Hänen erityisalanään ovat jacquard-kudotut tekstiilit. Hän on toiminut aktiivisesti kansainvälisissä verkostoissa ja yhteisöissä sekä ollut rakentamassa vuoropuhelua kulttuurien ja taiteilijoiden välillä. Yhteistyön tuloksena on syntynyt useita näyttelyitä ja työpajoja, joissa yhteisesti tuotetut tekstiilit ilmentävät samalla kulttuurien välistä vuoropuhelua. Työpajoissa on käytetty erityisesti tarinallistamisen ja muotoilun menetelmiä.

Piia Pyrstöjärvi (TaM) työskentelee yliopistonlehtorina Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa sisustus- ja tekstiilimuotoilun yksikössä. Työssään on ohjaa monialaisesti muotoiluopiskelijoita osallistuen niin kansallisiin kuin kansainvälisiin huonekalu-, design- ja sisustusta- pahtumiin. Pyrstöjärven erityisosaamista ovat tekstiili- ja tilasuunnittelu. Hänen mielenkiintonsa kohteena ovat erilaiset tekstiilit ja esteettisesti vaikuttavat sekä toiminnalliset tilat.

Päivi Rautajoki (TaM) on työskennellyt Lapin yliopistossa taiteiden tiedekunnassa eri tehtävissä vuodesta 2001 ja nykyisessä tehtävässä vaatetussuunnittelun kou-

lutusohjelmassa muotosuunnittelun lehtorina vuodesta 2008. Rautajoen erityisosaamista suunnittelun opetuksessa on vaateen muodon tutkiminen 3D-mallintamalla sekä tuotteistaminen. Rautajoki on aktiivisesti edistänyt yhteistyötä Lapissa toimivien ammatillisen asteen muotiin ja vaatetukseen liittyvien koulutusalojen kanssa.

Antti Stöckell on rovaniemeläinen kuvataiteilija ja kuvataidekasvattaja. Stöckell työskentelee Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa yliopisto-opettajana. Hänen opetustehtävänsä painottuvat yhteisöllisen taidekasvatuksen alueelle. Taiteilijana Stöckell työskentelee ympäristötaiteen ja installaatioiden parissa erityisesti luonto- ja eräkulttuurin teemoista inspiroituen. Suunnitelmalliset taideprojektit luovat pohjan myös taideperustaiselle tutkimukselle, jonka puitteissa Stöckell on tällä hetkellä kiinnostunut erityisesti luontoaktiviteetteihin kiinnittyvän kulttuuriperinnön murroksesta maailman muuttuessa monella tapaa.

Eija Timonen toimii mediatieteen professorina Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa sekä dosenttina Aalto yliopiston Elokuva- ja lavastustaiteen laitoksella. Hän on johtanut useita tutkimushankkeita, toiminut johtoryhmän jäsenenä lukuisissa kansainvälisissä ja kansallisissa konferensseissa sekä akateemisissa julkaisusarjoissa. Tutkimustoiminnan ohella hän on yli kymmenen vuoden ajan valokuvannut valon heijastuksia jään halkeamissa. Työn tuloksia on nähty monissa näyttelyissä sekä jääaiheisissa tutkimusartikkeleissa. Hän on kirjoittanut myös lastenkirjoja, piirrostarinoita ja pienoisenäytelmiä television lastenohjelmiin sekä suunnitellut multimedialla.

Jenni-Liisa Yliniva (TaM) toimii sisustus- ja tekstiilimuotoilun yliopisto-opettajana Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Hänen opetusalaansa kuuluvat muun muassa tekstiilimuotoilu, tuotteistaminen, pai-

netut tekstiilit ja tekstiilitaide. Yliniva on kiinnostunut kestävästä muotoilusta sekä pohjoisen tekstiilitaiteen perinteestä. Materiaalilähtöinen ja kokeileva ote ovat hänelle tyypillinen tapa työstää tekstiiliä.

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND
Pohjoisen puolesta – maailmaa varten

Arktinen taide ja muotoilu on elävä ja alati kirkastuva käsite, joka syntyi Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Nykyään se hahmottaa tiedekunnan profilia osana koko yliopiston strategiaa, mahdollistaen monialaisen ja moniäänisen pohdinnan taiteen ja muotoilun mahdollisuuksista ajassamme. Kun tutkimus, taiteellinen toiminta ja koulutuksen pedagogiset toteutukset nivELYvät toisiinsa, muodostuu kokonaisuus, joka vastaa maailmanlaajusten muutostrendien asettamiin haasteisiin. Toisekseen, sen kautta paikalliset toiminnot ja kehittämistyö voivat kytkeytyä kansainvälisiin verkostoihin. Teos esittelee monimuotoisesti arktisen taiteen ja muotoilun ulottuvuuksia, vastakohtaisuuksiakin. Samalla se juhlistaa Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan 30-vuotista taivalta.

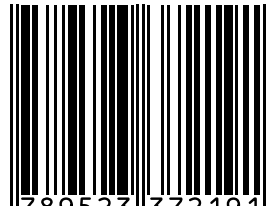
Kannen kuva: Marja Ylioinas

Kansi: Annika Hanhivaara

www.ulapland.fi

ISBN 978-952-337-219-1

ISSN 1236-9616

9 789523 372191 >